Holbergiana.

Smaa-Skrifter

af og om

Ludvig Friherre af Holberg.

Udgivne

ved

A. E. Boye.

Tredie Bind.

Kiøbenhavn, 1835.

Forlagt af Schubothes Boghandling.

Trykt hos P. N. Jørgensen.

Fortale.

De Stykker af Holberg selv, hvilke leveres i dette tredie Bind, ere, paa det første og udførligste nær („Aarsagerne til Roms umaadelige Tilvært"), alle oversatte af det Latinske; thi ogsaa Talen „om Hypotheserne i den danske Historie," er, ligesom de to foregaaende Afhandlinger, af Forfatteren selv skrevet i det latinske Sprog.

Til hine to Afhandlinger („Dissertation om de danske Historieskrivere" og „en juridisk Dissertation om Ægteskab mellem Beslægtede") ville Læserne finde nærmere Oplysning i den af Etatsraad Werlauff meddeelte høist interessante Commentar over „Holbergs Feide med A. Højer." Nogle Bemærkninger i denne Anledning agter jeg at meddele i Slutningen af nærværende Samlings 4de Bind. Her vil jeg foreløbigen til vor lærde Literators og Historikers, min Vens og Velynders, nærmere Bedømmelse henstille følgende.

Holbergs vedvarende fiendske Stemning mod Højer, mener jeg, kunde maaskee i nogen Maade tilskrives dennes eget Forhold mod sin Antagonist. Hvad han privat kan have virket og yttret imod Holberg, kan nu ikke oplyses. Den især paa hiin Tid herskende, Holberg og de fleste Danske forhadte, adelige Protection for Tydske fra denne og hiin Side Elben, giorde Højer snart til en Mand af Indflydelse, og Holbergs Angreb

er vel derfor paa høiere Steder ikke paa det bedste bleven optaget. Store kunde Højers Fortienester af Historien dog neppe være i Aaret 1722, da han allerede blev kongl. Historiograph, og sligt kunde vel synes krænkende for Holberg, der alt dengang saa vel som siden præsterede noget meer i det historiske Fag, end Højer. Lægges nu hertil, at Højer, medens han med fornem Foragt forsætligen undgik offentligen at omtale Holbergs Angreb og Indvendinger mod hans „Dänemarkische Geschichte," derimod søgte at hævne sig ved en uværdig Critik over Holberg som Satiriker, ved en aldeles uretfærdig Nedsættelse af Paarses Digters Fortienester, indrykket i et Tidsskrift (Nova Literaria), der læstes i lærde og høiere Kredse inden- og udenlands; saa synes denne Adfærd mod Holberg heller ikke at giøre Højer synderlig Ære, og at kunne undskylde Holbergs gientagne Invectiver mod ham.

Den haanlige Affærdigelse, Højer 1721 i sine Nov. Liter. gav et Værk som Peder Paars, kan læses i nærværende Bind, S. 219, i den her indrykkede Fortale til den ved et Selskab foranstaltede Pragt-Udgave af dette Digt. Om denne sindrige Udsigt over Digtets Fortienester og Historie har jeg tilføiet et Par Ord i det Tillæg, som slutter Bindet.

Kiøbenhavn, den 31te Jan. 1835.

A. E. Boye.

Indhold af tredie Bind.

Pag.

Om Aarsagerne til Roms umaadelige Tilvæxt 1

Dissertation om de danske Historieskrivere, som Povl Rytter med hans Defendens C. Andersen underkaster offentlig Prøve i Auditorio paa Regentsen, ꝛc. (Oversat af det Latinske) 106

En juridisk Dissertation om Ægteskab imellem Beslægtede i den rette Linie, hvilken under Præsidio af M. Peder Hviid er holden af Oluf Pedersen Normand, ꝛc. (Oversat af Latin) 122

Om Hypotheserne i den danske Historie. En Tale i Anledning af Baccalaurei-Graden. (Oversat af det Latinske) 143

Pag.

L. Holbergs Feide med A. Høier, i Anledning af Sidstnævntes „Dänemarkische Geschichte", ved Etatsraad Werlauff 157

Forberetning til Qvart=Udgaven af Peder Paars . . . 186

Tillæg til foregaaende Stykke, ved Udg. 248

Trykfeil i tredie Bind.

S. 141, Lin. 17 for: Disertation læs: Dissertation
S. 159, Lin. 5. for: das læs: daß.

[illegible] i Anledning af [illegible]
[illegible] Geschichte", [illegible]
[illegible] . . . . [illegible]

Anmærkning til Quart-Udgaven af Peder Paars . . . [illegible]

[illegible] . . . . . . [illegible]

Om Aarsagerne til Roms umaadelige Tilvært. *)

Naar man betragter Roms ringe Begyndelse, og tillige med seer dens umaadelige Tilvært, maa man staae ligesom henrykket af Forundring, helst efterdi intet findes udi Historien, som dermed kan lignes. Adskillige Skribentere have søgt at udlede politiske Aarsager til denne uhørlige Fremvært. Nogle have tilskrevet den Italiens gamle Tilstand, holdende for, at, saasom samme Land fordum var deelt udi mange smaae stridige Stater, det ikke kunde være vanskeligt for et Rige eller en Republiqve, der vidste at føre sig de andres Skrøbeligheder til Nytte, at bringe dem alle under Fødder: Andre have tilskrevet Roms Tiltagelse Romuli Love og Regieringens kloge

*) Med denne Afhandling indledede Holberg sin Oversættelse af Herodians Historie. (See forrige Bind S. 81, Noten; it. S. 113 — 114.)

Indrettelse. Men ingen af disse foregivne Aarsager synes mig at kunde holde stik; thi, endskiøndt man vil tilstaae, at det kunde være let at bemestre sig den gamle Italien, efterdi den var deelt udi mange stridige Stater, og enhver Stat laborerede af indvortes Skrøbeligheder, saa spørges: Hvi just Rom, som blandt alle disse mange Republiqver var fast den Ringeste, Uanseeligste og Skrøbeligste, kunde voxe alle andre over Hovedet, og blive ikke allene Mester over Italien, men fast over den hele bekiendte Verden. Jeg siger den Ringeste og Skrøbeligste; thi Staden synes ikke i Begyndelsen at have været anlagt uden for at bierge Banqverotterere og Røvere, Qvæg og Korn, hvilket en Romersk Poet tilkiendegiver udi disse Ord:

Majorum primus qvisqvis fuit ille tuorum,
Aut Pastor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

Saa at den har kundet være anseet blandt andre Italienske Stæder lidt bedre end en fattig og berygtet Landsbye. Vel er sandt, at der tales om dens faste Volde, men, at de samme have snart ikke været af større Betydelse end de Grøfter, som nu omstunder giøres om vore Bønders Kaalhauger, sees deraf, at Remus, for at drive Spot med sin Broders Fæstninger, sprang engang over Volden. Der tales ogsaa om et stort Raad, som blev stiftet af Romulo, bestaaende af hundrede ærværdige Personer, hvilke i Henseende til deres Alder og Viisdom bleve beærede med den Titel af Stadens Fædre (Patres.) Men man kan let slutte, af hvilken Betydelse disse ærværdige Fædre have været, efterdi ingen af Naboestæderne

vilde give dem deres Døttre til Ægte, og at de, af hvis Herkomst de Romerske Adelige Familier siden saa meget have brystet sig, vare fast ikke uden nogle characteriserede Hyrder eller Fæbindere, eller noget andet, som Poeten drister sig ikke at give Navn. Der var derfore intet synligt, som kunde indprente de gamle Romere den Ambition, som man fra Statens første Begyndelse seer at have været. Tvert imod Statens første Tilstand var saadan, at Indbyggerne burde eller kunde ikke drømme om noget Herredom, men heller holde det for en Lyksalighed at kunde nogenledes beskytte deres Frihed mod andre omliggende Stater, som alle vare stærkere, talrigere og ædlere. De indvortes Skrøbeligheder, hvoraf de Italienske Republiqver laborerede, kunde ei heller forsikkre Staden Rom om ringeste Fordeel, end sige om noget Herredom, efterdi de samme Uroligheder og Borgerlige Tvistigheder, hvormed Sabiner, Albaner, Latiner, Æqvi, Volsci og andre Folk vare plagede, regierede ligesaa stærkt iblandt Romerne, ja end udi større Grad; thi man haver ikkun at blade udi de Romerske Krøniker for at see, at Tvedragt ofte haver truet Staten med Undergang, og at Borgerlige Krige befatte den største og anseeligste Deel af den romerske Historie.

Sees saa heraf, at de, som have villet vise Roms Tilvæxt af de gamle Italienske Staters Skrøbelighed, ikke have med tilbørlig Agtsomhed udgrundet Italiens gamle Tilstand. De fleste have derudover givet en anden Aarsag til dette Vidunder, og tilskrevet Statens for-

underlige Tilvæxt Regimentets Indrettelse og Romuli herlige Love. Jeg tilstaaer gierne, at Stifteren hertil haver lagt nogen Grundvold, og at Statens første Indrettelse kan have contribueret til paafølgende Velstand. Men at ville derivere dette Vidunder, enten fornemmelig, eller ene af Statens første Indrettelse og Stifterens Bygnings-Konst, lader sig ikke vel giøre; thi der findes mange langt grundigere og konstigere Stiftelser, men ingen haver haft saadan Virkning. Den Lacedæmoniske Stat var sat mere paa Skruer, og med større Konst indrettet end den Romerske. Man haver ikkun at sammenligne begge Stater for at blive overbeviset herom; man vil ved løslig Betragtning finde, at den Græske Republiqves Bygning var et Mesterstykke mod den anden. Man kunde ei heller vente at see en saadan Machine forfærdiget af en ung Hyrde, som af en gammel erfaren Statsmand og en dybsindig Philosopho, hvilken gik Skridt for Skridt frem, og ligesom veiede hver Steen for at erhverve sin Bygning en bestandig og evigvarende Consistence. Begge Staters Historie viser ogsaa en mærkelig Forskiel imellem begge Lovgiveres Flid og Capacitet: Lycurgi Bygning stod i nogle Hundrede Aar uden Forandring, og uden at trænge til nogen Reparation. Paa Romuli derimod maatte ideligen flikkes; og hvor meget man end flikkede derpaa, saa kunde man dog ikke bringe den udi en ønskelig Form; thi Roms Historie er en Kiæde af Uroligheder, som alle fløde af Statens Indrettelse. Stats-Bygningen behøvede idelig Reparation, og, snart var ikke et Hul stoppet,

førend man blev en ny Sprække andenstebs vaer, ja, ligesom en Medicus udi desperate Sygdomme maa forsøge alle Slags Recepter, saa maatte Romerne giøre Forsøg med alle de Regierings Forme, som Aristoteles foreskriver, og omsider efter en Circulation ende med det, som man havde giort Begyndelsen med, hvilket giver tilkiende, at der maa have været vitium in prima concoctione eller Feil udi Statens første Plan.

Roms idelige Tilvæxt kan derfor ikke egentligen reise sig af Statens Indretteise og af Lovgiverens første Stiftelser; men man maa for at løse denne Knude udlede en anden Aarsag, hvilken i min Tanke kan have været denne. Naar man forestiller sig den gamle Roms Tilstand, naar man betragter dens første Indbyggere, som bestode af en Hob sammenflikkede Folk, af allehaande arme forløbne Personer, og, naar man tillige med hos de samme usle og fast æreløse Mennesker finder en Ambition og Høihiertighed uden Lige, bliver man ligesom forvildet, og maa slutte, at herudi maa være noget unaturligt, og at disse første Indbyggere maae have været slagne med en Slags Enthusiasmo, som haver forplantet sig paa deres Efterkommere, og havt saadan Virkning, at de have fornegtet sig selv, og opofret Liv, Lemmer, Velfærd, Venner, Børn, Hustruer, Forældre og alt det, som holdes meest kiært og kostbart, for Fædernelandets Høihed. En saadan Enthusiasmus, som allene kan producere deslige Heroiske og fast fortvivlede Actioner, kan have reiset sig enten af den Historie, som haver været udspredet om

Stifterens miraculeuse Fødsel, nemlig at han var Krigs-Gudens Martis Søn; item om hans Endeligt, nemlig at han levende blev optagen i Himmelen; eller af visse og ubekiendte Spaadomme om Stadens tilkommende Høihed; thi det synes, at de første Romere end ogsaa udi deres største Afmagt have været ligesom forvissede om Herredom over andre Nationer. Heraf flyder de mange fortvivlede og halsbrækkende Gierninger, og, om det er tilladt saaledes at tale, de mange Martyria, hvoraf den gamle Romerske Historie er fuld. Intet uden en Enthusiasmus kunde drive en Mutium til at stege sin egen Haand udi Ilden, efterdi den ikke havde rammet Stadens Hoved-Fiende ret: Intet uden en fanatisk Affect kunde bevæbne en Brutum mod sine egne Børn, hvis Blod han med en stoisk Koldsindighed saae at rinde, indtil de opgave Aanden. Det vilde blive for vidtløftigt at opregne alle de Exempler, som findes paa deslige Gierninger udi den Romerske Historie. Reguli ene Exempel er meer end tilstrækkeligt til at bevise, at der hos de første Romere var noget, som virkede stærkere end en simpel Kierlighed til Fædernelandet. Man seer udi ham en Borger, der frivilligen overgiver sig Fienden til at pines og martres for at erhverve sit Fædernelande en ganske ringe og maadelig Fordeel. Jeg siger derfore, at intet uden en Enthusiasmus kan være Tønder til saadan Ild. Deraf flyder allene saadanne fortvivlede Gierninger og Selvfornegtelser, deraf flyder ogsaa den bestandige Assurance, som fandtes hos det Romerske Folk udi største Modgang og Ulykke;

thi man seer Staden ligesaa høihiertet, da Hannibal var ved dens Porte, og alt Haab om Redning syntes at være forsvunden, som den kunde have været udi dens største Velstand. En seierrig Pyrrhus tilbyder Romerne sit Venskab og en reputeerlig Fred: men de forkaste hans Venskab, just fordi han var en Seier-Herre. Et Stykke Jord sættes paa Auction udi den anden Carthaginensiske Krig, da alting var udi Fiendens Hænder, og Staden Rom truedes med Undergang, men man mærkede, at Jorden derover intet havde tabt af sin Priis, og at den blev solgt ligesaa dyrt som udi gode og fredelige Tider.

Vel er sandt, at andre Stæder kan og vise Exempler paa heroiske Gierninger; men ingen udi saadan Grad og saa bestandigen som Rom. De gamle Lacedæmonier ere de Eneste, som man herudi kan ligne med Romerne; men, saasom hos de Første var heller en tvungen end frivillig Heroismus, saa kan man ikke derivere den af samme Kilde som den Romerske. Lycurgi strenge Love, hvorved mindste Feighed, ja end nødvendig Flugt, blev tegnet med Vanære, var Kilden til Lacedæmoniernes Stivhed og Bravoure. Den Romerske Krigs-Discipline var vel ogsaa stor, men ikke udi saadan Grad; thi ingen Romer forbandtes ved Lovene at løbe Hovedet mod Væggen, og ingen blev tegnet med Vanære, fordi han havde vendet Fiender Ryg; men allene fordi han havde giort det uden Nød. Saa at den Romerske Selvfornegtelse var en virkelig Heroismus, efterdi den var frivillig; den Lacedæmoniske derimod kan egentligen ikke føre dette Navn,

efterdi den var tvungen, og derfore heller kan føre Navn af en blind Lydighed mod Statens Love. Men jeg vil sætte, at denne Egenskab var hos Begge i lige Grad, saa finder man dog ikke hos Lacedæmonierne den forunderlige Assurance udi Modgang, og det Haab, hvor ingen Anledning var til at haabe, som hos Romerne; thi man finder, at Lacedæmonierne ofte toge Svøftet ind, naar Stormen rasede for stærk, ja at de ofte selv anholdte om Fred, naar de mærkede, at Fienderne bleve dem for vorne. Romerne derimod tabte aldrig Modet; thi det er troeligt, at, om Hannibal efter det fatale Slag ved Cannas havde tilbudet dem en reputeerlig Fred, de havde forkastet hans Tilbud med samme Frækhed som Pyrrhi, saa at det syntes at have været beskaffet med dem, som med Febricitanter, hvilke udi Sygdommens største Hede ikke mærke at de ere svage, ja de have troet, at det var en Umulighed at deres Republiqve kunde undergaae. Denne deres bestandige Tillid er det rette Kiendemærke paa en fanatisk Affect, som ikke haver Sted uden blandt Folk, som ere slagne med Enthusiasmo, og intet uden en saadan Enthusiasmus, som enten af ovenanførte eller af andre ubekiendte Aarsager kan have overkommet de første Romere, og forplantet sig paa deres Efterkommere, kan have været Middel til en liden ringe Stads umaadelige Tilvæxt. Hvis nogle ville heraf giøre et Miracle, og tilskrive det Guds besluttede Raad, da underskriver jeg gierne saadan Dom; hvis de derimod ville lede efter naturlige Aarsager, ogdog holde mine Gisninger ilde grundede, da have de

ikkun at fremføre bedre og nærmere Aarsager, og da er jeg redebon til at staae fra min Mening. Dette drister jeg mig frit at sige, at de, som tilskrive denne forunderlige Fremgang Statens første Indrettelse og Romuli Love, ikke kan bevæge mig til at følge deres Tanker. Jeg haver viset de Skrøbeligheder, hvoraf den Romerske Stat stedse laborerede, og at de samme tiene heller til Beviis paa en vitieus end en fuldkommen Machines Indretning. Adskillige Herligheder og Konststykker, som nogle have antegnet ved første Stiftelse, og hvorpaa de have grundet deres Thesin, kan ved nøie Examen end ikke befries fra Critiqve. Man haver anseet Regieringens Form, der var en Sammenblanding af Monarchie, Aristocratie og Democratie, som et Mesterstykke; men Erfarenhed og den Romerske Republiqves Historie selv haver viset, at saadan Mixture haver havt lige saa slet Virkning udi Staten som en Ragout eller Punsch, der bestaaer af adskillige Ingrediencer, haver udi et Menneskes Legem. Man haver og anseet som en Herlighed dette, at Stadens Indbyggere bleve deelte udi adskillige Classer, paa det at Adel ikke skulde mænge sig med Almue; men hvor ofte haver ikke den ziirlige Anordning sat Staten udi Fyr og Flamme, som ikke haver kundet slukkes uden ved Anordningens Ophævelse. De saa kaldne Triumpher, hvorudi de Romerske Felt-Herrer skulde føre de udi Strid fangne Regentere og Generaler bundne i Procession igiennem Staden, blive og af nogle anseede som en særdeles konstig Stiftelse og en særdeles Opmuntring til Duelighed

og Tapperhed; men man kan sige, at ligesaa meget som denne Anordning opmuntrede de Romerske Felt-Herrer til at vinde, saa meget drev den de fiendlige Anførere til en haardnakken Modstand, og viser Historien, at adskillige af dem heller vilde døe med Sværdet i Haanden, ja heller tage Livet af dem selv, end underkaste sig saadan Haanhed. Nogle andre Romuli Stiftelser, som opløftes til Skyerne, kan underkastes samme Critiqve, naar de nøie blive betragtede. Adskillige Anordninger, som siden bleve tillagde, ere af samme Natur, og synes heller at kunde hindre end forfremme Stadens Tilvæxt. Man berømmer dette, at en Felt-Herres Commando termineredes med et Aar, saa at, naar Aaret var til Ende, maatte han overlevere Krigs-Hæren til en anden. Jeg tilstaaer gierne, at saadan Anordning var nyttig for Statens Frihed; men, ligesaa kraftigt Middel som dette var til at beskytte Statens Frihed, saa stor Hindrings-Steen var det udi Statens Tilvæxt; thi Historien viser, at adskillige Felt-Herrer søgte i en Hast at giøre Ende paa en Krig, ja ofte fordærvede Sagerne, paa det at deres Successores ikke skulde høste Frugten af deres Arbeide. Det var ikke allene Felt-Herrernes Omskiftelse, men endogsaa Personernes Vall, som kunde fordærve de Romerske Krigs-Sager; thi det synes, at Romerne have anseet den hele Stat som et Seminarium, hvoraf man i Fleng kunde tage Generaler; thi mange bleve tagne ikke allene lige fra Raadet, men endog fra Ploven, og satte udi Spidsen af en Krigshær. Dette havde Rom tilfælles

med nogle andre gamle Republiqver, sær Athenen, som i Fleng udvalgte aarligen mange nye Anførere, hvorudover den Macedoniske Konge Philippus engang spotviis beklagede sin Skiebne, i det han sin hele Tid ikke havde fundet meer end een General, nemlig Parmenio, da Athenen derimod var saa frugtbar paa Felt-Herrer, at den kunde tilveiebringe ti hvert Aar. Jeg kunde opregne mange andre deslige Anordninger, men de faa ovenanførte vise allene tilstrækkeligen, at Statens store Tiltagelse ikke kan tilskrives Republiqvens Indrettelse, hvorudover den maa henføres til andre Aarsager, og finder jeg da ingen nærmere end Indbyggernes høie Mod og fortvivlede Haardnakkenhed, hvilken ikke kunde reise sig uden af en epidemisk Affect eller en Enthusiasmo, der allene føder saadanne Frugter, og der ligesom andre Passioner og Egenskaber kan gaae i Arv, og forplantes paa Efterkommerne.

Jeg haver viset, at det Lacedæmoniske Folk og havde en stærk Dosin af denne Passion; men ikke udi saadan Grad som det Romerske. Spartanernes Ambition havde sine visse Grændser, men Romernes ingen. De Første vilde heller døe end see deres Republique at aftage, de Sidste vilde aldrig beqvemme sig til Fred uden med Statens Ære og Herredømmets Forøgelse; saa at hine arbeidede paa at holde Stand mod alle andre Folk, disse derimod at bringe alle andre Nationer under Aaget. Saa at derfor, endskiønt Enthusiasmus havde været lige stærk hos begge Folk, saa kunde den dog formedelst begge Stæders differente Principia og Sigte ikke have lige Virkning.

Jeg haver forhen viset, at Roms umaadelige Tilvæxt fornemmelig maa tilskrives en Enthusiasmo, hvormed de første Indbyggere vare slagne, og haver derved ligesom tilkiendegivet, at der kan have været nogle andre Causæ accessoriæ eller Neben-Aarsager, som have hiulpet den. Der iblandt kan anføres een, som flyder af Statens første Indrettelse. Romulus, isteden for at holde undertvungne Stæder i Lydighed ved Gvarnisoner og Besætninger, søgte at foreene dem med sine egne Undersaattere, og at giøre dem til eet Folk. Derudi have Efterkommerne fulgt ham, og haver saadan Maxime havt en fortræffelig Virkning; thi, ligesom de Græske Stæder Lacedæmon og Athenen svækkedes ved Conqveter, og ved Besætninger udtømmede sig selv for Mandskab, saa forøgedes Rom ved at foreene sig med de undertvungne Folk, og at give dem Romersk Borgerret. Ingen kan negte, at jo denne Maxime haver contribueret til Statens Fremvæxt, skiøndt man ikke kan ansee den som nogen Hoved-Aarsag; thi Hoved-Aarsagen var en indprentet Høihiertighed og en Assurance, hvis Lige er ikke at finde i Historien. Den samme var Kilden til de store og fast unaturlige Actioner, hvorved saa mange Seiervindinger erhvervedes, og hvorved de Romerske Borgere endogsaa udi yderste Elendighed, naar alt Haab syntes at være ude, ginge med oprakte Hoveder, ret ligesom at være forvissede om, at Staten vel kunde trykkes, men aldrig slet undertrykkes.

Nogle skulde maaskee, for at kuldkaste denne Mening, ville vise, at Rom er ikke den eneste Stat som saaledes af intet er voxen alle andre over Hovedet, og som haver erhvervet sig et almindeligt Herredom. De skulde maaskee ville bestyrke sig med Exempler af de trende foregaaende Monarchier, hvilke end hastigere komme til deres Vært. Men man haver ikkun at sammenligne andre slige Staters Oprindelse og Tiltagelse med den Romerske, for at overbevises om, at de forrige Monarchiers Opkomst er let at begribe, og Roms Tilvæxt derimod er et Paradox, som ingen kan hitte Rede udi, med mindre man deriverer den af den Kilde, som jeg haver viset.

Det Assyriske Herredoms Oprindelse er mørk, og fast ubekiendt; saa vidt man kan see igiennem den Taage, hvormed de Tiders Historie er skiulet, saa er det fast under een Regent kommet til sin Vært; saadant kan ikke opvække nogen Forundring, saasom intet haver været eller endnu er almindeligere udi Orienten, end ved een eneste Seier at oprette et stort Monarchie; thi man haver der seet og endnu seer, at paa een eneste Seier følger hele Rigers og Provinciers Overgivelse. Derforuden er det troeligt at de Assyriske Konger, som først foretoge sig at undertvinge Asien, vare ingen Næsse-Konger; men allerede Regentere over store Lande. Saaledes var iligemaade den Ægyptiske Konge Sesostris, der oversvømmede hele Asien, en mægtig Regent, førend han begav sig paa saadant Tog. Det samme kan og siges om Nabocodonosor, der stiftede det Chaldæiske Herredom.

Cyrus, som stiftede det andet Monarchie, var ved Fødselen Herre over Persien og Medien, to store og anseelige Riger, førend han giorde saadant Forsøg. Han selv var begavet med store Qvaliteter, og havde en vel disciplineret Krigshær, saa det kostede ikkun at bevæge sig for at bringe alting under Fødder, helst udi den Part af Verden, hvor et eneste Feltslag er decisive.

Udi det Græske Herredoms Stiftelse er ei heller noget, som er ubegribeligt. Philippus, som lagde Grundvold dertil, var forhen en anseelig Regent, og Grækenlands Tilstand var da saaledes, at det kom ikkun an paa een eneste lykkelig Hoved-Træfning for at blive Mester over det hele store Land. Det Slag ved Chæroneam deciderede Sagen for Philippo, ligesom den Hoved-Seier, som Cyrus erholdt over Croesum og hans Allierede, banede Veien til Asiens Herredom. Alting er let at fatte, naar man betragter Grækenlands Tilstand og Philippi store Qvaliteter. Grækenland bestod vel af mange adskildte Stater; men dog var Beskaffenheden denne, at det kostede ikkun at tvinge een af de fornemste Republiqver, for med et Greb at giøre sig alle de andre underdanige. Saaledes, da Sparta erholdt den store Seier ved Floden Ægos, blev den tillige med Athenen Mester over hele Grækenland, og da Thebæ victoriserede over Spartanerne udi det navnkundige Slag ved Leuctra, rangerede sig fast alle Græske Stæder under Thebanernes Standart. Saaledes var Beskaffenheden udi Grækenland, da en af de habileste Regentere, som er at finde i Historien,

kom at sidde paa den Macedoniske Throne. Samme Regent, efterat han ved den Chæroneiske Seier havde indjaget alle Græker Frygt, lavede han sig til at undertvinge Asien, og det med den største Apparance af Succes; thi han havde paa Beenene en stor, vel disciplineret og seierriig Krigshær, som nu blev forøget af andre Græker. Han selv var en stor General og en huul Politicus, der havde til Grunde udstuderet saavel Grækenlands som Persiens Tilstand. Han var forsynet med store Generaler og Ministre. De Græske Tropper bleve anførte af Antipatro, hvis Characteer Philippus selv engang gav med tvende Ord: thi, da han en Morgen havde sovet noget længe, sagde han: I Dag haver jeg vel sovet for meget; men jeg vidste, at Antipater vaagede. Og om Parmenio, som skulde anføre Macedonierne, pleiede han at sige: Parmenio er den eneste General, som jeg hidindtil haver truffet. Paa den anden Side var Aspecterne saadanne udi Asien, at alle ved Grækenlands Foreening under eet Hoved kunde spaae dens Undergang; thi Persianerne vare nedsiunkene udi Vellyst og Dovenhed, og havde en lang Tid betienet sig af Græske hvervede Tropper, hvilket tienede til intet, uden at sagte Stormen til en Tid; thi det var med dem ligesom med feige og frygtsomme Folk, hvilke leie visse Breteurs til at slaaes for sig, men omsider, naar Belønningerne ophøre, faae Hug af deres forrige Beskyttere.

Eftersom nu de Tiders Tilstand var saaledes, og en saadan Grundvold var af Philippo bleven lagt, var det

en let Sag for hans Søn og Successor den store Alexander at giøre Ende paa det Persiske Monarchie, og oprette et nyt Herredom. Lige saadan Beskaffenhed haver det været med adskillige andre i en Hast oprettede Herredomme som af Cingiskan, Tamerlan og andre; thi udi Orienten, saa snart en Regent er begavet med visse Qvaliteter frem for andre, staaer hele Asien i Fare at blive undertvungen, og haver man endogsaa i vor Tid Exempel udi en Myrveis, en Kulikan og andre, hvor let og hvor hastig saadant lader sig giøre.

Hvad det Romerske Folks Fremgang og store Tilvæxt angaaer, da er den ikke saa let at begribe; thi her seer man en liden fattig Stad omringet af mangfoldige stridbare Nationer, som alle vare omhyggelige for at conservere deres Independence, og som ideligen stode paa Skildtvagt, og foreenede sig mod dem, der syntes at ville voxe andre over Hovedet. At aspirere til et almindeligt Herredom udi saadan Tilstand, hvor ikke ellers mindste Anledning var til Haab derom, kunde ikke rinde nogen i Sinde uden et Folk, der var slagen med Enthusiasmo, og som ingen Hinder kan see, eller af ingen Vanskelighed lader sig skrække. Tilstanden udi Italien var saaledes, at efter nogle Sneese Seiervindinger neppe en Fod bred Land af nogen kunde vindes. Dette vises klarligen af Roms eget Exempel, hvilken under syv Konger, hvoraf de fleste vare ligesaa lykkelige som stridbare, lidet eller intet tilvoxede, saa at, omendskiøndt den kunde bryste sig af dens Seiervindinger, kunde den dog ikke bryste sig

udaf dens Conqveter. Feltslag vare her ikke saa decisive som udi Orienten og andre visse Lande. Tvertimod hver Republiqve, Rom havde at bestille med, var som en Hydra, af hvilken naar man afslog et Hoved, voxede der tvende andre i Stedet derfore igien. Men udi alle disse Vanskeligheder ginge dog Romerne med oprakte Hoveder. Og, endskiondt Staden selv nu var beleiret, nu af Fiender indtagen og afbrændt, havde de dog Oinene fæstede til det engang foresatte Maal. Exempel paa saadant hoit Mod, saadan Assurance, Bestandighed og Haab er ikke at finde udi Historien.

Det eneste Exempel, som herimod synes at kunde sættes, er det Arabiske eller Mahomedanske Monarchies Stiftelse: det samme havde lige saadan ringe Begyndelse som det Romerske. Den falske Prophet Mahomed lagde med en Haandfuld dumme og raae Araber Grundvold til et Herredom, der udstrakte sig over den største Deel af Asia og Africa. Men just dette Exempel styrker min Thesin; thi det er bekiendt af Historien, at en heftig fanatisk Affect, som af Stifteren var indprentet de første Araber, og som siden forplantedes paa Efterkommerne, var Hiulet, som drev denne Machine; hver Mahomedansk Soldat ansaae sig som en, der var af Himmelen beskikket som et Instrument til et stort Herredoms Stiftelse. De Krige, som de førte, bleve anseede som Guds Krige, og at døe med Sværdet i Haanden kaldtes Martyrium. Og, saasom disse Folk vare slagne med samme Affect som de gamle Romere, saa havde begges Enthusiasmus en

lige Virkning. Intet kunde derfore i mine Tanker være farligere end et Riges eller Republiqves Stiftelse, som bestod af lutter fanatiske Borgere eller Chiliaster, hvilke vente paa et nyt Herredom, og ansee sig selv som Instrumenter dertil.

Men, endskiønt Araber saavel som Romere vare drevne af een Vind, saa er dog hines umaadelige Tilvæxt lettest at begribe, og det i Henseende til Tidernes Tilstand, efterdi det Græske Herredom, da Araberne begyndte at bevæge sig, stod paa Fald, og alle Arabien angrændsende Riger og Provincier vare i Henseende til den Feighed, Vellyst og Ueenighed, som allevegne regierede iblandt dem, ligesom til Priis for dem, der først vilde giøre Angreb: da de gamle Romere derimod havde med stridbare og aarvaagne Folk at bestille, som med yderste Haardnakkenhed disputerede dem hvert Skridt.

Sees saa heraf, at dette sidste Exempel ikke svækker, men heller bestyrker min Thesin, og at jeg i visse Maader anseer Romulum med samme Øine som Mahomed og andre fanatiske Stiftere; thi, endskiønt man vil holde for, at Roms Fundator ingen Enthusiast selv var, saa sees dog af de ældste Romeres Egenskab, at han haver indprentet dem en Slags Enthusiasmum, hvilken hans Successor Numa med yderste Flid befordrede; saa at det er vanskeligt at dømme, om de gamle Romere vare mere overtroiske end stridbare. Man kan troe, at begge Qvaliteter vare hos dem i lige Grad, og at Overtroe samt en stærk Imagination var Tynder til den Tapperhed

og den Assurance, hvormed de bestridede alle Vanskeligheder, og giorde umuelige Ting muelige. Jeg haver forhen meldet, hvad som i mine Tanker kunde være Aarsag til de gamle Romeres Fanaticismus, nemlig de Historier, som bleve udspredde om Romuli miraculeuse Fødsel, nemlig at hans Fader var Krigs-Guden Mars, og at man derfor ansaae ham som en guddommelig Mand, udi hvilken Imagination det er troligt at saavel han selv som Efterkommerne have holdet dem varme; thi Historien vidner, at En ved Navn Julius Proculus var udsat af Raadet med Eed at bekræfte, at Romulus efter sin Skilsmisse fra Verden havde aabenbaret sig for ham, og tilkiendegivet, at han var sat blandt Gudernes Tal, og at han vilde være Stadens bestandige Beskytter. Saa at det er gaaet Romerne ligesom siden Araberne, hvilke blev indprentet ligesaa høi Opinion om deres Anfører Mahomed, og derfore blev opfyldt med samme Enthusiasmo.

Efterat jeg korteligen haver givet min Betænkning over Aarsagen til Roms Fremvæxt, vil jeg med samme Korthed vise, hvorledes den er skeet. Og i saa Maade holder jeg fornødent efter visse Skribenteres Maade at dele det Romerske Folk udi dets Barndom, Ungdom, Manddom og Alderdom.

Under dets Barndom befattes den Tid, paa hvilken det blev regieret af syv Konger henved 240 Aar. Den første af disse Konger var Romulus, Stadens Stifter. Samme navnkundige Mand, hvis han, som foregaves, ikke var virkeligen Krigs-Guden Martis Søn, saa forte

han sig dog op som han det kunde være; thi hans hele Regiering var en Kiæde af Krige. Den hele Stad fik Anseelse af en stor Krigs-Skole, og hver Borger var en experimenteret Soldat. Dog forsømmede han derhos ikke civile Sager; thi han lagde Grundvold til den Stat, som udi de fleste Ting uforanderligen i mange hundrede Aar haver staaet ved Magt. Hvad Regieringens Form angik, da fandt han for godt at udcopiere den, som da udi de fleste Italienske Stæder var brugelig, og at oprette et indskrænket Konge-Herredom. Den Kongelige Person søgte han at giøre anseelig ved at antage tolv Liv-Garder, som kaldtes Lictores, hvilke skulde beskytte hans Person, og straffe de Skyldige, og bleve de samme beordrede at bære Riis og Oxer med sig, for at tilkiendegive deres Embede.

Han deelte det hele Folk udi tre Classer, som bleve kaldne Tribus, og hver Tribus igien udi ti Curias, saa at der i alt bleve tredive Curiæ, hvoraf enhver havde sin Anfører kaldet Curio, og den, som var Hoved for dem alle, førte Navn af Curio Maximus. Saadan Indbyggernes Inddeling var ikke Romuli egen Invention; thi man seer, at Indbyggerne af de gamle Græske Stæder ogsaa saaledes have været deelte, saa at man vidste af hvad Qvarteer eller Stamme enhver Borger var. Paa denne Deling var intet at sige, saasom derved blev iagttagen en Liighed, og den ene Stamme var ikke høiere agtet end den anden. Det var at ønske, at han havde ladet det blive derved, men han foretog sig strax derpaa

en anden Deling, hvorved nogle af Borgerne bleve agtede høiere og ærværdigere end andre. Dette skedte saaledes, at han beskikkede en Classe, som skulde bestaae af bemidlede og meriterede Folk, som bleve kaldne Patricii, og en anden af ringe og fattige Borgere, som gaves Navn af Plebeji. Denne Deling bliver iligemaade anseet som en ziirlig og nyttig Anordning af alle dem, som have skrevet den Romerske Historie, hvorvel den ikke fortiener saaledes at characteriseres. Hvis det allene havde været for da værende Borgere, kunde Anordningen nogenledes passere, skiøndt derudi var ikke stor Fornødenhed, efterdi bemidlede og meriterede Personer alle Tider blive distingverede uden Rangs Forordning; men, saasom denne Distinction ogsaa skulde forplantes paa Efterkommerne, saa blev derved stiftet en stedsvarende Uliighed, saaledes at en Borger ved Fødselen skulde agtes ringere end en anden, hvilket udi sig selv synes ugrundet, med mindre man kan være forsikkret om, at Rigdom og Dyder tilligemed Navnet ogsaa forplantes paa Efterkommerne, hvilket Erfarenhed dog viser at slaae Feil; saa at derfore ved saadan bestandig Distinction intet udvirkes uden en stedsvarende Misforstaaelse mellem en Stats Borgere, som undertiden bryder ud til Had og indbyrdes Krige, hvilket fornemmeligen sees af den Romerske Historie. Man kan ikke andet end forundre sig over, at de mange bedrøvelige Virkninger, som deraf flyde, ikke have fundet aabne Øinene paa andre Folk; thi man seer, at fast alle Nationer indtil denne Tid have saaledes forelsket sig udi

denne Anordning, at de ansee saadanne Distinctioner som Zirather for Lande og Stæder, endskiønt Erfarenhed viser at de ere Kilder til Opror, Tvedragt og Uleiligheder, som ofte true med Undergang. Jeg er derfore ikke enig med dem, som ansee denne Romuli Anordning som en nyttig og ziirlig Stiftelse. Det er troeligt, at hvis denne store Lovgiver havde forud kundet see, hvad deraf vilde flyde, han ikke havde bemøiet sig med saadan Indretning.

Anderledes maa dømmes om det store Raads Stiftelse, bestaaende af hundrede fornuftige Mænd, som skulde gaae ham tilhaande udi Regierings-Sager. Samme Raad blev kaldet Senat, efterdi Lemmerne deraf vare gamle erfarne Mænd, og kan dette regnes blandt hans nyttige Anordninger. Det samme kan og siges om Ridder-Ordenens Stiftelse; thi han udvalgte trehundrede Mænd af de bedste og anseeligste, som skulde tiene til Hest. Andet Sigte havde denne Stiftelse da ikke, men deraf blev siden giort Misbrug, saa at af disse Riddere eller Ryttere blev giort en distinct Classe imellem Patricii og Almue, saaledes at Ridder-Standen ogsaa ligesom Adel eller Patriciat blev arvelig: men dette skedte dog ikke uden nogle hundrede Aar derefter; thi udi Romuli Tid og længe derefter var det Romerske Folk ikkun deelt udi to Classer, nemlig Adel og Uadel.

Han anordnede at Patricii, som jeg her vil betegne med det Navn af Adel, allene skulde beklædes med vigtige saavel geistlige som verdslige Embeder. Men han gav det hele Folk Ret til at udvælge Embedsmænd, og

at give sit Betænkende om Krig og Fred, naar han selv fandt for godt at raadføre sig med dem, hvilket skedte ved at samle dem alle tilhobe, og at lade en Curia votere efter en anden, og siden henskikke til Raadet hvad som udi Folke-Forsamlingen efter de fleste Stemmer var beslutter. Man seer heraf, at Romulus haver villet dele den høieste Magt imellem Kongen, Raadet og Folket. Denne Regierings-Form eller Lige-Vægt kunde ikke andet end have havt en ønskelig Virkning, hvis man stedse havde holdet sig ved første Stiftelse, eller rettere hvis Lovgiveren havde været betænkt paa nogle andre fornødne Midler til en saa konstig Machines Vedligeholdelse. Det synes, at Romulus udi denne Regierings-Form haver efterfulgt Lycurgi Indretning, men at han haver forsømt at sætte nogle visse Gierder derom, hvormed Lycurgus giorde sin Bygning bestandig; thi den høieste Magts Deling mellem Konge, Adel og Almue, som af Politicis kaldes **Respublica mixta**, og af nogle ansees som den fuldkomneste Regierings-Form, kan ikke erhverve Staten nogen særdeles Styrke, med mindre den understøttes af andre Pillere. Tvertimod man mærker, at enhver af Parterne mener sig at være forfaaet, og derfor søger at forøge sin Myndighed, hvilket giver Anledning til Misforstaaelse og indbyrdes Krige. Ellers kan man sige, at denne og mange andre Romuli Anordninger ere grundigere end man vel kunde vente af en ung Herre; ja de samme vise, at han haver været ikke mindre Statsmand end Soldat.

Hvad som blandt andet meest tiener til Beviis om hans Stats=Viisdom, er dette, at han tilegnede sig selv Direction udi Religions=Sager, og derved giorde Kongerne ligesom til ypperste Præster.

Ved dette Statsgreb spillede han sig uformærkt den største Myndighed udi Hænder; thi Erfarenhed viser, at den, som paa overtroiske Steder dirigerer Religions=Sager, er og Mester over det hele Land, helst naar han tilligemed haver Commando over Krigshæren, hvilket han ogsaa giorde til et Regale.

Det synes ellers, at denne fortræffelige Herre haver mærket sig at have begaaet en Stats=Feil i at erklære visse Borgere ved Fødselen herligere og værdigere end andre; thi han søgte strax at bøde paa den Feil ved at stifte det saakaldte Patronat, som bestod derudi: Han beskikkede de fornemste og anseeligste Mænd at være Patroner og Beskyttere for dem, som vare af ringere Stand, saa at de skulde gaae dem til Haande udi Processer, og udi andre paakommende Vanskeligheder antage sig deres Tarv, ligesom Forældre kan antage sig deres Børn. De andre derimod skulde forbinde sig til at give Udstyr til Patronernes Døttre, hvis de selv formedelst Fattigdom ikke vare i Stand dertil, at løse dem med Penge, hvis de vare faldne i Fiendernes Hænder, og betale for dem de Bøder, som de bleve dømte til, at laane dem Penge uden Rente naar de trængede, og andet deslige. De første kaldtes Patroner, og de sidste førte Navn af Clienter. Ved denne Anordning tænkte Lovgiveren at stifte

en bestandig Forening imellem Hoie og Lave, og seer man af Historien, at den haver havt en fortræffelig Virkning saaledes, at om den ikke haver fundet udrodde den Suurdei, som Uliigheden foraarsagede, saa haver den dog tempereret den samme, og afvendet en og anden Uleilighed, som Staten haver været truet med.

For at bestyrke sin nye Stat, og at forsyne den med Indbyggere, hvorpaa var Mangel, greeb han til et særdeles Middel, som man ikke kan raade andre Stiftere til at bruge, saasom det er bedre at have saa gode Borgere end mange onde. Han lod erklære Rom en fri Tilflugts=Stad for alle og enhver, som did hen vilde begive sig. Dette foraarsagede, at adskillige forfulgte, forgieldede og lovfældede Mænd fra alle Steder udi Hobetal strømmede til Rom, hvor de bleve kiærligen imodtagne, og finge Borgerskab. Man maa forundre sig over, at en saadan fornuftig Lovgiver vilde gribe til saadant Middel, helst, saasom man seer, at alle gode Regentere søge at rense Steder fra onde Borgere, og ingen Fremmede at antage, uden de ere forsynede med Vidnesbyrd om deres Levnet; man maa langt mere forundre sig over at see saa mange slette og ryggesløse Mennesker i en Hast at forvandles til tappre dydige og moraliserede Mænd. Hvad som nogenledes kan undskylde dette Romuli Foretagende, var Mangel paa Indbyggere, og hvad som kan lægges ham til evig Berømmelse var dette, at han i kort Tid ikke allene haver giort Dyr til Mennesker, men endogsaa til oprigtige og ærlige Borgere. Thi Historien viser, at

Romerne endogsaa udi hans Tid have udi Dyd og Tapperhed været distingverede blandt alle Italienske Folk.

Men intet af alle Romuli Anordninger contribuerede mere til Stadens Styrke og Tilvæxt end den Borgerret, han gav til de Folk, som udi Krig bleve overvundne, og er det i Henseende til den Maxime at han kan foretrækkes Lycurgus, Solon og de største Græske Lovgivere, hvilke have været sparsomme udi at meddele Fremmede saadan Ret, og derved vel indprentede de Græske Stæder høie Tanker om dem selv, men tilligemed foraarsagede, at de aldrig kunde komme til nogen ret Vært, efterdi Frugterne af de lykkeligste Krige og Seiervindinger vare ofte intet andet end Borgernes Formindskelse. Romulus derimod søgte udi Krige, som han førte, ikke saa meget at vinde Stæder som Mennesker, og ved at give ungt overvundet Mandskab Borgerret at formere Romernes Tal. Hans Efterkommere, som have mærket den store Fordeel, som deraf flod, have bestandigen derudi fulgt hans Fodspor, og haver jeg derfore ikke taget i Betænkning at anføre denne Maxime blandt de Aarsager, som kan gives til Roms forunderlige Tilvæxt.

Hvad hans civile Love angaaer, da sees af de Levninger, som vi endnu have, at han fornemmeligen søgte at befordre Arbeidsomhed, at indprente Børn en blind Lydighed imod Forældrene, og at holde Qvinderne til Kydskhed. Af al Slags Arbeide recommenderede han intet høiere end Agerdyrkning, hvorudover det ogsaa af Romerne haver været agtet for den ædelste og anstændigste

Haandtering. For at holde Børn udi en blind Lydighed, gav han Forældrene en uomskrænket Magt, hvorudover der ingensteds i Verden haver været større Subordination end hos Romerne. Mændene blev og givet stor Herredom over deres Hustruer; thi de vare baade deres Anklagere og Dommere, saa at, naar de truffe dem udi Utroskab, kunde de selv med deres Paarørende dømme dem fra Livet efter den Artikel: Adulterii convictam vir & cognati, uti volent, necanto. Den samme Ret havde de, naar Hustruerne bleve overbevisede at have drukket Viin; thi Loven siger: Si vinnm biberit, domi ut adulteram puniunto. Deslige Love maa man tilstaae at være haarde; men Virkningen deraf var, at man i nogle hundrede Aar ikke hørte tale om Utroskab udi Ægteskab eller Skilsmisse; thi Historien vidner, at Sp. Carvisius, som levede efter den første Carthaginensiske Krig, var den første, som skildte sig ved sin Hustrue, og det end ikke for Utroskab, men for Ufrugtbarhed; hvorudover han blev eftertalet over den hele Stad.

Om hans Anstalter udi Krigs-Sager og de Krige, som han førte med sine Naboer, vil jeg intet tale, saasom mit Forsæt er ikke at skrive en Historie, men allene at give en løslig Afridsning paa det Romerske Folks Tilstand udi en Alder efter en anden. Jeg vil allene melde om en Anordning, som sigtede til at opmuntre Krigs-Anførere til Tapperhed, og bestod derudi, at en Felt-Herre efter en erholden Seier med stor Pomp og Stads blev ført igiennem Staden. Denne Ceremonie

blev kalden Triumph, hvorudover alle Seiervindinger siden bleve betegnede med det Navn. Romulus glemte ei heller ved andre Belønninger at opmuntre gemeene Soldater, hvorved han saa vel som ved sit eget Exempel udvirkede, at han mod Enden af sin Regiering kunde bringe over 40,000 stridbare Mænd i Marken.

Saadan Grundvold lagde Romulus til den Stat, som siden voxede alle andre over Hovedet. Jeg haver anført de fleste af hans Stiftelser for at eftersee, om nogen af dem i Særdeleshed eller alle udi Almindelighed kan tilskrives Statens forunderlige Tilvæxt, men bliver efter nøie Betragtning ved mit engang fattede Principium, nemlig, at man maa lede efter en anden Aarsag, og at saadan Tilvæxt ikke kan tilskrives uden et Slags Koglerie, hvorved de første Romere mod al Anseelse have giort sig Haab om et almindeligt Herredom. Til dette Haab lagde Grundvold de Historier, som udspredes om Romuli Fødsel, nemlig at han var Martis Søn, og at hans Fader Krigs-Guden vilde være Stadens Beskytter. Udi denne Tanke bestyrkedes de saa vel af Romuli ugemeene Stridbarhed, som af anden Opførsel, hvorved han gav tilkiende sig at være af en guddommelig Herkomst, hvilket sees fornemmeligen af det, som skedte udi den vanskelige Krig, som han førte med de Sabiner, da han opmuntrede sine flygtige Folk at holde Stand med disse Ord: Den store Gud Jupiter befaler eder at vende Ansigt mod Fienden igien; saa at man seer, at han i samme Action ikke allene agerede General, men endogsaa gav sig

ud for en inspireret Mand. Alle hans andre Gierninger sigte til at holde Romerne varme udi saadan Grille, og forglemte man ikke efter hans Død at forplante en Meening, der havde havt en saa fortræffelig Virkning; thi der foregaves, at han var levende optagen udi Himmelen; item, at han havde aabenbaret sig for en Raads-Herre, og tilkiendegivet, at han vilde dyrkes under det Navn af Qvirino, og være Stadens Beskytter.

Saaledes endtes Romuli forunderlige Regimente, som man kunde holde for Digt, efterdi det er vanskeligt at fatte, hvorledes en ung raa Hyrde kunde ophitte, og i Værk sætte saa store Ting. Men man kan holde for, at hans Morfader Numitor udi Begyndelsen med Raad og Daad haver gaaet ham til Haande, og at han virkeligen haver havt mere Nytte af denne gamle Herre, end af hans egen Fader Krigs-Guden Mars, af hvis Navn man betienede sig. Det er troligt, at hans Foster-Forældre, som vidste hans Herkomst, og som mærkede de fortræffelige Naturens Gaver, som fandtes hos ham, have havt Omsorg for hans Lærdom og Opdragelse. Plutarchus vidner ogsaa, at han og hans Broder udi deres Barndom bleve skikkede til Gabii, for der at oplæres i Videnskaber, som vare fornødne for høie Stands-Personer.

Hans Successor Numa Pompilius, som af Geburt var en Sabiner, og som bliver regnet blandt de største Philosophos, søgte at fuldfærdige den Bygning, som af Romulo med saadan Konst var anlagt. Han mærkede,

at Romerne havde fattet høie Tanker om dem selv, og at de allerede ansaae deres Stat som den, der var beskikket at herske over alle andre. Han holdt derfore nødigt at bestyrke dem udi saadanne Griller, og udi den Post at træde i hans Formands Fodspor; thi han stillede sig strax an, at han ikke vilde antage Regimentet, førend hans Vall blev confirmeret af Guderne, og de Romerske Geistlige ved et Responsum saadant havde tilkiendegivet. Videre foregav han sig, udi alle sine Idrætte at raadføre sig med Gudinden Egeria, og under det Navn formaaede Romerne til at efterleve alle hans Befalinger, og at ansee dem som himmelske Anordninger.

Denne kloge Herre, saasom han mærkede, at det var ikke nok, at Romerne vare indprentede høie Tanker om dem selv og Kiærlighed til Fædrenelandet, men at det og var fornødent at indprente dem en lige Kiærlighed til Fædrenelandets Guder, paa det at de ved et dobbelt Baand kunde knyttes til Staten, og opmuntres til en fuldkommen patriotisk Iver, saa tog han sig for at catechisere for dem, og drev han dette saa vidt, at Staden af en stor Krigs-Skole blev forvandlet til et Munke-Kloster, Stridsmænd til Helgene, og han selv havde heller Anseelse af en ypperste Præst end af en Konge; thi man hørte udi hans langvarige Regiering fast intet tale uden om hellige Ceremonier, hvoraf en blev stiftet efter en anden; item Opmuntringer til Fredsommelighed, Dyd og Oprigtighed, saa at ligesom Romerne under den første Regent passerede for de farligste og stridbareste

Folk, saa bleve de under denne Konge anseede som de uskyldigste og redeligste. En af hans mærkeligste Stiftelser var et Tempel, oprettet den Gud Jano til Ære, hvilket han befoel at skulde være tilluft, saa længe som Staten havde Fred, og var det stedse tillukket udi hans Tid, hvilket efter hans Død i nogle hundrede Aar indtil Keiser Augustum ikke hændtes meer end eengang, nemlig efter den første Carthaginensiske Feide, eftersom Staten udi al den øvrige Tid var indviklet i Krig. Jeg vil forbigaae at tale om andre Ting, men henvise til hans Historie, hvoraf sees, at han haver givet sig ud for en stor Lærer i Theologie og Moral, og at man derfor i visse Maader kan holde ham for den første og tilligemed den bedste romerske Pave.

Det kan være, at Numa, saasom han selv var en sagtmodig og dydig Herre, intet andet Sigte havde med disse mange geistlige Ceremoniers Stiftelse, end at tæmme de gamle Romeres Vildhed; men, i hvad Intention han end dette giorde, saa forøgedes heller end formindskedes derved deres Enthusiasmus og de Griller, de havde fattet om et almindeligt Monarchie. Det kan derfore og være, at Numa, hvilken som en stor Politicus kiendte Menneskers Natur og Tilbøielighed, og som vidste, at Ambition regierer aldrig stærkere, end naar den er blandet med Devotion, agerede saaledes en Catecheta for at giøre Romerne des beqvemmere til at iværksætte den store Machine, som de havde i Hovedet. Thi man seer andre Nationer, særdeles Araber, ved Stridbarhed blandet med

Devotion og ved outrerede Dyders Øvelse at have sigtet til saadant Maal. Man mærker af efterfølgende Historie, at disse Romuli og Numæ Disciple dette bestandigen have practiseret, saa at de ikke allene ved deres Vaaben men end og ved Dyd og Pietet have sogt at giore sig andre Folk underdanige. Det var i den Henseende, at, hvor heftig deres Regieresyge end var, vilde de dog have Navn for at være fredsommelige, og det maatte hede, at alle Krige vare dem aftvungne; og var dette Sigtet af det fecialske Collegii Stiftelse.

At dette ikke er nogen ilde grundet Gisning vises af visse Romerske Skribenteres Vidnesbyrd. Cicero siger: Nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, sed pietate ac religione omnes gentes, nationesqve superavimus. Det er: Vi have ikke overvundet Spanier med vor store Mængde, Gallier med vor Styrke, Carthaginienser med Underfundighed, Grækerne med Konst, men vi have ved vor Pietet og Religion giort os alle Folk underdanige. Og Sallustius: Laudis avidi & pecuniæ liberales erant Romani: Gloriam ingentem, divitias honestas volebant. i. e. Vore Forfædre have været begierlige efter Ære og foragtet Penge; de have ladet sig nøie med lidet, men deres Ambition haver været uden Grændser. At de ældste Romere ellers ikke i anden Henseende have øvet saa store Dyder, nemlig Retfærdighed, Mildhed mod overvundne Folk, Ordholdighed, Rigdoms Foragt, sees deraf, at deres Begierlighed til at undertvinge andre

Nationer, og deres Regieresyge haver stedse været lige stor udi dydige og udydige Tider; da deres Magt og Herredom var kommen til den Vært, at de menede ved deres Vaaben allene at kunde komme til deres foresatte Maal, seer man, at de have skildt sig ved alle disse Dyder, anseende dem som i Fremtiden unyttige Midler, og ligesom dimitteret dem i Naade i Henseende til hidindtil beviiste Tienester. At Romerne ikke havde tabt deres Oiemeed under Numæ Regiering, sees af de store og continuerlige Krige, de strax førte under hans Successor Tullo Hostilio. Da var det, at den anseelige Stad Alba i Grund blev ødelagt, og Indbyggerne bleve førte til Rom, hvor de bekomme Borger-Ret, saa at Staden ved saadan Tillæg fik fast et dobbelt Antal af Borgere, og derfore maatte udvides. De efterfølgende Konger fulgte de Førstes Fodspor udi alle Ting, saa at man skulde tænke, at Rom udi to hundrede Aar havde været regieret af een og den samme Konge; thi alles Oiemeed var at zire Staden med prægtige og kostbare Anlægninger, blandt andet med de forunderlige Aqvæducter eller Vandgange, item, at forøge den med Indbyggere. Man seer, at den siette Konge Servius Tullius lod sig ikke nøie med at give Borger-Ret til Fremmede, men erklærede ogsaa paa engang en anseelig Hob Slaver til Romerske Borgere; og er det mærkeligt, at han i den Tale, som han ved den Leilighed holdt, gav tilkiende en saadan Giernings Fornødenhed, efterdi Rom var beskikket til at herske over alle andre Folk; saa at alt dette tiener til at bestyrke det,

som jeg haver anført om Romernes Enthusiasmo, hvilken jeg ikke haver taget i Betænkning at ansee som Grundvold til Statens umaadelige Tilvært; thi deraf flode alle de andre store Bevægelser, deraf flod og især den bestandige Maxime at giore overvundne Folk til Romerske Borgere, hvilket Skribentere have holdet for en Aarsag til det paafulgte store Herredoms Oprettelse, da det dog allene haver været en Virkning af det Hoved-Principio, som jeg haver anført. Alle Konger indtil den sidste Tarqvinium fulgte Romuli Plan, hvilket af en anseelig ny Skribent ansees med des større Forundring, efterdi hver af disse Konger var af en ny Stamme, og Erfarenhed viser, at enhver af saadanne Regentere pleier at tilintetgiore, hvad hans Formand haver stiftet. Men man haver ikke Aarsag at forundre sig over denne Eenstemmighed, naar man betragter, at alle disse Konger vare saadanne Mænd, som Romerne dømte at være de dueligste, værdigste, villigste og beqvemmeste til at fuldføre den Bygning, som Romulus havde anlagt.

Den syvende og sidste Konge Tarqvinius vanslægtede fra de andre, og søgte ikke saa meget at befordre Statens som sit eget Huses Høihed, og ved at udrødde de bedste og anseeligste Mænd at lægge Grundvold til et uomskrænket Herredom; hvorudover Romerne mod ham giorde Opstand, og ikke allene dreve ham med den hele Kongelige Familie i Landflygtighed, men endogsaa afskaffede det Kongelige Regimente, saa at dermed endtes det Romerske Folks første Alder, som ellers betegnes ved dets Barndom.

Udi denne Alder blev Grundvold lagt til paafølgende store Monarchie, og var det Sæden, hvoraf den forunderlige Væxt fremspirede. Man seer at Staten udi samme Alder haver været regieret af Konger, hvis Magt ved første Stiftelse saaledes var indskrænket, at mange have tvivlet om, til hvilken Regierings-Form den Romerske Stat kan henføres, dog kan man sige, at det var et indskrænket Monarchie. Det er vanskeligere at dømme om Kongerne vare Valg- eller Arve-Konger. Udi den hele Historie findes ingen Arve-Succession; thi enhver Konge indtil Tarqvinium Superbum blev af Folket udvalgt, men deraf følger just ikke, at Riget var et Valg-Rige, saasom Kongerne enten døde uden Livs-Arvinger, eller efterlode sig smaae og umyndige Børn eller Børne-Børn. Man seer derforuden, at de samme, da de komme til moden Alder, ansaae det som en Uret, at man havde gaaet dem forbi, og at Servius Tullius, forend han blev erklæret Konge, foregav sig at forestaae Staten for den forrige Konges umyndige Børne-Børn.

Under disse syv Konger, naar man undtager Numæ fredsommelige Regimente, førte Romerne ideligen Krig; men med alle disse Bevægelser blev fast udi 250 Aar Rigets Grændser ikke mere udvidede end paa ti gode Mile udi Længden; deraf følger dog just ikke, at det Romerske Rige var saa ringe, og at det efter en vis Skribents Sigelse kunde lignes med Republiqven af Lucca, eller med en af de mindste nuværende Italienske Stater. Staden Rom var allerede udi de sidste Kongers Tid saa

mægtig, at, da Servius Tullius giorde Beregning over Indbyggerne, befandtes der 84000 frie Borgere, hvoraf man kan slutte, at, naar Qvinder, Børn og Slaver dertil lagdes, Tallet kunde beløbe sig til nogle hundrede Tusinde Siæle. At Rigets Grændser ellers ikke mere udvidedes, reisede sig af den Maade, man da havde at føre Krig paa, som bestod gemeenligen i at erholde en Seier uden at forfølge den, og at begive sig hiem igien med Bytte af Qvæg, Korn-Neege og andet deslige, hvilket foraarsagede stor Glæde udi Staden, og er Oprindelse til de saa kaldne Romerske Triumpher. Der tales vel om adskillige Nationer, som de samme Tid ganske undertvunge; men, saasom man siden seer de samme Folk at føre store Krige med Romerne, maa man holde for, at der er Forvirrelse udi den gamle Romerske Historie.

Det er troeligt, at Romernes Midler da have allene bestaaet udi Faar og Oxen; thi man seer, at alle deres Bøder og Mulcter vare satte derpaa. En af Numæ Love om Mord taler for Exempel saaledes: Si qvis hominem liberum morti duit pro capite occisei arietem subicito, det er: Hvis nogen myrder en fri Mand, skal han derfor bøde en Vædder. Det var allerførst udi Servii Tullii Tid at man begyndte at slaae et Slags smaa Mynt, hvorpaa stod et Faar (Pecus) hvorudover alle Slags Penge siden have faaet Navn af Pecunia. Samme Servius Tullius kan holdes for den nyttigste Konge, som Rom haver havt. Hans Omhed mod Undersaatterne var saa stor, at der siges, han havde i Sinde at sige sig af med

Regimentet, og at overdrage den høieste Magt til tvende Magistrats-Personer, som af Folket aarligen skulde vælges: Hvis saa er, kan man holde for, at det var den Plan, som siden blev fulgt, da Regieringen efter Tarqvinii Landflygtighed blev forandret, og man isteden for en Konge udvalgte to Consules. Af denne Servii Tullii Stiftelse er en, som fortiener omstændeligen at anføres, saasom intet kan tiene til større Beviis paa samme Konges Capacitet, og man derforuden deraf faaer Oplysning saavel om da værende som paafølgende Stat.

Jeg haver forhen viset, at Romulus delede de Romerske Borgere udi tvende Classer, nemlig Adel og Almue (Patricii og Plebeji) og at han tillagde hver Classe visse Jura og Herligheder. Almuen, som var udelukket fra alle høie og vigtige Embeder, fik Ret til at udvælge Embeds-Mænd af den første Classe, og at dømme om Krig skulde foretages eller Fred sluttes, til hvilken Ende det hele Folk blev forsamlet, og enhver Curia af de tredive, som det var deelt udi, voterede derom saaledes, at hvad de fleste Curiæ funde for godt, det skulde staae ved Magt, naar det først var bleven bekræftet af det store Raad. Disse Forsamlinger kaldtes Comitia Curiata, og havde allene været i Brug indtil Servii Tullii Tid. Denne kloge Konge, saasom han mærkede, at adskillige ilde grundede Slutninger bleve giorte, efterdi alting gik efter de fleste Stemmer,*) tog han sig herudover for ved et subtilt

*) Saasom til Athenen, hvor hver Borger havde Ret ved sin Stemme at samtykke eller forkaste hvad Raadet havde pro-

Paafund at udelukke de Ringeste og Groveste af Almuen, og det saaledes, at de ikke skulde mærke, hvortil han sigtede. Dette skedte paa saadan Maade: Han forestillede engang den hele Forsamling, at, saasom alle Borgere hidindtil havde contribueret lige meget af deres Midler til det gemeene Bedste, da der dog var stor Uliighed udi deres Formue, saa var billigt, at enhver herefter skulde svare efter sin Evne, og at derfor alle maatte angive deres Midler, paa det at de derefter kunde taxeres. Folket, som ikke begreb, at dette sigtede til andet end at husvale de Fattige, fandt Behag udi dette Anslag, og overdrog Kongen dets Fuldbyrdelse. Herudover blev anordnet den bekiendte Census eller Overslag, hvorudi blev antegnet alle Borgeres Tal, deres Alder, Midler og Haandtering.

Efterat dette var skeet, delede han det hele Mandskab udi sex Classer, og hver Classe igien udi Centurier eller Compagnier af hundrede Mænd. Udi den første Classe indsluttede han 80 Centurier, som bestode af Raads-Herrer og andre anseelige Mænd, hvis Midler maatte ikke være stort under 2000 Rdlr. i vor Mynt, cent. mille asses. Den anden Classe skulde bestaae af tyve

poneret. Hvorudover Anacharsis skiemtviis sagde: Udi denne Stad giøre vise Folk allene Forestillinger, men Decisionerne skee af Narre. Udi de nuværende Democratier, som udi Holland rc. er denne Forskiel, at Almuen lader alting afgiøre ved Deputerede. Udi sex Svitzerske Cantons følges endnu den gamle Romerske og Græske Skik.

Centurier; derunder befattedes de, hvis Midler vare fast en halv Gang ringere. Den tredie Classe skulde ogsaa udgiøre tyve Centurier, og bestaae af dem, som havde en mindre Formue. Den fierde havde lige saadant Antal af Centurier, og derudi vare de, som end havde ringere Formue. Den femte Classe bestod af tredive Centurier eller Compagnier, hvis Midler vare ganske ringe. Den siette Classe, hvorvel den var den talrigeste, bestod ikkun af een Centurie, hvorunder befattedes alle fattige Borgere, hvilke i Henseende til deres slette Tilstand vare forskaanede for al Krigs-Tieneste og Paalæg. Man seer heraf, at, endskiønt det skulde hede, at een Centurie bestod af hundrede Mænd, saa vare de dog mindre og større efter Classernes Difference, og kan man holde for, at den ene Centurie, som var udi den sidste Classe, haver været talrigere end alle 80 Centurier, som vare i den første. Paa det nu Almuen ikke skulde mærke Kongens Hovedsigte, maatte det hede, at denne Inddeling skedte allene i Henseende til Krigs-Sager, og var det derfore, at enhver Classe blev beordret at forsyne sig med visse Slags Gevær. Men Maalet, hvortil sigtedes, var, at den gemeeneste Almue, som var talrigst, ikke skulde som tilforn være i Stand til at overvotere de andre. Derfore blev beskikket, at man i Fremtiden skulde votere ved Centurier, hvorved udvirkedes, at den første Classe, som bestod af 80 Centurier, kunde holde lige Vægt med alle de andre Classer, skiøndt de vare ti Gange saa stærke paa Mandskab; og at de sidste Classer komme ikke til at votere,

uden naar der udi de første Classer vare meget ulige Stemmer. Saaledes blev Regieringen fast aristocratisk, og det uden Modsigelse, enten efterdi den gemeene Almue ikke mærkede denne subtile Inventions Sigte, eller efterdi den fandt sin Regning ved at befries fra Paalæg og Krigs-Tienester; thi der foregaves, at Anordningen skedte allene i den Henseende. Efter den Tid skedte ingen Forsamlinger ved Curier meer uden pro forma udi visse lidet magtpaaliggende Sager. Hvad ellers Lærdom og Videnskab udi denne Periodo angaaer, da finder man lidet eller intet Tegn dertil. Man kunde ei heller paa de Tider vente megen Lærdom blandt Folk, som ideligen vare indviklede i Krige. De faa Love, som af Kongerne bleve givne, vise Tidernes Simplicitet. Af samme Love blev siden giort en Samling af den bekiendte Papirio, hvorudover den gemeenligen kaldes Jus Papirianum. Det meste, som man kan sige at Romerne lagde Vind paa, var en overtroisk Theologie, hvilken saa vel de, som andre Italienske Folk da lærte udi Hetrurien, hvor saadan Videnskab florerede.

Nu skrider jeg til den anden Alder, hvilken befatter moxen ligesaa lang Tid som den første, og regnes fra Kongedommets Afskaffelse indtil hele Italien kom under det Romerske Herredom. Det er bekiendt, at Romerne, saasom den sidste Tarqvinius formedelst sit strenge Regimente havde giort det Kongelige Navn forhadt, udvalgte i Steden for en Konge to høie Embedsmænd, som gaves Titel af Consules, og hvis Regimente blev indskrænket

paa et Aar, skiøndt de i det øvrige øvede Kongelig Magt. Under dette Consulariske Regimente kan man sige, at det Romerske Folks Enthusiasmus virkede allerstærkest. Da blev strax i Begyndelsen med Forundring seet den første Consul Brutus at lade sine tvende Sønner offentligen hudstryge og henrette, efterdi de havdeført Correspondence med den fordrevne Konge. Da var det, at udi paafulgte Krig med samme Konge Horatius Cocles stod allene mod den seierrige Fiendes Magt, indtil Romerne kunde faae Tid til at afhugge Broen, da han med sin hele Rustning kastede sig udi Tiber-Floden, og svømmede til Staden, som han ved saadan Heltegierning havde frelset. Da var det og at Mucius Scævola øvede den fortvivlede Gierning ved at stege sin Haand udi Ilden, efterdi den i Steden for Porsena, Kongen af Hetrurien, som han agtede at omkomme, af Vildfarelse havde truffet hans Secretær. Da var det endeligen at tyve Romerske Jomfruer, som vare givne den Hetruriske Konge til Gisler, kastede sig udi Tiber-Floden, og under Anførsel af den Heroiske Jomfru Clelia svømmede derover til Staden igien.

Dette skedte strax efter Regieringens Forandring og ligesom paa een Tid, hvilket opvakte saadan Forundring hos Porsena, som da havde beleiret Rom, at han ikke allene ophævede Beleiringen, men endogsaa søgte at forbinde sig i Venskab med en saa Heroisk Nation. Efterfølgende Historier vise flere Exempler paa Romernes Enthusiasmus, hvorudi de dagligen bestyrkedes af Spaadomme og foregivne Jærtegn. Man fandt for Exempel

paa det Sted, hvor et stort Tempel skulde anlægges, et Hoved nedgravet, hvorudover de Hetruriske Spaamænd tilkiendegave, at samme Sted af Guderne var beskikket til at blive Hoved for hele Italien, og blev Stedet faldet Capitolium. De Sibyllinske Spaadomme, som paa samme Tid bleve bekiendte, holdte iligemaade Romerne varme udi det Haab, som de havde giort sig om Verdens Herredom. Udi det Slag, som holdtes med Tarqvinio, og hvorudi figtedes med lige Fordeel, blev foregivet en Rost at være hørt, som gav tilkiende, at Romerne kunde tilskrive sig Seieren, efterdi de udi Slaget havde mistet een Mand mindre end Fienden. Og udi det store Slag, som skedte ved den Søe Regillum mod Latinerne, vidnede nogle at have seet de tvende Guder Castor og Pollux at stride for Romerne. Af dette og andet kom den Romerske Enthusiasmus i fuld Flamme, saa at Romerne ansaae sig som af Himmelen beskikkede Redskaber til at oprette et almindeligt Monarchie.

Man finder allene, at de tvende Gange lode falde noget af deres store Mod. Den første Gang, da de af Porsena tilkiøbte sig Fred. Den anden Gang, da de ydmygede sig for Coriolano, for at bevæge ham til at ophæve Stadens Beleiring. Jeg haver viset udi andre af mine Skrifter, hvor der tales om fanatiske Affecter og deres Virkning, at der er en Slags Enthusiasmus, som er blind, og kan lignes ved den Furor panicus, som overkommer umælende Creature, og en anden som er geleidet af Skiønsomhed. Den sidste er saadan en, som

man finder hos de gamle Romere, og havde den Virkning, at de udi visse Tilfælde toge et Svøft ind for ikke at styrte Republiqven udi ufeilbar Fordærvelse. Saadanne Tilfælde vare, naar Staten havde ikke allene udvortes men endog indvortes Fiender paa Halsen. Udi den Krig, som førtes med Porsena, havde de ikke allene at bestille med en mægtig udvortes Fiende, men end ogsaa med deres egen fordrevne Konge, hvilken endda havde et stort Anhang udi Staden, helst af anseelige unge Herrer, saa at en Fader kunde ikke være forvisset om sine egne Børns Troskab; hvorudover Romerne i saadan slibrig Tilstand, for ikke at løbe Hovedet mod Væggen, maatte den Gang beqvemme sig til at bide i et suurt Æble. Ligeledes var Tilstanden, da Coriolanus, en af deres landflygtige Borgere, med en stor fiendtlig Magt beleirede Rom. Staden laborerede da af Uenighed, saa at alle vare raadvilde, og ingen retskafne Anstalter kunde giøres til Modstand. Det kommer mig ellers for, at Coriolani Historie er noget Romanesqve, og at Skribentere, for at ophøie denne Romerske Heros, mod deres Agt have opofret Fædernelandets Ære.

Udi denne Alder vises ellers de største Prøver paa Romernes Regieresyge og deres deraf flydende Stridbarhed, Bestandighed udi Modgang og Helte-Gierninger; thi det største Arbeide for dem var at undertvinge Italien, som da vrimlede af stridbare Folk, og bestod af mange mægtige Republiqver. De paafølgende Bedrifter derimod ere let at begribe, saasom de da vare understøttede af hele

Italiens Magt, hvorimod andre Stater ikke kunde ballancere. Det er derfore af denne Alder Skribentere fornemmeligen have søgt at udlede Aarsagen til Republiqvens store og forunderlige Tilvært. M. Rollin, hvis Romerske Historie er som en symbolisk Bog eller et Canonisk Skrift for alle dem, der ikke kan gaae til Kilderne, haver udi sin Forberedelse anført alle Aarsager, som hertil contribuerede, saa at nu omstunder alle indtil vore Fruentimmer kiende hvert Hiul udi denne Machine, og vide paa deres Fingre at giøre rede for alting. Jeg vil løsligen igiennemløbe de af ham anførte Aarsager til den Romerske Magts Tiltagelse, og give mit Betænkende over enhver især, overladende Læseren at dømme, hvor vidt de kan være grundede.

De fornemste Aarsager, som han anfører, ere Republiqvens konstige Indrettelse, Respect for Religionen, Kierlighed til Fædernelandet, Kierlighed til Frihed, Begierlighed efter Ære og at herske over andre, Retfærdigheds, Mildheds og andre Dyders Øvelse: Tvistighed og Æmulation mellem Adel og Almue ꝛc., hvilket vises af det Romerske Folks Tilstand og Beskaffenhed udi denne Alder, og hvorover en kort Afridsning skal giøres.

Regieringen blev efter Kongedommets Ophævelse saaledes indrettet, at den høieste Magt, som tilforn var hos Kongen, blev deelt mellem tvende Consules, hvis Regimente vel var indskrænket paa et Aar, men i det øvrige var lige saa vigtigt som det Kongelige; det maatte ved denne Forandring hede, at Riget var forvandlet til

en Republiqve, at det Romerske Folk var sat udi en fuldkommen Frihed, og en Ligevægt var stiftet mellem de høieste Magistrats-Personer, Raadet og Almuen. Almuen, som glædede sig over at være forløst fra Tarqvinii haarde Regimente, og som menede, at det var nok at Konge-Navn og Titel var uddød, mærkede ikke førend nogen Tid derefter, at Forandringen allene bestod derudi, at man i Steden for een havde faaet tvende Konger under det Navn af Consules, at disse Consules, som toges aarligen af Raadet, vilde favorisere det Corps, hvoraf de vare Lemmer, og at derfore Regieringen var bleven fuldkommen Aristocratisk. Da den høihiertede Romerske Almue dette omsider mærkede, lod den tilkiendegive sin Misfornøielse, hvorudover Consul P. Valerius, for at dysse den i Søvn, lod da nedrive det prægtige Palais, som han havde anlagt, beordrede, at de, som bare de saa kaldne Fasces eller Riis for Consul, skulde lade dem falde for Almuen, for dermed at give tilkiende, at det høieste Herredom var hos Folket, hvis Magt den Consulariske var subordineret. Dette tilveiebragte ham saadan Kierlighed, at han fik Navn af Poplicola, det er: Folkets Dyrker.

Den gemeene Mand bildte sig derpaa ind at leve udi et fuldkomment Democratie, men den mærkede ved adskillige Leiligheder, at det bestod ikkun i det pure Navn. Dog er det troligt, at den havde været tilfreds dermed, hvis de store og mægtige Familier havde ladet sig nøie med Herredommet allene, og ikke øvet den Haardhed mod de fattige Borgere, som vare blevne deres Debitores.

Denne Haardhed foraarsagede, at de søgte at indskrænke Raadets og Adelens Myndighed, og at de ofte vægrede at lade sig indrullere til Soldater, naar Staten blev indviklet udi Krig; saa at Senatet derfore, som i slige Tilfælde aldrig var raadvild, greb til en subtile Invention, og fandt for godt at udvælge en høi Magistrats-Person med uomskrænket Magt, saaledes, at saalænge han var udi saadant Embede, skulde den Consulariske Magt ophøre, og Senatet saavel som det hele Folk skulde bevise ham en blind Lydighed. Denne nye Magistrat blev kalden Dictator, og fandt Almuen udi Begyndelsen Smag udi denne Stiftelse, ikke fordi dens Tilstand derved blev bedre, men efterdi Senatets Myndighed derved syntes at blive svækket, og de udi en saadan Dictator havde faaet en tilfælles Custos. Men som Dictatores altid bleve tagne af Raadet, og deres Regimente varede ikkun en stakket Tid, saa mærkede Almuen, at man ved saadan Stiftelse ikkun havde sat Blaar for dens Øine, og at dette Embede var ikkun at bestyrke Adelen, og at holde sig i Ave. Hvorudover de gamle Tragoedier, saa snart en Dictator havde nedlagt sit Embede, begyndte at gaae for sig igien, ja de gemeene Borgeres Misfornøielse tilvoxede saa stærkt, at de omsider giorde en Opstand, og befæstede sig paa det saa kaldne hellige Bierg uden for Staden, og vilde ikke komme tilbage igien, førend Raadet lovede at de selv maatte udvælge sig egne Øvrigheds-Personer, der skulde beskytte dem mod Adelen. Disse Øvrigheds Personer ere de saa kaldne Tribuni plebis eller Almuens Beskyttere,

hvilke have spillet saa store Tragoedier udi Rom, hvor de ved deres hovmodige og oprørske Forhold have vendet op og ned paa Staten. Denne mærkelige Stiftelse, som skedte 260 Aar fra Roms Begyndelse, lagde ret Grundvold til paafølgende Democratie.

Tribuni glemmede ved alle Leiligheder ikke at forøge Almuens Myndighed. De mærkede, at, uanseet den erholdte Fordeel, Raadet og Adelen dog spillede Mester, saa længe den Anordning, som var giort af Servio Tullio, stod ved Magt, nemlig at man udi de store Møder og Folke-Forsamlinger skulde votere ved Centurier, hvorved ringe og fattige Borgere, hvis Antal udi Staden var størst, ikke kunde komme til at votere, hvorudover de paastode, at det hele Folk herefter skulde votere ved Stammer eller Tribus, og var det udi den Proces, som Almuen førte med Coriolano, at de begyndte at drive paa saadant. Dette er Oprindelsen til de saa kaldne Comitia tributa eller Folke-Forsamlinger, hvorudi blev voteret efter Stammer, saa at hvad de fleste Stammer funde for godt, det maatte staae fast. De samme bleve siden brugte udi de vigtigste Sager, og fandt Almuen allermeest sin Regning derved. Man skulde vel tænke, at denne Anordning var af ingen Nødvendighed, efterdi man havde kundet holde sig ved de første Forsamlinger, som Romulus stiftede, og votere ved Curier, hvilket kunde have samme Virkning. Men Forskiellen var denne: Comitia Curiata kunde ikke holdes uden ved Senatets Tilladelse og uden foregaaende geistlige Ceremonier, hvis

Øvelse Adelen allene var overdragen. Videre blev til disse Forsamlinger allene kaldede Roms Indbyggere, og intet, som derudi besluttedes, kunde have Kraft, førend det af Raadet var stadfæstet. For alle disse Ting vare Comitia tributa befriede. De bleve holdne uden Raadets Samtykke, og alle de, som havde Romersk Borgerret, enten de boede udi Staden eller paa Landet, bleve dertil kaldne, hvorudover Almuen altid kunde overvotere Adelen. De Anordninger, som udi disse nye Forsamlinger giortes, bleve kaldne Plebiscita.

Saaledes blev Raadets og Adelens Myndighed meer og meer formindsket, dog tabte de ikke derudover ganske Modet, og, som de mærkede sig med Magt inter meer at kunde udrette, søgte de ved subtile Inventioner at giøre Knuder, og at hindre Almuen udi Øvelsen af dens Rettigheder, som den havde erhvervet; thi, saasom hver Adelsmand blandt de gemeene Borgere havde deres visse Clienter, hvorom tilforn er talet, saa spillede de ved deres Middel oftere Mestere udi Forsamlingerne; og, saasom Almuen kort derefter forlangede, at Tallet af deres Tribunis maatte forøges til ti Personer, bevilligede Raadet saadant med Glæde, efterdi jo større Tallet var, jo lettere var det at vinde en eller anden, hvilket og ofte skedte, hvorudover mangt et Anslag blev tilintetgiort, saasom naar en af disse Tribunis ikke vilde bifalde sine andre Colleger, maatte Sagerne blive liggende.

Saaledes seer man, at Raadet og Adelen ved alle optænkelige Midler søgte at beskytte deres Høihed, skiøndt

de ved deslige Stridigheder og Chicaner intet andet udvirkede end at ophidse Almuen til at forøge sine Pretensioner. Omsider stod intet tilbage, uden at gemeene Borgere ogsaa skulde tillades at foreene sig udi Ægteskab med Patriciis, item at de ogsaa skulde berettiges til Consulater og andre høie Embeder, hvormed Patricii allene havde været beklædte. Begge disse Poster erholdtes ogsaa, skiøndt ikke uden efter stor Strid, saa at en fuldkommen Liighed omsider blev indført, og Republiqven derudover kom til nogen Rolighed. Fra denne Tid spillede Almuen Mester, og et fuldkomment Democratie blev stiftet; men det samme havde den Virkning, at adskillige uværdige Mænd, efterdi de gemeeneste og sletteste Borgere formedelst deres Talrighed overvoterede de andre, komme til de høieste Embeder, saa at mange af Almuen selv mærkede, at der behøvedes en Reformation, og derfor vare fornøiede med Q. Fabii Foretagende, da han udi det Aar 449 indsluttede Skummet af Nationen udi fire Stammer eller Tribus, saa at de sletteste Borgere derefter ikkun havde fire Stammers Vota, da de tilforn vare adspredede udi alle Stammer. Denne Fabii Reformation blev saa høit anseet, at han derudover blev kalden Fabius Maximus. Man betienede sig derforuden af et andet Middel til at svække den gemeeneste Almues Magt, som bestod derudi, at man skikkede de sletteste Borgere udi Colonier, det er, gav dem erobrede Stæder at beboe, hvorved de selv bleve hiulpne, og Staden blev renset fra Ufrud.

Den Romerske Rets Historie viser ellers andre Exempler paa Adelens Capacitet og subtile Inventioner, som brugtes til at holde Almuen udi en Slags Dependence. Historien er denne: udi Kongernes Tid var den Romerske Ret ganske mager og ufuldkommen; thi man havde ikkun nogle faa Love, som af Folket bleve giorte udi de almindelige Forsamlinger, som skedte ved Curier, og derfore bleve kaldne **Leges Curiatæ**, og siden **Leges Centuriatæ**, da Servius Tullius beordrede, at man udi Folke-Forsamlinger skulde votere ved Centurier. Af disse Love have vi nogle faa Levninger, hvoraf sees, at de have været meget eenfoldige, hvorvel Dionysius Halicarnassensis ophøier Romulum over alle Græske Lovgivere.

Da den Kongelige Magt blev afskaffet, da, endskiøndt de Kongelige Love tilligemed ginge under, saa dog komme de ikke ganske af Brug, allene man ansaae dem ikke meer som skrevne Love, men fulgte dem allene som Landets gamle Skikke og Sædvaner. De første Consules confirmerede mange af dem, og en Jurist ved Navn Papirius giorde en Samling deraf, hvilket viser, at de ikke ganske komme udaf Brug. Saasom disse Love vare korte og simple, maatte saavel Kongerne som Consules, der succederede dem, ved idelige Anordninger, som kaldtes Edicta, regulere Ting, som ved Lovene ikke kunde afgiøres. Consules funde deres Regning ved at den Romerske Ret forblev paa den Fod, efterdi Folket derudover i Rettergang stedse trængede til dem og Raadet, og derfore udi meer end halvhundrede Aar ikke tænkte paa at forsyne Staten med

flere skrevne Love. Saadan var Tilstanden indtil Aar 300 fra Stadens Fundation; da Almuens Tribuni eller Beskyttere formaaede Raadet til at affærdige Gesandtere til Grækenland, for der skriftligen at forfatte adskillige Græske Stæders Love, hvoraf siden blev giort en Samling af ti Mænd, som til saadant Arbeide bleve beskikkede; og er dette Oprindelsen til de tolv Tavlers Love, saa kaldne efterdi de bleve skrevne paa tolv Tavler, hvilke bleve en bestandig Regel og Rettesnor for Efterkommerne, undtagen nogle faa Artikler, som formedelst deres Haardhed siden bleve afskaffede. Hermodorus, en fornemme Ephesier, oversatte disse Love af Græsk paa Latin, og derfor blev beæret med en Støtte paa den store Plads.

Saasom de tolv Tavlers Love vare meget korte, og derudover behøvede Forklaringer, saa begyndte de Romerske Lovkyndige strax at giøre Commentarier derover. Raadet og Patricii tilegnede sig allene Ret til at forklare disse Love, og vise hvorledes de beqvemmeligst skulde appliceres. Dette kunde Almuen ikke lide, og derfore, for at betage de første deres Myndighed, giorde adskillige Anordninger, som bleve kaldne Plebiscita, hvilke i Begyndelsen forbandt ikkun Pøbelen, men siden bekomme Kraft af almindelige Love. Men der stod endda en Knude tilbage, som holdt Almuen udi en Slags Dependence af Adelen. Saasom de tolv Tavlers Love ingen Formaliteter havde foreskrevet, og de samme dog vare fornødne udi Rettergang, saa havde de Romerske Geistlige (**Pontifices**), som alle toges af Adel-Standen, opfundet visse Formaliteter, som maatte

iagttages, og som kaldtes Legis Actiones. De havde ogsaa beskikket visse Dage, paa hvilke Rettergang skulde holdes; og søgte de med al Flid at holde alt dette hemmeligt, paa det at Almuen skulde trænge til dem, hvilket ogsaa skedte, saasom mange Sager formedelst Mangel af Formaliteters Jagttagelse tabtes.

Endelig fandtes en Mand, som lagde disse Hemmeligheder for Lyset. Den samme var Eneus Flavius, som havde været Skriver hos Appium Claudium Cæcum. Den samme tog Leilighed til at udcopiere den Samling af Formaliteter, som fandtes hos hans Principal, og lod dem komme for Lyset: Ved hvilken Gierning han giorde sig heel behagelig for Borgerne, og blev denne Samling efter hans Navn kalden Jus Flavianum.

Patricii, for igien at vinde hvad de ved denne Publication havde tabt, ophittede nye Formaliteter, og, paa det at de ikke skulde røbes som de forrige, da betienede de sig ikke af Ord og Bogstaver, men af visse Mærker, som de antoge; men dette varede og ikkun til en Tid, indtil en lærd Jurist ved Navn Sextus Ælius Catus aabenbarede denne Hemmelighed ved at lade komme for Lyset et Værk, som befattede de tolv Tavlers Love tilligemed deres Forklaring. Dette Værk blev kaldet Jus Ælianum.

End var det tredie Middel, hvoraf Patricii betienede sig for at spille Mestere udi Rettergangs-Sager; thi de giorde adskillige Decisioner over Sager, som ikke fandtes udi Lovene, saa at deraf blev et Corpus, som blev kaldet Jus Civile, og som de med stor Flid forvarede, communicerende intet deraf uden til dem, som komme for at

consulere dem. Men Aar 500 fra Stadens Fundation, giorde En ved Navn Tiberius Coruncanus Professìon af at undervise alle udi den hele Bidenskab: og giorde andre det siden ved Skrifter ganske aabenbart.

Dette maa være nok for at vise den store Jalousie, som regierede mellem Stænderne, og som undertiden gik saa vidt, at de hadede hinanden meer end udvortes Fiender. Man seer saaledes, at Regieringens Form haver heller hindret end befordret Statens Tilvæxt. Vel er sandt, at, saasom der hvert Aar vare nye Consules, og nye Koste, som man siger, feie altid bedst, saa holdtes Republiqven derved udi en stedsvarende Activitet: Thi de, som have ikkun en kort Tid til at regiere, søge at signalisere sig. Bestandige Regentere derimod have deres Periodos og Ambitien, og deres Stridbarhed succederes af andre Passioner, og undertiden af Orkesløshed. Dette maa man tilstaae at være sandt, men man kan og sige, a denne Omvexling af Regenterne oftere standsede end forfremmede Statens Tilvæxt, efterdi en Consul søgte, paa hvad Maade det skee kunde, at giøre Ende paa en Krig, paa det at hans Successor ikke skulde høste Frugten af hans Arbeide. Det var derforuden ikke Rom alleene, som havde aarlige Regentere: saadant var almindeligt udi Republiqver paa de Tider: hvorudover man ikke kan tilskrive Statens Tilvæxt saadan Anordning. Den Jalousie, som regierede mellem Adel og Almue, og som nogle holde for at have været Tynder til Dyd og Tapperhed, kan ei heller løse denne Knude; thi en saa-

dan Jalousie regierede da overalt, saavel udi Italienske som Græske Stæder, og seer man, at den samme Paßion haver svækket de samme, ja ofte befordret deres Undergang, og var det fast altid, at Roms Fiender triumpherede, naar Staten laborerede af den Svaghed. Den anden Aarsag, som af Rollin anføres til den Romerske Magtes forunderlige Tiltagelse, er Respect for Religionen. Men, som denne Respect udfaldt til yderste Overtroe, saa seer man, at den heller haver hindret end forfremmet Statens Tiltagelse; thi, naar en Fugl ikke vilde æde, eller flyve til den rette Side, naar en Ugle lod sig see, og Indvoldene udi en Koe ikke vare rigtige, eller rettere naar Spaamænd og Offer-Præster funde for godt saadant at foregive, maatte de bedste Leiligheder forsømmes, og de vigtigste Ting til Side sættes. Andre Stæder gave i det Øvrige Rom herudi intet efter, og seer man, at en saadan Respect for Religionen styrtede Athenen, udi den Syracusanske Krig, i yderste Fordærvelse.

Den tredie Aarsag, som gives til Roms store Fremgang, er Kiærlighed til Frihed, men med ligesaa liden og end mindre Grund end de forrige. De Græske Republiqver havde alle forelsket sig udi saadan Frihed, men ingen af dem kom til saadan Være. Tvertimod den heftige Kiærlighed til Folke-Regiering foraarsagede, at de dydigste og dueligste Mænd bleve mistænkte, forhadte og fordrevne. Dertil sigtede den saa kaldne Ostracismus udi Athenen og Petalismus udi Syracusa, hvorved Borgere bleve forviisede af Landet, alleene efterdi de udi Dyd og

Forstand overginge deres Medborgere. Derfor sagde Ephesierne fordum, da de fordreve den fortræffelige Hermodorum, som siden udi Rom oversatte den Romerske Ret: "Vi ville ikke lide nogen iblandt os, som haver større Meriter end andre". En heftig Kiærlighed til Frihed kan have sin Nytte, men tiener aldeles ikke til at udvide et Lands Grændser: og kan man sige, at enhver fri Stat, der arbeider paa at giøre Conqveter, handler directe mod sine egne Principia.

Af Kiærlighed til Frihed flyder Kiærlighed til Fæderne-Landet, som ellers anføres som den fierde Aarsag. Man maa tilstaae, at den samme var stor hos Romerne, men dog ikke større end hos Lacædemonier og Athenienser; thi, finder man i Rom Curtii, Decii og andre, som opofrede sig for Fædernelandet, saa finder man og udi de Græske Stæder Codri, Leonidæ og andre, der øvede det samme for deres Fode-Stæder.

Hvad den sidste Aarsag, som foregives, angaaer, nemlig Romernes uafladelige Regiere-Syge, da tilstaaer man gierne, at den Romerske Magt derved tiltog, og dagligen forøgedes. Men, saasom der kan spørges, hvi denne Passion haver været stærkere hos Romerne end hos andre Folk, hvi de aldrig have kunnet standse udi deres Seiervindings Løb, og hvi ingen Modgang, Ulykke, og deres Fienders haardnakkede Modstand ikke have kunnet temperere denne Begierlighed hos dem saavel som hos andre? saa kan man ikke ansee deres Regiere-Syge som rette Aarsag, men som en Virkning af en anden Hoved-Affect,

hvoraf saavel denne Passion, som alle andre saavel onde som gode Qvaliteter flyde. Det er troeligt, at, hvis Romerne havde kunnet naae deres Maal ved Vold, Uret, Falskhed, strengt Regimente, at de havde øvet de samme istedet for Dyder og heroiske Gierninger; men, som de i den Tilstand, hvorudi de vare i denne Alder, ved deres Vaaben alleene ikke kunde tvinge saa mange stridbare Folk, af hvilke de vare omringede, saa maatte de til Hielp betiene sig af andre Midler, og ligesom de ved deres Vaaben indjoge Frygt, saa maatte de ved Dyder og heroiske Gierninger indprente Æstime. Hiulet derfor til den hele Machine kan ikke være andet end en Enthusiasmus eller en heftig Imagination om Staden Roms Skiæbne, nemlig at den var beskikket at blive Herskerinde over den meest bekiendte Deel af Jorden: thi det er ellers ubegribeligt, hvorledes et Folk udi mere end fire hundrede Aar uden Afladelse, uden at trættes af Fienders haardnakkede Modstand, og uden at nedslaaes af store Ulykker, som truede ofte med Undergang, kunde stedse blive ved deres første Greb.

Udi denne Alder fra den Kongelige Magts Afskaffelse førte de meer end hundrede Aar idelige og tilligemed frugtesløse Krige med deres smaae Naboer. Udi disse Krige erholdte de mange Seiervindinger, men finge og store Stød. Staden Rom var en og anden Gang beleiret, og omsider blev af de Gallier indtagen og lagt i Aske; men udi alle deslige Vanskeligheder og Ulykker regierede dog Ambitionen lige stærkt. Intet tiener mere til Beviis herpaa end

Camilli Tale, som blev holden, da Staden laae i Aske. Den største Deel af Indbyggerne, som formedelst Armod og Afmægtighed saae sig ikke i Stand til at opbygge den af Fienden afbrændte Stad, paastod, at det Romerske Raad og Folk maatte deles, og deraf giøres trende forenede Republiqver, hvoraf den eene kunde være udi Rom og den anden udi den nyeligen erobrede Stad Vejis. Camillus for saadant at forekomme, holdt da en Tale til Folket, som han sluttede med disse Ord: "I kan føre med eder til andre Steder eders Mod og Tapperhed, men ikke Gudernes Beskyttelse og de Forjættelser, som hænge ved Staden Rom. Det er her, hvor Guderne, da man fandt et Hoved nedgravet ved Capitolii Arbeide og Anlægning, erklærede at være det Sted, som var beskikket til Verdens Herredom: Det er her, hvor Gudinden Juventus og Guden Terminus ved at vægre sig for at gaae videre fort, gave tilkiende, at et Herredom skulde stiftes uden Ende og Grændser: Det er her, hvor de hellige Skiolde ere nedfaldne af Himmelen til Forsikkring om Stadens stedsevarende Herlighed. Med et Ord, det er dette Sted allene, hvorpaa de himmelske Oracler have fæstet al eders Ære, Velstand og Magt." Intet er større Beviis paa den Romerske Enthusiasmus, end at høre en saa anseelig Mand saaledes at tale, og det just paa en Tid, da Staden var i Grund ødelagt. Det er klart, at Camillus haver ført denne Tale af Hiertens Grund; thi hans hele Levnet viser Prøver paa en særdeles Tillid til Spaadomme, og paa en stærk Imagination om Roms Høihed og Herre-

dom. Man seer ellers heraf, at Romerne holdte for, at Forjættelserne sigtede ikke saa meget paa Folket som paa Stedet, hvor Rom var anlagt.

For ellers at give en Afridsning over de Romerske Krigs-Sager udi denne Alder, og den Fremgang, som Staten da havde ved sine Vaaben, da er at mærke, at Italien bestod da af tre differente Hoved-Nationer, nemlig af Eturier, Gallier og Grækker, med hvilke Rom havde at bestille. Krigene fortes med stor Hidsighed, men med liden Fremgang, hvilket sees deraf, at den Stad Veji, som laae ikkun faa Timers Reise fra Rom, ikke uden efter nogle hundrede Aars Krige og ti Aars Beleiring kunde undertvinges. Man havde ingen Machiner, som kunde tiene til Beleiringer, og, saasom Krigsfolkene ingen Besoldning nøde, men enhver Soldat førte Levnets-Midler med sig, saa kunde de ikke udholde langvarige Beleiringer, hvorudover og Krigene vare lidet decisive. Naar man dette eftertænker, kan man nogenledes fatte, hvi Rom efter saa mange Seiervindinger over sine Naboer, saa liden Fremgang giorde. Thi man sloges fast ikke uden for at udplyndre Fiendens Leier og dens Agre; og naar et Slag var holdet, gik enhver hiem til sit igien: Man seer saaledes, at Romerne af disse Krige vel kunde blive stridbare, men ikke mægtige.

Saadan var Tilstanden indtil Aar 348 fra Stadens Fundation, da det Romerske Raad fandt for godt at give Krigsfolkene Besoldning, hvilket havde den Virkning, at man kunde foretage vigtige Beleiringer, som og

fra den Tid skedte: Og blev strax derpaa beleiret den anseelige Stad Veji, hvilken, efterat den udi ti Aar havde været indsluttet og beængstiget, maatte omsider overgive sig. Fra den Tid saae man Romerne at campere baade Vinter og Sommer. I Begyndelsen nød ikkun Folket allene Besoldning: Siden fandt man for godt ogsaa at besolde Rytterne, saa at derfore paafølgende Krige bleve førte med større Eftertryk end de forrige.

Hidindtil havde Romerne fast i fire hundrede Aar alleene havt at bestille med Sabiner, med en Deel af Etrurier, som vare Staden nærmest, med Latiner, Hernicis, Eqvis, Volscis og andre Naboefolk. Dertil komme omsider de Gallier, som beboede en Deel af Italien, et grumt og stridbart Folk, hvilket i Begyndelsen fik Overhaand, indtog Staden, og lagde den i Aske. Men, da Romerne havde udstaaet den første Skræk, victoriserede de siden ideligen over samme Folk, og derved ikke allene holdte de undertvungne Naboe-Nationer i Ave; men endog erhvervede sig en nye Reputation over hele Italien. Udi det Aar 412 fra Stadens Fundation blev de indviklede udi en langvurig og blodig Krig med et langt fraliggende Italiensk Folk, som kaldtes Samniter. Disse Samniter gave Romerne intet efter hverken udi Stridbarhed eller Krigs-Discipline. De vare og talrige og forsynede med mange Allierede, og beboede den Deel af Italien, som nu kaldes Abruzzo, og grændser til Apulien. Med disse Folk, som vare understøttede af Hetruscer, Gallier og Umbrer, blev ført Krig med foranderlig Lykke i halvfierdsindstyve Aar; efter hvilken Tids

Forløb Samniterne maatte bukke under det Romerske Herredom; hvorpaa Romerne omsider med samme Lykke angrebe de øvrige Italienske Folk, og bragte hele Italien under deres Lydighed, efterat de havde tvunget den Epirotiske Konge Pyrrhum, som kom de Tarentiner og andre Græske Stæder udi Italien til Hielp, at forlade Landet igien, og at lade samme Stæder udi Stikken. Det var da, at Rom tilveiebragte de store Generaler, hvoraf de navnkundigste vare Decius, Fabius, Valerius Corvus, Papirius Cursor ꝛc., som Livius tager ikke i Betænkning at ligne med den store Alexandro.

Dermed endes den anden Alder, hvorudi meest fremskinne det Romerske Folks fortræffelige Qvaliteter, dets Stridbarhed, Heroismus, Respect for Religion, Kiærlighed til Fædernelandet, Ædelhiertighed og alle Dyders Øvelse. Vel er sandt, at de Conqveter, som giortes udi paafølgende Alder, ere uforligneligen større: Men Grundvolden til et almindeligt Herredom blev lagt udi denne Tid, saa at det kostede ikkun siden at exeqvere Tingen, og at bruge den Styrke, som Romerne ved en ubeskrivelig Møie, utallige Seiervindinger, og en ugemeen Bestandighed havde erhvervet. Thi, ligesom man maa tilskrive det Græske Monarchies Opkomst heller Philippi Arbeide og den af ham lagte Grundvold, end Alexandri Execution, saa maa man holde for, at det Romerske Folks paafølgende store Conqveter ere Frugter af denne Alders Arbeide; da der handledes om, hvorledes een eeneste maadelig Stat kunde bringe de mange stridbare Nationer, som Italien

bestod af, under sin Lydighed. Dette synes ikke naturligt at kunne udvirkes ved Styrke og Menneskers Hænder, men ved andre Midler: Ikke ved martialske Bedrifter alleene, men ved heroiske Gierninger: Ikke ved at indjage Skræk allene, men og tilligemed at opvække Admiration. Hvorudover denne Tid kan kaldes det Romerske Folks heroiske Alder, efterdi man derudi seer de Romerske Dyder udi deres fulde Glands. Da saae man Borgere at bane sig Vei til Embeder alleene ved Dyd, Redelighed og Rigdoms Foragt; da saae man det hele Folk at erhverve Herredomme ikke alleene ved Sværd, men ved Dyders og Retfærdigheds Øvelse; da vrimlede Staten af retskafne Helte og saadanne Mænd, som alleene den Titel fortiene. De forunderlige Mænd, som strax efter den Kongelige Magts Afskaffelse lode sig see, nemlig Junius Brutus, Valerius Poplicola, Horatius Cocles, Mucius Scævola rc. ere forhen omtalte: Efter dem fulgte adskillige andre, som have øvet ikke mindre heroiske Gierninger. En Cincinnatus, efter at han med Berømmelse haver triumpheret over Statens Fiender, vil ingen Belønning eller videre Høihed modtage, men aflægger sin Værdighed, og nærer sig med sit fattige Bondearbeide igien som tilforn. Den hele Fabianske Slægt, som bestod af nogle hundrede brave Mænd, tilbyder sig paa egen Bekostning alleene at stride for Landet, og blive alle opofrede. En Camillus, der ved seierrige Vaaben haver erhvervet sit Fæderneland største Fordeel og Ære, drives utaknemmeligen i Landflygtighed, men glemmer saadan

Spot, og figter for det betrængte Fæderneland med ligesaa stor Iver som tilforn. En Curtius, tvende Decii opofre sig selv, saasom de mene, at Staten er tient dermed. En Manlius lader sin egen Søn rette, efterdi han haver ikke iagttaget Krigs-Discipline. En Curius, som de Samnitiske Gesandtere finde siddende paa en Skammel, spisende paa et Trækar, og svarende Gesandterne, da de tilbøde ham en anseelig Forærimg af Guld og Sølv: „Jeg skiotter ikke om at eie Guld og Sølv, men at herske over dem, der eie det.“ En Fabricius, der advarede Pyrrhum, Statens Fiende, om et Forræderie, som smededes mod ham, og derved saaledes indtog Kongen, at hans Fiendskab mod det Romerske Folk blev forvandlet til Admiration. Det vil blive for vidtløftigt at tale om alle de andre: Thi Staden Rom kan udi denne Alder fremvise flere Helte, flere dydige og heroiske Mænd end noget Land paa Jorden: og maa man desmere forundre sig derover, efterdi den Romerske Nation i Almindelighed var vankundig; saa at der vare faa, som forstode andet end at kunde læse og skrive: Men Romerne practiserede de Dyder, som andre lade sig nøie med at docere, saa at de vare ligesaa dydige som de vare ulærde.

Den Romerske Theologie var i denne Alder ligeledes som udi forrige, undtagen at det Studium blev mere vidtløftigt, eftersom Religionen blev forøget med flere Guder og Gudinder, og derudover behøvede flere Ceremonier. Man kan ellers sige, at Religionen bestod fast alleene udi Fester, Spectacler og Giæstebuder, kaldne Lectisternia,

hvorudi Gudernes Billeder bleve ligesom satte til Bords for at tracteres. De Ceremonier, som iaggtoges med Ofringer, Fugleskrig og Flugt, med Betragtelse af slagted Creaturers Indvolde og andet, havde Romerne tilfælles med andre hedenske Folk. Intet kunde være sælsommere, end at see et saa ærbart Folk som det Romerske at udvælge en høi Ovrigheds-Person, alleene for at slaae et Søm ind udi en Væg (clavum figere), hvormed man tænkte at stille Gudernes Vrede. Men, endskiønt Religionen var broderet med saa meget Barne-Tøi og Narrerie, og derfore kunde ikke andet end foraarsage en og anden Ufeilighed, saa seer man dog derhos, at den haver havt adskillige fortræffelige Virkninger, som tienede til Statens Styrke: Derved foraarsagedes, at Lofter bleve uryggeligen holdne, at Krig ikke blev foretagen uden efter nøie Examen om dens Retfærdighed, som skedte ved deres Geistlige, hvoraf var et vist Collegium alleene til den Ende indrettet, som kaldtes Collegium Fecialium: Derved foraarsagedes endeligen, at Krigsfolkene lode see en blind Lydighed mod deres Anfører; thi intet blev helligere efterlevet end den eengang aflagte Troeskabs Eed (Sacramentum), og ingensteds hørtes mindre om Desertioner end hos Romerne. Saa at man derfore, med Mr. Bayles Permission, kan sige, at hvor daarlig og overtroisk en Religion er, saa er den dog bedre end ingen.

Hvad Lærdom angaaer, da haver den udi denne Alder været fast paa samme Fod som udi den forrige. Det synes, at den Romerske Ungdom haver været tilhol-

den at lære det Hertruriske Sprog, og at det samme da var udi Moden ligesom det Græske Sprog siden. Det er troeligt, at saasom Romerne have laant en stor Deel af deres Religion, deres Ceremonier og Spectacler fra Hetrurien, saa haver den Hetruriske Tale været anseet som det lærde Sprog, ved hvis Kundskab fornemme Romere have villet distingvere sig. I det øvrige findes ikkun lidet Tegn til Videnskab og boglige Konster udi denne Alder. Man seer vel udi det Aar 391 fra Stadens Fundation Begyndelse at have været giort til Skuespil; men de samme vare raae, uordentlige og ufuldkomne. At det, saa vel som meget andet, blev laant fra Hetrurien, vises af det Ord Histrio eller Hister, hvilket betyder en Comoediant, og er et hetrurisk Ord. Man maa ellers af denne Vankundigked ikke domme, at hele Italien da havde været udi samme Tilstand; thi en stor Deel af Landet, hvor Græker i gamle Dage havde sat sig ned, og derfor førte Navn af Magna Græcia, gav Grækenland selv udi Videnskab og boglige Konster intet efter. Nogle af Roms Naboer, som Sabiner og Hetrurier, have og ikke ganske været destituerede for Lærdom; thi man seer, at Numa Pompilius, som kort efter Roms Stiftelse blev hentet fra Hetrurien, var en stor Philosophus; item at Romulus og Remus udi deres Barndom vare skikkede til den Sabinske Stad Gabii for der at studere. Det synes, at Romerne blandt alle Italienske Folk have fast været de eeneste, som ingen Smag have havt paa Videnskaber; thi alle deres Tanker vare henvendte til Krigssager, og var

det derudi at de overginge alle Italienske Nationer og omsider alle andre Folk; saadan Fuldkommenhed udi Krigssager kan fornemmeligen tilskrives deres Lærvillighed; thi de havde aldrig forelsket sig saaledes udi deres egne Sædvaner, at de jo stedse antoge de undertvungne Nationers, naar de holdte dem for at være bedre. Udi den Krig, som de førte med Pyrrho, lærte de at campere paa en langt bedre Maade end tilforn; thi, da de udi det sidste store Slag havde erobret hans Leir, forundrede de sig over dens Disposition, og toge den siden til Model.

Man regner henved en Tid af 500 Aar, som Rom anvendte paa at undertvinge Italien. Staden kom derved i Stand til at ballancere mod de største Potentater paa de Tider. Adskillige anholdte da om Romernes Venskab, især den Ægyptiske Konge Ptolomæus Philadelphus, hvilken afferdigede et Gesandtskab til Rom, hvorpaa Romerske Gesandtere siden bleve skikkede til Ægypten, hvor samme Gesandtere ved deres Opførsel forøgede de høie Tanker, som Kongen havde fattet om det Romerske Folks herlige Qvaliteter; thi, da Kongen tilskikkede dem store Foræringer, vægrede de sig ved at imodtage dem, og, da han udi et stort Giæstebud forærede dem Guld-Kroner, fandt han om Morgenen samme Kroner paa hans egne Støtter udi Alexandria. Ved deres Afsked bleve de ligesom tvungne til at imodtage nogle Gaver. Men de bragte dem alle til det Romerske Skat-Kammer uden at beholde det ringeste for dem selv. Saaledes seer man, at Romerne, endogsaa da Staten

var kommen til saa stor Magt, foragtede Rigdom, og giorde sig en Ære af at være fattige. Det var allerførst udi det Aar 483, at de lode slaae Sølv=Mynt, ikke fordi de jo tilforn havde kiendt saavel Sølv= som Guld=Penge; men de, som de hidindtil havde havt, vare fremmede, som de gemeenligen havde erobret af deres Fiender; thi udi Rom havde tilforn ikke været slagen uden Kobber=Mynt.

Der kan ellers spørges, om Romerne i disse første 500 Aar ingen Kundskab havde om Søemands=Væsen. Det synes af den paafølgende Krig med Carthaginienserne, at de derudi aldeles have været ukyndige; thi i Begyndelsen af samme Krig kunde de for Mangel af Skibe ikke sætte nogle Krigs=Folk over Strædet til Sicilien, men maatte stiæle sig derover paa nogle vanskabte Baade (caudicariæ naves), og da de siden bleve betænkte paa at anlægge Krigs=Skibe, maatte de øve Folkene i at roe og føre Aarerne. Men dette kommer ikke overeens med de adskillige Tractater, som fra Kongernes Tid have været sluttede imellem Rom og Carthago, saasom udi samme Tractater nævnes, hvor vidt Romerne maatte komme med deres Skibe. Man seer derforuden, at, da Romerne udi det Aar 417 undertvunge de Antiater, forbøde de dem al Handel til Soes, opbrændte en Deel af deres Skibe, og førte de øvrige til Rom, hvor de bleve lagte paa det Sted, som var beskikket til Skibs=Bygning. Udi det Aar 443 tales om visse Duumviris, hvis Embede var at udruste Floden, og at holde den i Stand. Anno 470 havde

Romerne udi Søen en Flode af ti Skibe, som blev ødelagt af Tarentinerne. Dette altsammen viser, at de have ikke været saa ukyndige udi Søe-Mandskab, som siden foregives i Historien af den første Carthaginiensiske Krig, og at her derfor er en Knude, som er vanskelig at løse, med mindre man vil holde for, at Romerne siden have ganske forladt saadant Videnskab, og saa reent forglemt det, at de ikke have vidst, hvorledes et Skib saae ud, eller hvorledes en Aare skulde føres. Saadant er ganske utroligt, helst paa de Tider, da Staten var kommen til saadan Vært, og gik frugtsommelig med et almindeligt Monarchies Oprettelse. Det er troligere, at de gamle Skribentere for at giøre den Romerske Historie meer anseelig, og at zire den med det, som kaldtes Merveilleux, have fingeret saadan Uvidenhed udi den første Carthaginiensiske Krig. Man kan paa anden Maade ikke hæve denne Vanskelighed, med mindre man vil negte forrige Historie, og holde for, at de af Polybio anførte Søe-Tractater ere opdigtede, hvilket vel ikke kan være.

Nu skrider jeg til den tredie Alder, hvorudi man seer den Romerske Magt som en vældig Strøm, den intet kan modstaae, at oversvømme alle tre Jordens Parter. Alle spilede strax Øinene over Statens Tilvæxt. Enhver kunde mærke, at et Folk, der udi 500 Aar uden Ophør havde ført Krig, og derved ligesom givet sine Pretensioner tilkiende paa Verdens Herredom, ikke vilde slaae sig til Rolighed, og lade sig nøie med Italien allene. Men Faren syntes endda ikke være saa stor, at da de florerende

Riger og Republiqver kunde agte det fornødent at foreene deres Kræfter mod denne tilvoxende Magt. Syrien, Ægypten, Asien og Macedonien, fire mægtige Riger, som vare udspirede af det store Monarchie, som Alexander havde oprettet, syntes enhver for sig at kunde holde Rom Stangen. De samme laae ogsaa i Strid med hinanden indbyrdes, og derforuden havde deres Øine fæstede ikke mere paa Rom end paa en anden da i lige Grad tilvoxende Republiqve, nemlig Carthago, hvilken herskede over den anseeligste Deel af Africa, af Sicilien og Sardinien, og formedelst den store Handel spillede Mester udi Søen. Saaledes var Tilstanden i Begyndelsen af denne Alder, hvorudover Romerne en Tid lang maatte gaae varligen frem, og blive ved deres forrige Maximer, saa at deres Ambition maatte skiules under Dydens Kaabe. Man saae og en rum Tid at skinne den gamle Ærlighed, Indgetogenhed og de forhen øvede Dyder og heroiske Gierninger, indtil de ved den Carthaginiensiske Republiqves Svækkelse og de andre Rigers Aftagelse saae sig i Stand til at kunne commandere med Myndighed, da toge de omsider Masqven af, og gave deres hidindtil øvede Dyder Afsked; hvorudover jeg vil dele denne Alder udi tvende Periodos. Under den første vil jeg befatte den Romerske Historie fra denne Tid indtil Carthagos Afmagt, og under den anden fra samme Republiqves slette Tilstand indtil det Romerske Monarchies Stiftelse af Augusto. Udi den første Periodo eller udi den største Deel deraf seer man, at Romerne endda have fulgt deres gamle Maximer, og at de have søgt ikke

mindre ved Dyders og Retfærdigheds Øvelse end ved deres Vaaben at udvide deres Herredom: hvilket bestyrker hvad jeg tilforn haver anført om Aarsagen til Statens forunderlige Tilvæxt.

Saasom nu af alle store Stater Carthago var den nærmeste, saa kunde man giette, at Romerne først vilde bryde løs mod samme mægtige Republiqve. Dertil gaves Leilighed, da de Mamertiner, som boede i Messina, en Stad i Sicilien, der af Carthaginienserne var beængstiget, kaldte Romerne til Hielp. Romerne fandtes dertil villige og var dette Begyndelsen til den første Carthaginiensiske Krig, som varede udi fire og tyve Aar. Om denne Krig saavelsom om den paafølgende vil jeg intet tale, saasom mit Forsæt er ikke at skrive den Romerske Historie, det er, at opkoge Sager, af hvis Mængde den lærde Verden laborerer: mit Forsæt er allene at udlede den rette Aarsag til Roms forunderlige Tiltagelse, at vise hvorledes denne Tilvæxt er skedt, og at giøre en og anden curieuse Anmærkning derover. Monsr. Rollin raisonnerer om Begyndelsen af denne Krig saaledes: Saasom Romerne havde da ingen Flode, og Carthaginienserne derimod spillede Mester til Søes, saa var intet lettere for de sidste, end at hindre de første at giøre Transport til Sicilien; hvis de det havde giort, havde Romerne aldrig kundet fæste Fod paa samme Øe, og conseqventer ikke kundet giøre de Conqveter, hvorved Verdens Herredom blev erhvervet. Men man kan sige, at denne Carthaginiensernes Efterladenhed foraarsagede intet andet, end at

Romerne kunde strax transportere deres Tropper, og uden Ophold iværksætte det, som ellers havde udfordret nogen Tid, indtil de kunde forsyne sig med Fartøier. Det var ikke deslige ringe Ting, som kunde afskrække Romerne, og standse dem i deres Fart. De vare hverken raadvilde, ei heller fattedes dem paa Evne, helst efterat de havde undertvunget Søe-Stæderne udi Italien, som grændse til Sicilien, og som alle vare forsynede med Skibe. Man seer og, at Romerne inden faa Aar havde anseelige Floder udi Søen, hvormed de victoriserede mod deres mægtige Fiender, og tvunge dem til at bede om Fred; thi det var med deres Søemagt de tvunge Carthaginienserne til en haanlig Fred, og giorde Ende paa den første Krig, hvorvel de udi samme Krig mistede henved 700 Skibe.

Man kan ellers være forsikkret om, at hvis Romerne ikke havde ført Krig med Carthago, saa havde de kommet i Kast med andre Nationer, og isteden for at gaae imod Sønden, havde vendet deres Magt mod Norden, Østen eller Vesten. Man seer ogsaa, at Staten strax efter den første Carthaginiensiske Krig fik at bestille først med Illyrier og siden med Gallier, hvilke de strax bragte under Aaget. Det kostede ikkun fra denne Tid allene at bevæge sig, for strax at giøre sikkre Conqveter; thi Republiqven var efter Italiens Undertvingelse saaledes bestyrket, at den udi Nødsfald kunde bringe henved 700,000 stridbare Mænd tilveie. Saadant Overslag haver den Græske Skribent Polybius giort, og Fabius

Victor, en Romersk Autor, som levede nær ved de Tider, haver giort Tallet end høiere, indtil 800,000. Udi den Udregning eller Censu, som førend den første Carthaginiensiske Krig begyndtes, fandtes udi Staden Rom allene henved 300,000 Romerske Borgere, saa at, hvis de alle boede udi Staden, maa den da allerede have været een Gang saa folkerig som Paris eller London. Naar man dette betragter, kan man fast ikke begribe, hvorledes Hannibal med en maadelig Krigshær turde angribe saadan Magt; thi han havde fast ikke mere end 20,000 Mand, da han efter nogle hundrede Miles besværlige Marsche kom til Italien. Men herved er at mærke, at Roms store Tilvært var skedt udi de halvtredsindstyve sidste Aar, førend Krig blev fort udenfor Italien; det var udi en saa kort Tid, at de havde undertvunget Hetruscer, Ombrer, Gallier, Samniter, Lucanier, Tarentiner og andre Italienske Folk, hvilke græmmede sig over deres Frihed, som dem var berøvet, skiøndt de af Frygt for den Romerske Magt ikke turde bevæge sig. Med de Gallier havde den store Carthaginiensiske General længe corresponderet, førend han foretog sig denne mærkelige Expedition, saa at han var forsikkred om Tilløb, saa snart han kom ind udi Landet. Han foregav sig allene at være Roms Fiende, og at han var kommen til Italien for at sætte de undertvungne Folk i Frihed igien. Udfaldet svarede til den Forhaabning, som han havde giort sig. De Gallier stødte til ham paa Veien, og mærkeligen forøgede hans Magt; thi man seer ham udi det store

Slag ved Cannas at have havt en Krigshær bestaaende af 50,000 Mand. Det er i den Henseende at Polybius holder for, alting af ham at have været viisligen overlagt. Men med alt dette kan man sige, at Gierningen var heel dristig, ja saa forvovende, at, hvis Udfaldet ikke havde været godt, kunde Carthaginienserne have Ret at fordre ham til Straf. Den store Fremgang, han i Begyndelsen havde udi Italien, kan dog ikke ganske tilskrives det Tilløb, som han fik af Indbyggerne. Hans Magt blev allene forøget af nogle Gallier. De andre Italienske Folk derimod forbleve udi Troskab mod Romerne, saa at han derfore havde Mangel baade paa Folk, Penge og Levnetsmidler, og efter al Anseelse havde været tvungen til at gaae tilbage, hvis de Romerske Generaler havde været mindre hidsige, og ikke med uexercerede Folk vovet et Feltslag efter et andet mod en stridbar og hærdet Krigshær, og mod en Anfører, der udi Erfarenhed og List haver havt faa sine Lige. Det var allerførst efter det fatale Slag ved Cannas, at en stor Deel af de Italienske Folk, som Apulier, Samniter, Brutier, Lucanier, Tarentiner, Crotoniater, Locrenser og andre forlode det Romerske Partie, og det ikke af Had til Romerne, men af Frygt for Hannibal. Hvad man kan sige til Hannibals Undskyldning er dette, at, hvis Gierningen udi sig selv var forvovende, saa udførte han den dog med saadan Hurtighed og Capacitet, saa at han med Billighed er bleven anseet som en af de største Generaler, som er at finde i Historien.

Det var ellers i ingen Tid som den Romerske Heroismus lod sig mere see end udi Begyndelsen af den anden Carthaginiensiske Krig, helst udi det Aar 536, udi hvilket Aar de i det Slag ved Cannas tabte over 50,000 Mænd, og derforuden en heel Krigshær tillige med Anføreren udi Gallien. Derpaa skedte et almindeligt Frafald af Italienske Folk til Hannibal: Tidender komme og, at Asdrubal og Mago med en stor Krigsmagt komme deres seierrige Broder Hannibal til Undsætning. En eneste af deslige Ulykker kunde have nedslaaet et andet mindre Heroisk Folk. Men Romerne have aldrig ladet see høiere Hierte end udi denne bedrøvelige Tilstand. I Steden for at straffe Terentius Varro, som formedelst sin Fremfusenhed havde udi Slaget ved Cannas opoffret Kiernen af den Romerske Magt, toge de med Høitid imod ham, da han kom tilbage, og takkede ham, efterdi han ikke despererede om Statens Frelse. Nogle tusinde Romere, som havde nedkastet Gevær, og givet sig til Krigsfanger, vilde Regieringen ikke rançonnere for en taalelig Pengesum, endskiøndt der udi den Tilstand var saa stor Mangel paa Mandskab, at man maatte indrullere Slaver. Da Republiqven Aaret derefter fik Tidender om, at den Macedoniske Konge Philippus og havde sluttet Forbund med Hannibal, for ganske at giøre Ende paa den Romerske Magt, og at dele Italien imellem sig; da, i Steden for at anholde Fred, besluttede Raadet at skikke en Krigshær til Macedonien for at angribe Philippum udi hans eget Land. Men intet tiener

mere til Beviis paa Romernes saa vel Magt som høie Mod end dette, at, da Hannibal med sin seierrige Krigshær nærmede sig mod Rom, og slog sin Leir ved en af Stadens Porte, lode de paa selv samme Tid igiennem en anden Port udføre Recruter til Krigshæren udi Spanien. Iligemaade dette, at en Ager, som var besat med den Carthaginiensiske Krigshær, blev solgt udi Rom, uden at have tabt noget af sin Priis, hvilket Hannibal ansaae som en stor Spot, og derfor for at hævne sig, anslog til Auction alle Guldsmed=Boder, som vare paa den store Plads udi Rom.

Det var ved disse Heroiske Qvaliteter, denne Frækhed og ved den indprentede Imagination om et tilkommende Herredom, at Romerne i en saadan slibrig Tid, som truede med Undergang, ikke allene holdte den forfærdelige Hannibal Stangen, men endog omsider ganske spillede Mestere. Blandt de store Generaler, som udi denne Krig oprettede de faldne Sager igien, vare de fornemste Fabius Maximus og Marcellus, af hvilke den Første blev kalden det Romerske Folks Skiold, den Sidste det Romerske Folks Sværd. Men der opreisede sig siden en forunderlig Mand, der ikke allene giorde Ende paa Krigen, men end ogsaa paa det Carthaginiensiske Herredom. Samme Mand var P. Scipio, som er bekiendt med det Tilnavn af Africano, og kan regnes blandt de Slags Fanaticos, hvis Enthusiasmus er geleidet af Skiønsomhed og andre fortræffelige Qvaliteter, hvorved de sættes i Stand og drives til at foretage og udvirke

Ting, som syntes at overgaae menneskelige Kræfter. Der kan tvistes om enten han var mere stridbar end dydig, og om han udvirkede meer ved sit Sværd end ved sin Mildhed, Oprigtighed og andre store Dyder, hvorfra han aldrig vigede. M. Rollin lægger ham vel dette til Last, at, da den Numidiske Konge Syphar ved et Gesandtskab opsagde ham Alliance, han da lod udsprede, at Gesandterne vare komne for at fornye Venskabet med Rom, paa det at Krigsfolket ikke skulde tabe Modet; men man kan sige, at Gierningen var baade tilladelig og fornuftig, og at derfore den herover giorte Betænkning er mere Rhetorisk end Moralsk. Denne mærkelige Mand, efter at han havde uddrevet Carthaginienserne reent af Spanien, forflyttede Krigen til Africa, hvor han udi det store Slag ved Zama overvandt Hannibal, og tvang Carthaginienserne at indgaae en saa haanlig og ufordeelagtig Fred, at de siden den Tid kunde ansees som et undertvunget Folk, der levede under Roms Beskyttelse og Vinger.

Ved denne Krigs lykkelige Udforsel bleve Romerne Mestere over hele Spanien, hele Sicilien, og i visse Maader over den Deel af Africa, som stod under Carthago, efterdi Carthaginienserne siden den Tid intet vigtigt turde eller maatte foretage uden det Romerske Raads og Folks Tilladelse; og slutter jeg hermed den første Part af den tredie Periodo, hvorudi Rom kom til saadan Vært, at ingen af de da værende store Riger, skiøndt deres Magt foreenedes, derimod kunde holde Stand.

Man seer udi denne Tid ogsaa Levninger af de gamle Romerske Dyder, Oprigtighed, Indgetogenhed og Iver for Fædernelandets Ære. Cn. Scipio, som havde beviset Staten herlige Tienester, og som havde ikkun liden Evne til at udstyre sin Dotter, bekom af Republiqven til hendes Medgift henved 200 Rdlr., hvilken Sum kunde siden ikke forslaae til en eneste Ret Mad, naar Lucullus tracterede. Calpurnius Flamma, der med en Haandfuld af Folk opofrede sig for at frelse den Romerske Krigshær, blev belønnet med en Straae-Krone. Da Carthaginienserne havde overtraadt Folkeretten mod Romerske Gesandtere, og siden affærdigede Hanno for at anholde om Fred, gave nogle det Raad, at man skulde handle med denne Gesandt ligesom de Carthaginienser tilforn havde handlet med det Romerske Gesandtskab. Da Hanno det mærkede, sagde han: Hvis I saadant giøre, lade I see, at Romere ere ligesaa slemme Folk som Africaner: hvorpaa Consules lode ham sige: Frygt ikke: Roms Dyd og Ærlighed sætter Dig i Sikkerhed. (Isto te metu, Hanno, fides Civitatis nostræ liberat.)

Romerne toge udi denne Tid ikke nær saa meget til udi Lærdom og Videnskab som udi Magt. Deres Sprog var endda rude og simpelt, hvortil tiener til Beviis den Inscription om det første Søeslag, hvorudi Romerne erholdte Seier, og som findes paa den Støtte, hvilken endda er i Behold, og vises udi Rom: Item en anden, hvori L. Cornelius berømmes med disse Ord: Honc oinum ploerumei cosentiont buonorom optimom fuisse

virom, det et paa nyere Latin: Hunc unum plurimi consentiunt bonorum optimum fuisse virum. Jeg haver tilforn talet om deres Skuespil, at de vare grove og uordentlige. Det var allerførst udi det Aar 512 fra Stadens Fundation, at Livius Andronicus begyndte at forestille Tragoedier og Comoedier efter Grækernes Maade. Og tales der allerførst nogle Aar derefter, som noget mærkeligt, om at en Medicus ved Navn Archagatus kom fra Peloponeso til Rom, hvor han var den første, som giorde Profession af Medicin, og derudover bekom Romersk Borgerret. M. Valerius bragte udi det Aar 489 den første Soelskive fra Sicilien til Rom; thi for den Tid vare Soelskiver eller Urværk Romerne ubekiendte. Denne Soelskive, saasom den ikke var giort efter Roms Clima, saa visede den ikke Timerne ret, og varede den Uorden, indtil hundrede Aar derefter, da Marcius Philippus lod sætte en mere accurat Soelskive lige ved den forrige. Men, som disse Soelskiver tienede ikkun om Dagen, og naar Solen skinnede, saa komme kort derefter Timeglas i Brug, hvilke ginge ved Vand, og derfore kaldtes Clepsydræ eller Vandkyve. Heraf komme de Talemaader, som man finder hos de Romerske Skribentere, at Dommere gave Advocater en vis Qvantitet af Vand (portionem aqvæ) det er en vis Tid til at tale for Retten. Man maa forundre sig over, at finde saadan Simplicitet udi denne Republiqve endogsaa paa den Tid, da den var i Stand til at foreskrive alle andre Lande og Riger Love, og er Forundringen desstørre naar man seer, at

Lærdom, Videnskaber og Konster nogle hundrede Aar tilforn have floreret udi adskillige andre Italienske Stæder. Men Romernes Tanker vare allene henvendte til Krigs-Sager, hvorved de søgte at forfremme deres Herredom, holdende for, at andre Videnskaber og boglige Konster hindrede dem i saadant deres Sigte; og varede dette endda længe efter denne Tid; thi man seer Cato den Ældre at have forviset nogle Græske Philosophos af Staden, foregivende, at de ved deres Lærdom fordærvede den Romerske Ungdom, og betoge dem deres Lyst til Krigs-Sager.

Man seer saaledes, at det var udi Simplicitet og Tarvelighed de første Romeres Styrke bestod, og at Staten var i Stand til at udføre store og idelige Krige uden at svækkes meget derved; thi saasom Krigs-Folkene lode sig nøie med ringe Besoldning, saa vare Skatter og Paalæg ikkun maadelige. Skatterne vare i Begyndelsen lige for alle uden Forskiel paa Stand og Vilkaar. Servius Tullius var den første, som giorde Forandring herudi, og satte Skatten efter Enhvers Evne, saa at den gamle Kopskat blev forvandlet til Formue-Skat. Saadan Skat var dog i Begyndelsen ikkun ringe. Men, da man begyndte at give Krigs-Folkene Besoldning, og Bekostningerne derover bleve større, maatte Skatten forhøies. Og, saasom Romerne levede fast aldrig uden Krige, vare Skatterne alle Aar bestandige indtil det Aar 586, da Paulus Æmilius med Macedoniens Undertvingelse bragte til Rom en uhørlig Mængde af Guld og Sølv; thi derved blev Republiqven sat i den Stand,

at man i lang Tiid ikke behøvede at paalægge nogen Byrde: Og vare de Romerske Borgere fra den Tiid befriede derfor, indtil Aaret efter Cæsars Død; da, saasom Skat-Kammeret ved de borgerlige Krige var bleven udtømmet, maatte Skat og Paalæg igien fornyes.

Saaledes var Tilstanden udi Rom, og saaledes vare Romerne dannede udi denne Alder indtil Enden af den anden Carthaginiensiske Krig. Men, saasom deres Magt da saaledes var tilvoxen, at de kunde haabe ved deres Vaaben allene at oprette det almindelige Monarchie, som fra første Tiid udi deres Enthusiasmo haver svævet dem for Oine, saa begyndte de nu at give deres hidindtil øvede Dyder, som ydermere unyttige Midler, Afsked. Dog skedte dette ikke paa een Tid; thi man seer endnu en Blanding af Dyder og Lyder. Man seer dem udi den strax paafulgte Krig med den Macedoniske Konge Philippo nogenledes at have fulgt deres Forfædres Fodspor, og derved givet de Græske Stæder høie Tanker om de Romerske Dyder. Mod det magtesløse Charthago derimod have de betient sig af onde og utilladelige Midler, som Vold, List og de hæsligste Chicaner, saa at hvor slette Tanker man end haver giort sig om Carthaginienserne, kan man dog ikke læse den sidste Krigs Historie og den berømmelige Stadens Undergang uden Bevægelse, og uden at fatte Afskye for det Romerske Folks Opførsel.

Da Carthago var ødelagt, og Macedonien var giort til en Romersk Province, bestridede Romerne fast uden Hinder alle bekiendte Riger og Lande, ligesom de selv

lode sig bestride og overvinde af alle Laster og Udyder. Ja omsider faldt det saa ud, at ligesom de Store tilforn havde stræbet at erhverve deres Stad Herredom, saa stræbede de nu at erhverve sig selv Herredom over Staden. Og, saasom de mærkede, at det var ikke mere med Redelighed, med Fattigdom og Indgetogenhed man banede sig Vei til høie Embeder, men ved Pragt og Overdaad, saa saae man i en Hast Curios, Fabricios og Catones forvandlede til Lucullos, Apicios, Scauros &c. Fattigdom, som da var en Mands største Ziir og Ære, blev nu anseet med Foragt endog af Almuen, hvilken holdt dem værdigst til høie Embeder, der meest distingverede sig ved Overdaad, saa at man derfore kan tilskrive de Romerske høie Herrers uordentlige Levnet ikke mindre Statens almindelige Principiis end Borgernes egne Tilboieligheder. Ambitionen var Hiulet, som drev saavel Forfædrene som Efterkommerne. De første have (som Plutarchus heel ziirligen siger) giort sig til Slaver af Dyder for at herske over Mennesker: De sidste derimod have gaaet lige frem, saasom alle Hindrings-Stene vare ryddede af Veien. Og er derfore troligt, at hvis Fattigdom havde været en Merite som udi forrige Tid, en Lucullus kunde have beqvemmet sig til at drive Ploven med egen Haand saavelsom en Cincinnatus, og at en Apicius kunde ved Skorstenen have steget sine Roer, saavelsom en Curius, hvis man ved Tarvelighed kunde have banet sig Vei til Ære og Høihed: Men, som Consulater nu ikke erhvervedes mere ved Bonde-Arbeide, og ingen mere

blev tagen lige fra Ploven, og giort til Dictator, saa gav enhver de gamle Moder Afsked.

Man seer saaledes at en heftig Regiere-Syge haver været Tynder saavel til Statens gode og onde Opførsel udi Almindelighed, som til enhver Borgers i Særdeleshed, og at man derfore kan holde for, at en Fabricius, en Cincinnatus havdeført en Antonii Levnet, hvis de havde levet udi Antonii Tider, da man aad og drak sig Hoihed og Herredom til, og at Staten i Almindelighed havdt øvet Vold, Uret, Freds-Brydelse, Haardhed mod de Overvundne, og ikke søgt at skiule sin herskende Passion med nogen Dyd, men gaaet lige til Værks, hvis deres Naboer og andre Nationer havde været saa magtesløse som de siden bleve; thi man seer klarligen af Historien, at Magtens Tiltagelse og Dyders Aftagelse gik udi lige Grad frem, og yttrede dette sig ret for Alvor, da de havde undertvunget den Syriske Konge Antiochum Magnum, hvilken var den eneste, som efter den Macedoniske Krig med Philippo kunde holde dem lidet udi Ave. Man seer, at de kort før den Tid endda vilde have Navn for at øve deres Forfædres Dyder, endskiøndt de allerede havde givet dem Afsked: Thi, da bemeldte Antiochus, med hvilken de da vare indviklede i Krig, opmuntrede andre Regentere til at hemme den Romerske Ambition, medens endda var Tid, og forestillede dem, at Romerne higede efter et almindeligt Herredom, og til den Ende søgte at dethronisere Konger, og at træde alle store Riger under Fødder, søgte Scipio, som da førte

Krigen mod Antiochum, at igiendrive saadan Beskyldning, talende prægtigt om det Romerske Folks Ædelhiertighed, dets Mildhed mod Undertvungne, og dets Taknemmelighed og Trofasthed mod sine Allierede. Han anførte herpaa til Beviis adskillige Exempler af smaae Spanske Konger, som under Roms Beskyttelse vare blevne store; af den Numidiske Konge Massanissa, hvilken ved Romernes Venskab var bleven engang saa mægtig som tilforn; af den Macedoniske Konge Philippo, hvilken de havde eftergivet den paalagte Skat, og endeligen af den Lacedæmoniske Konge Nabis, som de havde undertvunget, og dog confirmeret i hans Rige. Dette kunde ikke negtes, hvorudover alle smaae Regentere holdte sig til det Romerske Venskab som det sikkreste Anker: især løftede de Græske Stæder Romernes Retfærdighed op til Skyerne, helst da de alle paa eengang af Flaminio vare blevne erklærede frie Republiqver. Det maatte da allevegne hede, at Gud havde opvakt det Romerske Folk for at beskytte de Svage mod de Stærke. Aaget, som de Græske Stæder var paalagt, blev afkastet, og alle smaae Regentere, som Eumenes, Attalus, Prusias og andre, hvilke tilforn vare som Næsse-Konger, og levede under de store Kongers Vinger, voxede dem ved Romernes Hielp over Hovedet. Ja dette gik saa vidt, at Romerne omsider ikke tog i Betænkning at slutte høitidelige Forbund endog med Jøderne: hvilket de Jødiske Skribentere have anseet som en Æstime, den Romerske Republiqve havde fattet for deres Nation. Men fornuftige Folk, som saae dybere ind i Tingen, mærkede, at

alt dette sigtede ikkun til at svække de store Potentater, saasom de siden haabede at giøre kort Proces med de Smaae, hvilket Historien viser og at være skeet, saa at de saa kaldne Allierede og erklærede Venner af det Romerske Folk mærkede kort derefter, at de vare ikke uden Undersaatter; og at de, som havde anseet Romerne allene som Mæglere og Underhandlere i indbyrdes Tvistigheder, maatte siden erkiende dem for deres bestandige og souveraine Dommere, og lade sig indfinde udi Rom som for et almindeligt Domhuus.

Dette kunde end være nogenledes fordøieligt, saalænge som Romerne opførte sig som upartiske og uinteresserede Dommere: men, saasom det Romerske Folk efterhaanden henfaldt til Vellyst og Overdaad, og consequenter til Gierrighed og Uretfærdighed, begyndte de at begræde deres Lettroenhed, men da var det for silde, saasom de selv havde giort den Romerske Magt uovervindelig, og hiulpet Romerne til at undertrykke de store Regentere, hvilke de havde anseet som deres Fiender. Det Syriske Rige var alt klippet: Macedonien var giort til en Romersk Province, og Carthago var i Grund ødelagt; og derfore ingen var mere, som kunde giøre Modstand. Vel er sandt, at Romerne siden den Tid førte idelige Krige, saa at Jani Tempel stod aabent, indtil Keiser Augustus havde giort Ende paa den sidste borgerlige Feide. Men det var ikke saadanne Krige, som de hidindtil havde havt; thi de øvrige bestode ikkun i at oversvømme alle Nationer uden at finde nogen synderlig Modstand, saa at man kan sige,

at det Macedoniske Fod=Folk, de Numidiske Ryttere og en Hannibal udi Spidsen af en Krigshær bevæbnede med Spanske Slagsværd vare de sidste retskafne Fiender, som Romerne havde at bestille med, indtil de store Cimbriske og Teutoniske Toge, hvilke vare vigtige, og syntes at true det Romerske Herredom med Uheld. At Romerne ellers i al den Tid maatte være bevæbnede, foraarsagede de aarlige Uroligheder udi Gallien, Spanien og fornemmeligen udi Ligurien, hvilken sidste Province holdt dem ideligen varme, og var ligesom en Slibesteen for at hvæsse den Romerske Tapperhed, som ellers kunde svækkes og aftage udi de Krige, som førtes i Africa og Asia, hvor Krigsfolkene allene finge Smag paa Vellyst og gode Dage, og hvorfra de gemeenligen komme fordærvede tilbage.

Jeg siger, at Romerne ingen farlige Fiender meer havde efter Macedoniens Reduction, indtil de Cimbrer og Teutones, som vare Nordiske Folk, oversvømmede Provincierne. Samme Folk, saasom de vare ikke mindre stridbare end talrige, og derforuden havde ødelagt en Romersk Krigshær efter en anden, saa geraadede Rom udi den Tilstand, at den maatte fegte mere for sin egen Frelse end for Herredom over andre: men een eneste Seier, som erholdtes under C. Marii Anførsel, bortdrev disse tykke Skyer, som havde reiset sig, og satte Staden udi Sikkerhed igien. Derpaa fulgte en anden Krig, som var end af mere Vigtighed, og som bragte det Romerske Folk udi end større Bekymring. Samme Krig kaldtes

den Italienske Krig, efterdi de fleste Italienske Stæder rottede sig sammen for med Magt at erholde den Romerske Borger-Ret, som var dem negtet. Da kan man sige, at Rom maatte eene tilskrive sin Frelse de store Generaler, som Marius, Sylla, og andre, som levede paa samme Tid; thi Romerne havde da at bestille med Folk, som eftergave dem hverken udi Tapperhed eller Krigs-Disciplin. De Krige, sam førtes med den Pontiske Konge Mithridate, vare langvarige og store, men ikke farlige; thi Krigens Sæde var stedse udi Grækenland og Asien, og bekomme Romerne derved Leilighed at udstrække deres Herredømme indtil den Flod Euphrates, og, da Cæsar endeligen efter ti Aars blodige Krige udi Gallien og Tydskland, hvor 800 Stæder bleve bestormede, og 300 Nationer bleve undertvungne, havde og bragt de Nordiske Nationer til Lydighed, kom Rom til sin fulde Vært og Manddom.

Men ligesom Romerne tiltoge i Magt og Anseelse, saa aftoge de udi Moralitet og Dyders Øvelse, og de, som undertvunge alle Folk, bleve undertvungne af Vellyst og Udyder, saa at det maatte hede som Poeten siger:

sævior armis
Luxuria incubuit, victumqve ulciscitur orbem.

Udi den Krig, som de førte med Antiocho Magno udi Asia, finge de ret Smag paa Vellyst. Det var Manlius og de, som havde tient under ham i Asien, der bragte samme Lands Vellyster med sig til Rom. Historien siger, at de da førte hiem med sig Senge, som

vare beslagne med Kobber, prægtige Tapeter, Forhænge til Senge og Bære=Stole, som med Konst vare udarbeidede: Ja det, som blev anseet som høieste Grad af Overdaad: De bragte med sig Borde, som stode paa en Fod; item Skiænke=Skiver. Derforuden blev Staten opfyldt med Musicantere, Dandsere og Comoedianter for at divertere udi Giestebud. Mad og Drikke blev ogsaa med større Flid og Konst tillavet; saa at en gemeen Kok derudover blev høiere anseet end den bedste Betient. Saadan Afridsning giør Livius paa det vellystige Levnets første Indførsel i Rom, hvoraf man seer, at Romerne dertil ere gradviis henfaldne. De fornuftigste Mænd, som ansaae dette at sigte til Nationens Fordærvelse, stræbede ved strenge Love at hemme saadan Vellyst. Den bekiendte Cato giorde udi sit Censura det yderste Forsøg dermed, og derfor sparede end ikke de anseeligste Mænd; thi han degraderede blandt andre Flaminium, den store Flaminii Broder, som havde overvundet den Macedoniske Konge, efterdi han havde ladet hugge Hovedet af en Misdæder allene for at fornøie sin Maitreße, som havde Lyst at see, hvorledes En blev rettet. Scipio Asiaticus blev iligemaade af ham degraderet af Ridder=Ordenen: Hvoraf sees, at hans Hoved=Forsæt var at oprykke med Rod den Uorden og Vellyst, som havde indsneget sig i Rom. Mange Romere, som allerede vare fordærvede, bragtes derover i Harnisk mod ham; men de fleste, saasom de mærkede, at han derved havde Statens Velfærd for Øine, prisede hans Foretagende, og oprettede for ham

en Æres-Støtte udi Sundheds Tempel med saadan Inscription: "Catoni til Ære, efterdi han ved herlige Love og Stiftelser haver sat den forfaldne Republique i Stand igien." Strenge Love og Anstalter kunde endda udi hans Tid have nogen Virkning, efterdi Fordærvelsen var ikke bleven saa ganske almindelig, at man jo endda hos een og anden saae Levninger af den gamle Romerske Dyd. Men Romerne styrtedes siden hovedkuls udi alle Slags Laster, saa at den sidste Romerske Historie er ligesaa forargelig, som den første er opbyggelig. Herudover bliver det anseet som en Uskiønsomhed hos den yngre Cato, at han vilde følge den gamles Fodspor, da Republiquen var bragt i den Stand, at Sygdommen var bleven ulægelig. Historien viser ogsaa, at han ved sin Iver og Strenghed intet udvirkede, uden at bringe Staten, som man siger, af en Qvartan i en hidsig Feber, og at befordre sin egen tillige med Republiqvens Undergang. Det er troeligt, at, hvis den ældre Cato havde ageret Reformator udi den Yngres Tid, han og vilde have havt den Yngres Skiebne. En Marius, en Sylla, en Cæsar, en Antonius og andre ærgierrige Mænd, som søgte at bane sig Vei til Høihed ved Republiqvens Undergang, ansaae slige Reformatores med samme Øine, som man tilforn havde anseet de største Forrædere; hvorudover og Republiqven blev bragt i yderste Forvirrelse, saa at Regieringen efter store Borgerlige Krige af Nødvendighed maatte forandres, og en Enevolds-Magt overdrages

Keiser Augusto, ved hvis Regimente denne tredie Alder, som betegnes ved det Romerske Folks Manddom, ophører.

Det var allerførst mod Enden af denne Alder at Lærdom og Videnskaber komme udi Flor blandt Romerne. Hvor liden Kundskab de endda udi det Aar 565 havde udi Astronomie, sees deraf, at, da en Formørkelse udi Solen samme Aar skedte, blev anordnet, at der udi tre Dage skulde holdes offentlige Bønner. Da udi Catonis Tid nogle Græske Philosophi komme til Rom, ansaae Cato dem med skele Øine, og, da Mummius havde ødelagt den Stad Corinthum, og derfra lod føre kostbare Mesterstykker af Skilderier, lod han sine Folk sige, at hvis nogen af Stykkerne komme bort, skulde de skaffe andre nye isteden derfor.

Man maa forundre sig over, at Romerne i saadan Uvidenhed kunde vise Prøver paa den yderste Fiinhed i Stats-Sager; thi det var ikke mindre ved Snildhed og Statsgreeb end ved deres seierrige Vaaben at de giorde sig alle Nationer underdanige. De lode de sprænglærde Græker tale og skrive om Philosophie og Stats-Kundskab, medens de selv stiltiende vare i fuld Praxi; saa at Stæderne udi Asia og Grækenland mærkede ikke deres Sigte, førend de allerede vare i Snaren.

Nu skrider jeg til den fierde Alder, eller det Romerske Folks Alderdom, som begynder fra den Tid de borgerlige Krige ophørede, og en Enevolds-Magt blev overdragen C. Octavio, som ellers er bekiendt med det Navn af Augusto; saa at Regieringens Form ved Cir-

culation igien blev Monarchisk, og det af en Fornødenhed, efterdi Republiqven paa anden Maade ikke kunde reddes, og det maatte vel hede, som Poeten siger:

Cum Domino pax ista venit.

Romerne, hvor begierlige de end havde været efter Frihed, skikkede sig dog i denne Forandring; Almuen trøstede sig derved, at Senatet og de Store, som stedse havde villet spille Mestere, bleve ydmygede, og maatte staae under et tilfælles Herskab. De fleste af Raadet og de store Familer funde sig ogsaa derudi, holdende for, at al Slags Regiering var bedre end ingen Regiering, ja de Fornuftige saae, at det var umuligt, at et Herredom, som var kommet til saadan Væxt, kunde regieres som en fri Republiqve. Hvilket og Mæcenas forestillede Augusto, da han raadførede sig med sine Venner, om han skulde sætte Republiqven i forrige Stand igien; og kan man sige, at han saae dybere ind udi Tingen end Agrippa, som raadede dertil. At Rom efter dens store Tilvæxt ikke kunde bestaae under Folke-Regiering er let at begribe, naar man betragter Tilstanden, som var denne:

Saa længe som Roms Herredom strakte sig ikke uden for Italien, bleve Krige allene førte med Soldater, som tilligemed vare Romerske Borgere, ja saadanne Borgere, som havde Formue og Eiendom udi Staten; thi jeg haver forhen viset, at de fattigste Borgere, som vare befattede under den sidste Classe, og kaldtes Proletarii, vare forskaanede for at gaae i Krig, saa at det var ikke

uden i Nødsfald man betienede sig af de samme og allermindst af Slaver. De Romerske Krigsfolk bestode derfor af gode og oprigtige Patrioter, hvilke Statens Velfærd laae paa Hiertet. Deres Felttoge varede og gemeenligen ikke længere end een Sommer, med vis Udgang de komme tilbage for at afløses af andre: og blev da deres saa vel som Anførernes Forhold examineret af Folket og Raadet, hvilke de ansaae som deres rette Øvrighed og Dommere. Det var derfor ingen Under, at Staten udi den Tid stedse havde troe og lydige Stridsmænd. Men, da Romerne begyndte at føre Krige uden for Italien, og i langt bortliggende Lande, og Felttogene conseqventer bleve langvarige, begyndte Soldaterne at ansee sig efterhaanden ikke som Statens, men som Anførernes Krigsfolk. Derforuden, saasom Romerske Borgeres Antal ikke vare tilstrækkelige til de vidtløftige Krige, som i langt bortliggende Lande siden bleve førte, saa maatte man til Hielp betiene sig af adskillige fremmede Tropper, og det ikke allene Italienske, men endogsaa Spanske, Græske, Numidiske, Liguriske og andre, saa at de Romerske Krigshære, som tilforn bestode allene af Romerske Borgere og allierede Italiener, bleve siden en Blanding af adskillige Nationer, hvoraf de fleste ingen Deel toge udi Statens Velfærd, men ansaae Anførerne som deres høieste Hoveder, hvoraf de allene dependerede. Herudover havde Republiqven sig fra den Tid meer at frygte for dens egne Felt-Herrer end for udvortes Fiender, og kan man sige, at de Romerske Generaler i den Henseende

besadde en Enevolds=Magt, saa længe som de commanderede Krigshærene, og at det var af en puur Høflighed de ikke giorde sig til souveraine Herrer. Den første, som ret misbrugte saadan Myndighed, var L. Sylla, hvilken lod sig erklære stedsvarende Dictator, det er Enevolds=Herre, og turde eller kunde ingen disputere ham saadan Myndighed, saa længe han havde sin seirrige Krigshær paa Benene, efterdi hver Soldat ansaae sig ikke som Roms, men som Syllæ Krigsmand. Sylla blev siden efterfulgt af andre, saa at Republiqven omsider blev forvandlet til et Monarchie.

Man seer saaledes, at Democratiets Undergang maa tilskrives det Romerske Herredoms store Tilvæxt. Thi et Herredom, som strækker sig over Jordens tre Parter, lader sig ikke regiere af en Stads Senat. Det burde de gode Romere have overveiet, og enten renonceret paa deres Conqveter udenfor Italien, eller godvilligen udi Tide underkastet sig Enevolds=Magt, hvorved allene en saadan stor Machine kunde holdes ved Lige. Derved kunde de have været befriede for de blodige borgerlige Krige; derved havde de ogsaa kunnet erhverve sig et meer mildt Regimente under Keiserne, hvilke med Haardhed og Tyrannie søgte at haandhæve en Magt, som de af det Romerske Raad havde aftvunget, og, saasom de store Familier ved utidig Stivhed havde stræbet at beskytte deres Frihed og myrdet Cæsar, der havde erhvervet sig Enevolds=Magt, saa holdte Keiserne dem stedse for deres hemmelige Fiender, og gik deres Mistanke saa vidt, at

Caligula havde engang i Sinde at myrde det hele Raad. Man kan derfore i dobbelt Henseende fordømme det Mord, som skedte paa Cæsar; thi først skilte de Staten ved en Mand, der havde giort Ende paa de borgerlige Krige, og som ved de herligste Anordninger arbeidede paa at læge Republiqvens Saar. Dernæst indprentede de hans Successorer et bestandigt Had mod alle anseelige Romere. Andre Frugter tilveiebragte ikke Bruti og Cassii Enthusiasmus eller utidige Iver, kunde ei heller andet føre med sig, saasom Maalet, hvortil de sigtede, var en Umulighed at naae, og de saavel som andre, der glædede sig ved dette Mord, burde have forudseet, at ved Cæsars Død ikke kunde erhverves en ny Regierings-Form, men allene en Regent, der vilde hævne Stifterens Mord. De burde have forudseet, at Republiqven i saadan Tilstand ikke mere kunde bestaae, og at, hvis Cæsar ikke var bleven Eenevolds-Herre, saa vilde en anden have tilegnet sig en uomskrænket Magt, og at det var Staten allene magtpaaliggende at komme under en mild Eenevolds-Regiering, efterdi Tiderne nødvendigen udfordrede en souverain Herre. Naar man derfore dette eftertænker, kan man sige, at Brutus og Cassius vel kan have Navn af ærlige men ikke af skiønsomme Mænd, og at Cato kunde og burde have forskaanet sig for den Umage at opskiære sin Mave af Fortvivlelse, efterdi Cæsar havde giort Ende paa Krigen. Han vilde ved grundig Reflexion over Republiqvens Tilstand have mærket, at Fred og Velfærd ikke kunde erholdes uden ved Friheds Offer. De

saa kaldne heroiske Gierninger derfore, hvoraf prises Cato, Brutus og Cassius, som kaldes de sidste Romere, vise vel Levninger af den gamle Romerske Kiekhed og Enthusiasmo, men saadan en, som ikke var dirigeret af Skiønsomhed, og derfor kunde ikke have den Virkning som i gamle Dage, da Staten bestyrkedes ved Borgernes halsbrækkende Actioner.

Det Romerske Regiment maatte saaledes af Nødvendighed blive monarchisk. Augustus, den første Eenevolds-Herre, indrettede Regieringen efter Tidernes Tilstand, og satte den saaledes paa Skruer, at den blev anseet som et Mesterstykke. Jeg vil her intet tale om denne Indretning, saasom den er alle bekiendt, som have mindste Erfaring i den Romerske Historie. Jeg vil ikkun anmærke en Stats-Feil, som herved begikkes af denne store Keiser, hvorudi han blev efterfulgt af hans Successorer, og som med Tiden ruinerede denne konstige Bygning. Augustus mærkede, at en Enevolds-Magt ikke kunde holdes ved lige uden ved staaende Liv-Tropper: derudi tog han ikke feil; thi Erfarenhed og den sunde Fornuft viser, at Souverainetet er ikkun et blot Navn, med mindre det er understøttet af en staaende Krigs-Magt, hvormed Undersaatterne kan tvinges til at efterleve Regentens Love og Anordninger. Men man maa ogsaa vel see til, at disse staaende Liv-Tropper ikke blive saa stærke, at de kan foreskrive saa vel Regenten som det hele Land Love; thi, hvis dette ikke nøie iagttages, udvirker man ved saadan Milices Indretning intet andet end at forflytte den

høieste Magt fra et borgerligt til et militairt Senat, og at ødelægge et Aristocratie udi Staten for at oprette et andet udi Leiren, hvilket man seer at være skeet under den Romerske Keiserlige Regiering: saa at det er gaaet de Romerske Keisere som dem, der ødelægge sig selv ved alt for mange Præcautioner, og døe af alt for megen Medicin. Deres Tanker vare allene henvendte til at svække det romerske Raad og Folk, og derfore holdte fore, at jo talrigere Liv=Garden var, jo stærkere og tryggere var den Keiserlige Magt og Myndighed. Disse Liv=Tropper eller Prætoriani toge mere og mere til i Tal, og consequenter i Anseelse. De laae i Augusti Tid fordeelte udi Staden; men Tiberius lod dem alle føre udenfor Rom, hvor de formerede en bestandig Leir, og havde over sig en Felt=Herre, som næst Keiseren holdtes for den største og vigtigste Person. Man mærkede strax ikke hvor farlig denne Milice kunde blive for Keiserens egen Person; thi udi Augusti Tid blev den anseet allene som en Støtte for den souveraine Magt, endeel efterdi samme Keiser havde Øie paa Alting, endeel ogsaa efterdi denne Milice var endda ny, og ikke havde lært at kiende sin Styrke, skiøndt den haver bestaaet af henved 10,000 Mænd, som kaldtes den Keiserlige Garde, foruden 6000, som vare beskikkede til Stadens Forsvar. Men efter Augusti Død begyndte den at ansee sig som et Corps, hvorudi den høieste Magt residerede: og seer man allerede, at hans Successor Tiberius frygtede for at blive stødt fra Thronen af Liv=Troppernes Felt=Herre Sejano. De

efterfølgende Keisere søgte derfore ved store Foræringer, helst ved deres Ankomst til Regieringen, at forbinde sig disse Tropper; men de vunde intet andet derved, end at forøge deres Hovmod, og gik dette saa vidt, at de omsider ikke allene afsatte og myrdede een Keiser efter en anden, men endog sloge Keiserdommet til offentlig Auction, og solgte det til den Mestbydende, som man seer at være skeet med Juliano. Naar man dette overveier, kan man sige, at Regieringen under de romerske Keisere var heller democratisk end monarchisk, og at Republiqvens Forandring bestod derudi, at den høieste Magt var bleven forflyttet fra den borgerlige til den militaire Almue; ja paa et Haar var bleven saadan, som man nu seer at være i Constantinopel, Alzier, Tunis og Tripolis, hvor Milicen disponerer over alting. Heraf vises, hvor fornødent det er for Regenterne, at de mage det saa, at der er en Balance mellem Stænderne, at Almue er i Stand til at holde Vægt mod Adel og Adel igien mod Almue, og at begge civile Stænder nogenledes kan holde Stangen til en Stats Milice. Saadan Balance er den største Støtte for en souverain Regents Throne. Man seer ogsaa vore Tiders Monarcher at iagttage denne Regel ved at bevæbne Stædernes Borgerskab, og at oprette en Borger-Militie, hvilken ikke allene er Styrke for en Stat mod udvortes Fiender, men end ogsaa en Capsun for Besætninger og Liv-Tropper. Hvis de romerske Keisere havde iagttaget dette Divide & impera, vilde man ikke have seet de paafulgte Sørge-Spil. Men

de havde allene deres Tanker fæstede til at svække den civile Stand, og at dæmpe det Romerske Folks og Raads Frækhed og republicanske Geist, ei givende Agt paa, at de dreve dette Stats-Greb for vidt, og derved foraarsagede, at den militaire Stand voxede dem selv tilligemed Staten over Hovedet, og at Liv-Tropperne med Tiden af Tienere og Haandlangere bleve forvandlede til Hovmestere.

Dette militaire Regimente, hvoraf saavel Keiseren selv som de romerske Borgere bleve Undersaatter, varede indtil Diocletianum. Samme Keiser giorde en Stiftelse, hvorved denne Uheld nogenledes blev hævet. Om hans Sigte egentligen haver været at svække og indskrænke Liv-Troppernes Myndighed, kan for vist ikke siges: man seer allene, at Stiftningen haver havt saadan Virkning. Anordningen bestod derudi, at han fandt for godt at associere sig andre udi Regieringen, hvorudi han af Successorerne er bleven efterfulgt, saa at der siden mestendeels vare nogle Keisere paa eengang. Fra den Tid hørte man ikke saadanne Tragoedier at spilles mere, kunde ei heller let øves, saalænge de paa eengang regierende Keisere vare samdrægtige. (Jeg siger ikke saa let; thi Constantinus fandt det siden sikkrest at skaffe disse Liv-Tropper reent af). Men Anordningen gav Anledning til en anden Uleilighed, og foraarsagede, at det Romerske Herredom omsider efter Theodosii Magni Død blev adsplittet, og deelt i tvende Parter, som aldrig igien bleve forenede.

Man seer af ovenanførte, hvilken Stats-Feil de første Romerske Keisere have begaaet. Udi Augusti Tid yttrede sig ikke Virkningen deraf, efterdi samme store Regent ved en ugemeen Capacitet vidste at holde den nys oprettede Bygning vedlige, og ordinerede alting med saadan Konst og Viisdom, saa at Adel og Almue ansaae sig som Republicanere, og Krigs-Folkene som Republiqvens Tienere, og han selv havde Anseelse som dens General eller som primus inter pares, da han dog virkeligen var en ganske absolut Enevolds-Herre, hvilket ikke kan siges uden om ham allene og ikke om Efterkommerne, eftersom Regieringen siden forvandledes til et militaire Democratie, hvorudi den høieste Magt residerede. Det lod vel som Augustus delede Magten mellem sig og Raadet. Men saasom han forbeholdt sig tvende vigtige Poster, nemlig Krigs-Hærens Commando og Tribunatet, saa bestod det andet, som han skilte sig ved, ikkun i det blotte Navn.

Mit Forsæt er ikke at give Afridsning hverken paa Augusti eller de paafølgende Keiseres Regiment. Jeg vil allene lade mig nøie med at anføre nogle faa Curiositeter. Det Romerske Herredom havde hidindtil stedse været udi Tilvæxt. Augustus mærkede, at det allerede var bleven for vidtløftigt, og at det derfor var nødigt heller at være betænkt paa dets Vedligeholdelse end dets videre Forøgelse. Han søgde derfore at moderere den gamle Romerske Enthusiasmum og umaadelige Regieresyge, og fandt for godt ikke at følge den Plan, som Julius

Cæsar havde foresat sig med det Parthiske Riges Erobring, men besluttede at lade samme store Rige blive uanfægtet, og at giøre den Flod Euphrates til Skillerum mellem begge Herredømmer. Han arbeidede eene paa at conservere det, som var erhvervet, at bestyrke Grændse-Stæderne med Tropper mod fiendtlig Indfald, at haandhæve Ret og Retfærdighed, og bringe boglige Konster i Flor: hvorudi det og lykkedes ham. Da kom det Latinske Sprog til sin største Fuldkommenhed, da vrimlede Staden af Oratores, Poeter, Historieskrivere, Jurister, &c., saa at Rom gav Grækenland derudi intet efter. Lærdom var vel kommen i Flor førend Augustus kom til Regieringen; men den forfremmedes i hans Tid mærkeligen. Man seer dog, at Romerne ikke have fordybet sig i physiske, mathemathiske og medicinske Sager: i det ringeste have vi ikkun faa Latinske Skrifter udi de Videnskaber, men alt saadant maa læres i Græske Bøger. Augustus var og omhyggelig for at zire Staden med herlige Bygninger, og at forøge den med Indbyggere, hvilket vises af de Overslag, som bleve giorte paa Romerske Borgeres Tal i hans Tid, som var heel stort. Jeg kan ved denne Leilighed her ikke forbigaae at antegne som noget mærkeligt dette: nemlig at Borgernes Tal udi et Par hundrede Aar heller var bleven formindsket, end havde tiltaget; thi man seer af de Overslag, som bleve giorte ikke længe efter det kongelige Regimentes Ophævelse, at de Romerske Borgeres Tal var stærkere end et Par hundrede Aar derefter. Nogle have villet tilskrive saadant

de idelige store Krige, Staden førte; men den rette Aarsag dertil var denne, at ligesom Romerne tilvoxede udi Magt og Anseelse, saa satte de Priis paa den Romerske Borger-Ret, og vilde heller have de undertvungne Folk til Undersaatter end til Medborgere, da Forfædrene derimod flyttede dem til Rom, og der gave dem Borger-Ret. Hvor sparsomme Romerne siden bleve paa at meddeele andre saadan Ret, sees deraf, at de endogsaa paa de Tider, da Hannibal spillede Mester udi Italien, vægrede saadant til Capuanerne, hvilket foraarsagede deres samt andre Italienske Nationers Frafald, og endeligen opvakde den store Italienske Krig, hvorudi Romerne vel finge Overhaand, men dog funde for godt at igientage deres Forfædres nyttige Maxime, og at give Romersk Borger-Ret til alle Italienske Folk. I Keisernes Tid strakte dette sig end videre, saa at Stæder udi Grækenland, Asia og Africa bleve ogsaa begavede med saadan Ret: og lod omsider Caracalla anordne, at alle Romerske Undersaatter skulde agtes for Romerske Borgere, hvorved al Forskiel blev ophævet, og al Jalousie afvendet, saa at Rom blev anseet som en Fødestad for alle Nationer, og en Græker, Africaner, Asianer, ja omsider en Gother ikke alene kunde blive Romersk Borger, men endog Keiser. Man maa forundre sig over, at Caracalla kunde hitte paa saadan Anordning, da der ellers er ikke mindste Gnist af Fornuft udi alle hans andre Idrætter.

Jeg haver sagt, at Augustus lod Skyggen blive tilbage af den gamle Republique, saa at Rom havde, som

tilforn, sine Consules, sit Raad, sine Folke-Forsamlinger og andet. Han lod ogsaa de brugelige Triumpher blive ved Magt, dog saaledes at Keiserne alene eller Personer af det Keiserlige Huus skulde være berettigede til at giøre triumphalske Indtog, endskiønt de ikke havde ført Kriig, eller erholdet Seier i egne Personer: thi man seer, at Agrippa undslog sig udi Augusti Tid for den Ære, og have andre Romerske Generaler siden fulgt hans Exempel, holdende for, at saadan Høitid var for stor for en Tiener og Undersaat, efterdi intet havde udi Republiquens Tid været anseet med større Øien end Triumpher. De samme havde været Tynder til alle saavel gode som onde Bedrifter. Til gode, efterdi de Romerske Generaler derved opmuntredes til at fægte for Fædrenelandet: til onde, efterdi Mange indviklede Republiqven udi unødige og uretfærdige Krige, ja ofte paa ubeleilige Tider vovede Feltslag, paa det at de ved deres Tilbagekomst kunde have Ret til at triumphere. Begierligheden derefter var saa stor, at, naar de hverken af Raadet eller Folket kunde erholde den Herlighed, triumpherede de paa egen Bekostning og ved egen Myndighed paa det Albanske Bierg, som laae fire Mile fra Staden. Papirius Maso var den første, som i det Aar 521 indførte den Skik at triumphere saaledes, og blev han derudi af Andre efterfulgt. Saasom nu Romerne havde anseet denne Høitidelighed med saa store Øien, funde Keiserne for godt, at forbeholde sig saadan Ret alene. Agrippa var den første, som vægrede sig ved at triumphere. Det er

troeligt, at saadant er skeet med Augusti Villie; thi man seer, at Keiseren lod alene Felt-Herrer, der havde erholdet Seier, beklæde med triumphalske Ornamenter. M. Vinicius, som havde ført lykkeligen Krigen udi Tydskland, nød saadanne Ornamenter.

Tiberius, som fulgte udi Regieringen og var den anden Keiser, gik i Begyndelsen efter Augusti Exempel varlig frem, men han henfaldt siden til Tyrannie og Blodgierrighed, og blev en afsagt Fiende af det Romerske Senat. Hans Efterkommere øvede dette Had i end større Grad; thi Caligula havde i Sinde at myrde alle Raadsherrer paa eengang, og tracterede dem med saadan Haanhed, at han besluttede at erklære sin Hest Incitatum til Romersk Consul, og Nero opofrede enhver, som han mærkede at besidde nogen Dyd, og at have ringeste Kiærlighed for Fædernelandet. Man kan intet forestille sig forunderligere end at see et Senat, der nyeligen tilforn havde traadt alle Nationer under Fødder, stævnet Konger og Fyrster at møde for sig, og ladet slæbe store Monarcher bundne med Lænker igiennem Staden, nu at forvandles til de elendigste og foragteligste Slaver, at ligge næsegruus for Keiserens Fødder, og at henfalde til en slavisk Basesse og Hyklerie, hvorved de dog ikke have kunnet frelse deres Liv og Lemmer. Man kan og ikke uden med største Skræk og Forundring see Regentere udi en poleret Stat, hvor alle Dyder tilforn havde været øvede, i høieste Grad at føre sig op som vilde rasende Dyr, og at træde alle guddommelige og menneskelige Love under

Fodder. Man kunde holde alt, hvad som fortælles om Tiberio, Caligula, Nerone og andre, for Digt, hvis deres Historie ikke havde været beskreven af troeværdige Skribenter, som have levet paa samme Tider. Man kan sige, at intet Land haver produceret større Monstra af Regentere end Rom, og at blandt alle disse Monstra intet haver overgaaet Caligula og Nero, saasom deres fleste Regierings-Aar er en Kiæde af Umenneskeligheder og saadanne Ting, hvorpaa neppe Exempel findes blandt de meest barbariske Folk. Her kan derfore giøres tvende Spørgsmaal: 1) Hvi Regentere, som vare fødte udi et moraliseret Land, og der havde havt herlig Optugtelse, kunde saaledes forfalde, at de lignede mere glubende Dyr end Mennesker. 2) Hvi det Romerske Folk, som var talriigt, og bestod af Millioner Mennesker, saadant saa længe kunde taale. Til det første Spørgsmaal svares, at dette kan fornemmeligen tilskrives Guds Direction, der saaledes haver villet straffe og ydmyge et hovmodigt og opblæst Folk, der havde trædet Konger og Fyrster paa Halsen, og tracteret dem som gemeene Misdædere, alene efterdi de have villet beskytte deres Frihed og Lande. Blandt politiske Aarsager kan anføres denne, at Keiserne ansaae alle fornemme Romere som deres hemmelige Fiender, og derfore søgte ved al optænkelig Haanhed og Haardhed enten at ydmyge eller udrødde dem. Den anden Knude er let at løse, naar man seer, at disse Tyranner udi al den øvede Haardhed have ikke alene sparet den gemene Almue, men endogsaa søgt at forbinde sig den ved Gaver, Spec-

tacler og Skue=Spill, Panem & Circenses, som Poeten siger: thi man seer, at den Romerske Almue sørgede endogsaa over Neronis Død.

Jeg haver sagt, at Caligula og Nero kan holdes for de grueligste Tyranner og lastværdigste Regenter, som ere at finde udi Historien. De fleste Skribenter give Fortrin til den sidste, hvorudover enhver Tyran gemeenligen characteriseres med den Titel af en Nero. Men jeg kan herudi ikke være enig med de samme: thi, endskiønt begge vare gruelige Tyranner, hengivne til al Slags Daarlighed og unaturlige Vellyster, saa gik dog Caligulæ Ondskab saa vidt, at man maatte henføre den til en Afsindighed. Nero giorde vel ligesaa meget Ondt, men det synes dog at han haver villet sætte Smykke paa sine onde Gierninger, og maatte det hedde, at de fleste Executioner, som han øvede, skedte for hans egen Sikkerhed: Caligula derimod myrdede alene for at myrde, bekymrende sig aldeles ikke om, hvad Folk derover raisonnerede. Hans Mundheld var det, som man i vor Tid haver antegnet hos Cardinal Mazarin, hvilken pleiede at sige paa brudet Fransk: Laischons les diré pour vou qv' ils nous laischent faire. Vel er sandt, at der findes tvende Misgierninger udi Neronis Historie, som synes at overgaae alt det Onde, som Caligula haver bedrevet. Den ene er, at han satte Ild paa Staden: den anden, at han myrdede sin egen Moder, som havde hiulpet ham paa Thronen. Hvad den første Misgierning angaaer, da findes adskillige Skribentere, som frikiende Nero derfor,

vidne derimod, at han sparede hverken Møie eller Omkostning paa den afbrændte Stads Opbyggelse. Hvad den sidste Misgierning anbelanger, da skedte den ikke, forend hans Moder ved en bestandig Frækhed og Trudsler længe havde irriteret ham: og seer man, at han søgte at undskylde Gierningen med en Fornødenhed, hvilket Caligula ikke havde bekymret sig om: thi han vilde uden ringeste Formalitet have gaaet lige til Værks, og, i Steden for at sætte Farve paa saadan Misgierning, have brystet sig deraf. De vare ellers hinanden lige udi Vellyst og Daarlighed: de hadede og forfulgte begge udi lige Grad dydige og ærlige Mænd. Det er dog ikke troeligt, at Caligula havde ladet tvende saadanne Mænd som Burrhus og Seneca leve saa længe, som Nero, saasom han giorde kort Proces med dem, som han fattede mindste Uvillie til: ja han øvede mange blodige Executioner alene for Tidsfordriv. Nogle have vel villet undskylde Caligula, og foregive, at han ved Medicamenter var bragt fra Forstanden. Jeg tilstaaer gierne, at han udi alle sine Gierninger lignede et rasende Menneske: men, saasom man tilligemed finder Tegn til Geist, ja udi saadan Grad, at han kan holdes for et stort Genie, saa kan saadan Undskyldning ikke gielde.

Blandt ti Keisere, som fulgte efter Augustus, vare ikkun tvende, nemlig Vespasianus og Titus, der førte sig op som Regenter. De andre kunde heller fortiene at kaldes det Romerske Folks Skarprettere. Udi den efterfølgende Tid var en Omvexling af gode og onde Regentere, dog

saaledes at de sidstes Tal var størst. Nerva, som afløsede den store Tyran Domitianum, var en god og fornuftig Regent; men hans Regiering var ikkun stakket. Udi hans Successor Trajano var en Samling af alle Dyder; under hans Regiering begyndte det Romerske Folk igien at respirere; Ret og Retfærdighed blev da haandhævet, Dyder belønnede, og det Romerske ved det Parthiske Riges Ødelæggelse kom til sin høieste Vægt. Adrianus, som fulgte ham i Regieringen, var streng, men derhos fornuftig og duelig; de tvende paafølgende Keisere, nemlig Antonini, skinne som tvende Ædelstene blandt de Romerske Regentere, helst den sidste, hvis Regimente kan foresættes som et Mønster for alle Konger og Fyrster at efterfølge.

Den femte Dissertation om Danske Historieskrivere,

som

Povel Rytter

med hans Defendens

Christen Andersen

underkaster offentlig Prøve
i Auditoriet paa Regentsen
den 8de Februar Anno 1719, paa sædvanlig Tid om Eftermiddagen.

(Oversat af det Latinske.) *)

---

§. 46.

Imod denne Rosenkrantzes Apologie har Johannes Buno skrevet en Tractat under denne Titel: Johannis Bunonis adversus Rosenkrantzium justa et necessaria defensio. Luneb. 1682. Dette Forsvarsskrivt bestaaer fornemmelig i ti Afhandlinger, hvis Indhold Buno selv opregner i Fortalen. Det var at ønske, at

*) Et Stridsskrift mod Etatsraad Andreas Højers „Kurzgefaßte Dänemarkische Geschichte (i Spørgsmaal og Svar). Flensburg 1718.“ Hele Formen (af en paa Regentsen holdt Dissertation) er, tilligemed Forfatterens Navn og Tallet (den 5te) paa hans Dissertationer, ligesom ogsaa Paragraphernes Antal, opdigtet. Den latinske Original udkom Kiøbhvn. 1719. 4. og er siden optaget i

Buno havde brugt mere Modestie imod denne store Mand, men een Grovhed æsker den anden ud, som een Kile driver den anden.

§. 47.

Og maa dette være nok om de Skribenter, som have oplyst Christiani 5ti Historie. Over Christian den 5tes Broder, Prinds Georg, (den engelske) Dronning Anna's Gemahl, har Povel Vinding holdt en Parentation, trykt Kbhvn. 1709 in folio, med Titel: Regia merita Dni Principis Georgii. Om Prinds Vilhelm, Christian den 5tes Søn, som døde i sine unge Aar, kan man læse en af Oluf Worm holden Liigtale, udgivet Kbhvn. 1705 in folio.

Da vore Forfattere saa flittigt have oplyst den danske Historie, som jeg i de foregaaende Afhandlinger har viist, skulde det være heel underligt, om nogen kunde befrygte, at de Danske vare vankundige i deres egne Sager. Ikke desmindre maa jeg erfare, at denne Frygt har betaget en vis indbildt Klog, der for ikke længe siden har driftet sig til at sladdre om: »at Folk af alle Stænder her tillands ere saa uvidende, at hvis han ikke med sine historiske Spørgsmaal i Tide var kommet vort Norden til Hielp, vilde de Danske indtil denne Dag vedde med hverandre om hvad det skulde gielde, at Dronning Margareta

---

W. Høibergs „Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer. 1ste Deel." Om nogen dansk Oversættelse forhen har været trykt, er mig ubekiendt. Udg.

regierede efter Kong Christian den Anden, og mene, at Den giorde dem Uret, som regnede de Danske Kongers Herkomst fra den Oldenborgske Stamme.« Jeg tænker Manden har drømt, da han i Indbildningen saae denne Nat og dette store Mørke. Der er deels saa megen Daarskab, deels saa megen Uforskammenhed i denne Paastand, at man ikke veed, hvilken af begge, man mest skal fortørnes over, skiøndt begge Dele hos mig vække mere Latter end Vrede. Thi hvad kan paa een Side være mere uforskammet, end saa sort at afmale en vel poleret Nation, der har frembragt saa mange udmærkede Mænd, selv i de barbariske Tider? Hvad er paa den anden Side daarligere eller affindigere, end at ville ved et lille ubetydeligt Skrift raade Bod paa hiin Vankundighed, helst da han selv bekiender, nøie at have fulgt Hvitfeld, som er i alle Folks Hænder! I Sandhed, dersom Forfatteren ikke selv har nogen Fornemmelse af sin egen Daarskab eller kan lugte hvilken ureen Berømmelse, det er, han vil indlægge sig, veed jeg ikke hvad jeg skal ønske ham, uden en Næse. Han tilstaaer selv: »at han i sit historiske Compendium ikke anfører andet, end det, andre før ham vidtløftigere have sagt.« Hvad behøve da de Karske Lægedom? Lad Lægen helbrede sig selv, efterdi han ikke taler som et sundt og frisk Menneske, men som En, der har en febris petechizans paa Halsen.*) Dersom

*) Etatsraad A. Højer studerede først Medicin og udgav en Dissertats „de febre petechizante. Hafn. 1717.“

han havde sagt, at vi mangle de sidste Kongers Historie, vilde hans Ord havt noget Skin af Sandhed; thi det kan ei negtes, at endnu er ingen fuldstændig Historie af det sidste Aarhundrede kommet for Lyset, skiøndt ikke faa hos os have udarbeidet adskilligt didhørende, der endnu henligger i Manuscript saavel i private, som offentlige Bibliotheker. Saaledes have vi Samlinger af Vilhelm Worm, Christian Reitzer, Ludvig Holberg, og den mig endnu ubekiendte Autor til Christian den 4des Historie, hvis halve Deel, in folio, jeg selv har seet. Dersom Autor, siger jeg, havde holdt sig indenfor disse Grændser, og ikke gaaet saa vidt at fælde en aldeles vrang Dom over hele den Danske Historie, vilde han blot have passeret for en dristig og dierv Censor. Men da han har voret at bebreide et heelt Folk saa tyk en Vankundighed i historiske Sager, at de ikke skulde vide, om Margareta har regieret her i Landet før Christian den 2den, og om vore seneste Danske Konger nedstamme fra det Oldenborgske Huus, skiøndt andre Nationer eie faa historiske Værker, der kunne lignes med Hvitfeldts, Snorro's og Thormodi Thorfæi; saa forekommer han mig at rase og være aldeles affindig, saa meget mere, som han med nogle faa Blade, og det uddragne af vore egne Historieskrivere, vil raade Bod paa en saadan Mangel. Men han forraader sig selv, og røber, synes mig, i det han tillægger Nationen saa stor Vankundighed, at han kun omgaaes med Folk af den laveste Klasse; thi hvor skulde man vel vente der falder slige Raisonnements uden i Kro-

husene og blandt Vognmændene i Flensborg. Hos os findes ingen, endog blandt de ringeste Borgere, saa dum og uvittig, at han jo veed de Ting, for hvilke Autor bebreider en heel Nation. Dersom han havde raadført sig med den ringeste Borger i Kiøbenhavn, kunde han blandt andet have sagt ham, at den nylig afdøde Admiral F. Gedde ikke anførte Flaaden i den forrige skaanske Krig; thi den salige Herre var, for sin umodne Ungdoms Skyld, den Tid ligesaa ubeqvem til dette vigtige Værk, som vor Autor nu er til at skrive Historier; at jeg ikke skal tale om andre Feil, som de, der have mindste Begreb, see ved første Oiekast, og som jeg overlader dem at examinere, der skrive Fædrenelandets Historie. Jeg, som besidder kun en maadelig Kundskab i Theologie og Logik, har saa løselig giennemløbet Autors historiske Spørgsmaal, og har paa forskiellige Steder bemærket baade hans Ondskab og Daarskab. Hans Ondskab fremskinner tydeligst deraf, at han af svenske og holsteenske Skribenter har udskrevet hvad der kan opvække Uvillie hos Nationen. Vor store Helt og Fyrste Valdemar, der har giort det Danske Navn udødeligt, afmaler han som en ugudelig og blodgierrig Tyran; Dronning Magareta, hvis Ihukommelse evig vil være os hellig, sparer han ligesaalidet, følgende derudi de nævnte Skribenters Fodspor. Jeg forbigaaer mange andre Ting, som han saa dumdristig og ubetænksom fremfører, at man skulde tænke det var Molesworth selv. Vel lader han imellemstunder som han vilde tage det Danske Navn i Forsvar, og

synes derved at vise et Skin af Redelighed, men hans Diemærke er, under Ærligheds Maske deslettere at bedrage Læseren:

— — — — — — Pulchra Laverna,
Da mihi fallere, da justum sanctumqve videri,
Noctem peccatis, et fraudibus objice nubem!

O gid det, yndige Laverna, dig behage
Det Held at unde mig, snildt Næsten at bedrage,
Men dog retfærdig troes! Skiul med en Sky saa brat
Hver Svig, og hyll hver Synd flux i den dunkle Nat!

Man kan og deraf see hans Ubetænksomhed og store Dristighed, at han har turdet vove at dedicere dette urene Værk til vor Konge, ret ligesom han havde giort en god Gierning. Jeg blander mig ikke i Andres Sager, ei heller vil jeg, da sligt her ikke er mit Diemærke, examinere enhver Ting især, f. Ex. Historien om den indførte, eller, rettere sagt, gienoprettede Enevoldsregiering, Ulfelds og Griffenfelds Historie, hvad som er passeret i Holsteen i Christian den 5tes Tid; i alt dette finder man kiendelige Spor af hans Uvidenhed og Dumdristighed. Dette vil jeg reent forbigaae, derimod ønsker jeg vort Land, vor Tidsalder og Hans Majestæt vor Konge, Landets Fader, til Lykke, der har sat en Ære i at kaste Foragt paa alt dette. Jeg vil ikkun opholde mig noget ved Autors Fortale, og anmærke det utaalelige Hovmod, hvormed han behandler vore Historieskrivere. Strax i Begyndelsen søger han at fore-

komme den Beskyldning, der kunde giøres ham for at affectere et Slags forfængelig Anseelse, i det han siger: "at Bogen ikke er udarbeidet til den Ende, at han derved vilde søge nogen Berømmelse, men efter Andres Raad og Tilskyndelse er den mod hans Tanke bleven udgivet i Trykken." Ikke desmindre vidner Værket selv, at han har været saa begiærlig efter en forfængelig Ære, at han ikke har taget i Betænkning, at sætte sine Landsmænds Yndest tilside for den daarlige Hæders Skyld, han haabede at indlægge sig ved Udgivelsen af denne Bog. Han har heller villet udsætte sig for deres Fortrydelse, og ved saamange Satirer giøre sig forhadt i sit Fædreneland, end lægge Tømme paa sin Ærgierrighed. Men lad os dog høre Mandens Undskyldning: "han har nemlig villet raade Bod paa den store Vankundighed i Historien, som herskede i Norden, og derfor imod sin Villie været nødt til at paatage sig dette Arbeide." Men hvad har han sagt, som ikke tilforn er Alle og Enhver bekiendt? Jeg skulde snart falde paa de Tanker, at han har troet sig nødsaget til at sammenskrive de vigtigste Ting af den danske Historie i det tydske Sprog, og udcopiere de danske Historieskrivere, for derved at bringe den danske Nation ud af sin Vankundighed, i det han frygtede for, at de Danske ikke kunde læse deres eget Lands Historie i deres Modersmaal! Heraf sees klarligen Mandens Forfængelighed og Daarlighed, hvilken han dog søger at skiule under Skin af Modestie, som de pleie at giøre, hvis Ærlighed er som Caneeltræe,

hvoraf intet duer uden Barken. Men lad dog ikke nogen tvivle paa, at vor Autor er en Historieskriver, og sige: Hvilken Forvandling! hvorledes er vor Medicus Andreas af Flensborg i saadan Hast bleven til en Historieskriver? voxe da saadanne Folk op paa een Nat som Championer? Er det ikke den selv samme Anders, der ifior skrev den Disputats „de febre petechizante?“ — Det er saa Skik hos det Slags Folk, som naar Nogen af en Maler i en Hast bliver til en Grammaticus, af en Haandlanger til en Landmaaler. For nu at betage endog slige Folk, der ere meest vantroe, og studse ved Tingens Nyhed, denne Skrupel, agerer han ovenikiøbet Criticus, og er ikke bange for at laste og giennemhegle vore bedste Historieskrivere, en Fremgangsmaade, hvoraf ringe og obscure Personer gierne betiene sig, naar de i en Hast attraae at komme i Veiret; ligesom Qvaksalvere altid tale stort om dem selv, udraabe deres egen store Indsigt i Medicinen, og lade haant om de største Mænd, i den Formening, at hvad Ære de kunne berøve andre, bliver dem selv til Deel. Han dadler, at der i Hvidtfeldts Historie, ved hans Haandskriveres Uagtsomhed, ere mange Feil indløbne. Kan man vel troe, at denne ynkelige Skolemester nogensinde har sammenlignet de originale Documenter, som findes i det Kongelige Archiv, med Hvidtfeldts Krønike? Mere beskedent havde det i det mindste været om han havde yttret, at have hørt sligt af dem, der havde havt Adgang til det Kongelige Archiv. Men han taler

med en saadan Myndighed, og dømmer saa dictatorisk om Ting af Vigtighed, at man skulde ansee ham, ikke for en uvidende Lærling, som han virkelig er, men for en gammel Kongelig Historiograph og Archivarius. Han synes at ville afskrække sine Landsmænd fra at læse Saxo og Torfæus, naar han siger: "jeg agter ikke at recommendere mit Skrift til dem, der finde Behag i Saxo's og Torfæi prægtige Fabler." Vel kan det ikke negtes, at hvad Saxo anfører i de første Bøger af hans Historie om de gamle Danske er fabelagtigt; men det er heller ikke antageligt, at han har indført slige Ting i sin Historie for at binde Efterslægten dem paa Ærmet, som sandfærdige. I mine Tanker har han anseet det for rigtigere, at overlevere hine fabelagtige Mindesmærker til Efterverdenen saaledes som han forefandt dem, end at lade dem aldeles gaae tabte. Thi føre de ikke anden Nytte med sig, saa vise de i det mindste de ældgamle Folks Aand og Sæder. Hvad Saxo's sidste Bøger angaaer, da ere de saadanne, at de kan sættes mod en Thucydides; thi Absalon, en Mand af langt større Anseelse hos os, end Thucydides i sit Fædreneland, deeltog med Saxo i Arbeidet. En lignende Berømmelse tilkommer Torfæus, hvis Fortienester af Fædrenelandet overgaae al Lovtale. Thi hans norske Historie er saa værdiefuldt og saa stort et Værk, som ingen i hele Norden kunde frembringe, uden denne firesindstyveaarige Olding, som i hele tredive Aar havde arbeidet derpaa. At forsvare et saadant Værk mod en Skoledrengs Skiæl=

den er ufornødent. Hvad han med lige Hovmod udgyder mod andre Historieskrivere, er kun værd at lee af. Vor Autor burde efter mine Tanker, naar han vilde skrive Historier, først lære Maaden at skrive paa, især hvad i Skolerne foredrages om Forskiellen mellem den almindelige og den specielle Historie. Skrifter, der i kort Begreb indbefatte Universal-Historien, skrives ikke for at sprede nyt Lys over Begivenhederne, men kun for at veilede de Unges Studeringer; en saadan almindelig Kundskab er dem uundgaaelig nødvendig førend de give sig ud paa Historiens vide Hav. Dette haver været Pufendorffs, Hübners og vor Professor Holbergs Oiemærke, hvilken sidste har uddraget de faa Blade, der høre til hans Indledning til den Danske og Norske Historie, af Hvitfeld og Snorro, ikke af Pufendorff, som vor Autor af ond Hu opdigter; noget som falder enhver i Oinene, der seer Skriftet. Hvor uvidende denne vor Forfatter er i Historiens første Elementer, sees deraf, at han fast paa hvert Blad giør sig Umage for at giendrive Hübner, der har skrevet en almindelig Historie. En saadan Bestræbelse er latterlig og den, der skriver en Special-Historie, aldeles uværdig. Det er fast umueligt andet, end at i en almindelig Historie maa indsnige sig mange Feil, formedelst den forvirrede Mængde af heterogene Begivenheder, deri forekomme. Her, siger Clericus Art. Crit. p. 1. Cap. 1, maa man ikke søge den største Nøiagtighed, der ikke kan findes i et Udtog. Nok er det, naar kun de vigtigste Begivenheder anføres og Perioderne om-

trent bevares for Hukommelsen. Det er derfor daarligt, at den, der vil skrive Fædrelandets Historie, triumpherer over andre, der have et langt større Værk for, da han dog selv kunde begaae de samme Feil, hvis han havde samme Arbeid. Jeg vil atter og atter raade vor nybagte Historieskriver, der endnu er en ung Mand, at han, førend han giver sig videre af med at være historisk Skribent, først flittig hører historiske Collegier, og lader sig undervise i de første Elementer. Thi det er et stort og vanskeligt Værk at skrive en Historie, og ingenlunde nok at citere henved Sex Hundrede Autores, og at udskrive af dem alle isflæng, enten de ere at lide paa eller ikke, indtil Bogen er fuld, og man faaer et Værk som

Annales Volusi, cacata charta:

at jeg skal tale med Catullus. Til hans Foretagende var det fornødent at læse meget, men af dette Meget at bruge Lidet og Udvalgt. Havde vor Autor giort det, og ladet sig raade af andre, som kunde lære ham deels den historiske Fremstilling, deels hvilke Forfattere, han burde følge, da vilde hans Bestræbelser have været at rose. Men nu, da han har bygget paa slette og upaalidelige Historieskrivere, især Holsteenske og Svenske, begge partiske og fiendtligsindede, har han giort sig forhadt hos sine Landsmænd og Hadet er velfortient. Maaskee vil Forfatteren svare, at han nødvendigen maatte tage sin Tilflugt til de nævnte Historieskrivere, da ingen andre Hielpekilder, især i de tre sidste Kongers Historie, var at finde. Men hvis han havde

raadført sig med den ærværdige Reitzer, hvis Bibliothek han skylder sit hele Værk, og hvem han dog er uskiønsom nok til uroest at forbigaae, vilde han maaskee have fundet den Hielp, over hvis Mangel han nu beklager sig. Thi i hiint Bibliothek findes netop de Forfattere, der ene ere paalidelige og som kunde have været tilstrækkelige til hans Diemeed. Men dem har han ikke seet; ellers havde han vel citeret dem istedetfor de mange slette Autores, af hvis intetsigende Vidnesbyrd hans Skrift vrimler. Blandt bemeldte Skrifter ere mig bekiendte: Historien om Krigen mellem Christian den Fierde og de svenske Konger, Carl den Niende og Gustav Adolph, skrevet ved Peleus, der levede paa samme Tid og stod i Brevverling med de fornemste svenske og danske Mænd, som han selv vidner i Fortalen til sit Skrift; endvidere: Historie om Krigen mellem Frederik den Tredie og Carl Gustav, ved Manley, en fornem Englænder, lige yndet og antaget hos begge Konger, og selv Dievidne til Alt hvad han har berettet; — Christian V. Liv og Levnet, ved en anden lærd Englænder; dette Skrift er oversat i det franske Sprog, og næsten i alle lærde Folks Hænder; — Historien om den sidste Skaanske Krig, skrevet i det danske Sprog, med saa megen Lærdom og Zirlighed, at man let kan slutte, Forfatteren ikke har været nogen ubetydelig Skribent. Dette historiske Værk henligger endnu i Manuscript i Reitzers Bogsamling, og vilde i hoi Grad fortiene at drages for Lyset, dersom Autor havde lagt sidste Haand derpaa; men Slutningen mangler,

enten nu andre Forretninger, eller Dødsfald har hindret Forfatteren i Fuldendelsen. Dersom nu vor Autor havde betient sig af Raadgivere, der havde kunnet understøtte ham med disse eller andre deslige Hielpemidler, havde han ikke havt nødig at søge Trøst i panegyriske Vers og Lovtaler, ja tye til Universal-Historien, f. Ex. Pufendorffs Introduction, Cluveri historiske Compendium, Theatrum Europæum, o. s. v. Og undrer det mig, at han beskylder Holberg for Plagiat, som om han alt for nøie havde fulgt Pufendorff i den gamle Historie, da han dog selv har udskrevet samme Forfatters hele Introduction, noget, der er altfor upassende i en special Historie, og paa ingen Maade kan undskyldes. Han havde i mine Tanker ikke giort ilde, hvis han havde sat sit store Hovmod lidt tilside, og lært af Historieskriverne, hvor forsigtigt visse anseelige Mænds Commentarier over de nordiske Affaires i sidste Seculo bør læses; thi disse følger vor stakkels Skolemester blindt hen, og bryster sig med deres prægtige Ord, endskiøndt ikke lidet deraf sigter til vort Lands Beskæmmelse. Maaskee vil han indvende, at hine store Mænd, med fortrinlig Indsigt i de nordiske Affaires, anføres af alle som tilforladelige Vidner. Men styr et Øieblik dit martialske Mod, lad os tale venskabeligen med hinanden, og under fire Øine! Siig mig da, Domine Andrea, om du troer her handles om Piller og Klysterer? Synes dig ikke, at saa vigtige Ting fortiene den nøiagtigste Prøvelse? Prøv dig selv, prøv Sagens Værdighed! questa cosa (at jeg skal bruge

en ikke uberømt Italieners Ord) non é da scuola, et mal si convienne con sua altezza la declamatione dello scuolare. Du havde giort bedre, om du havde givet os en Fortegnelse paa Rectores og Conrectores i Flensborgs latinske Skole, det havde stemmet bedre med dit Kald og dit Talent, end at tale saa rask, ja saa uforskammet om Rigets mindre bekiendte Sager.

Navita de ventis, de tauris narrat arator.

(Om Vind en Søemand og om Stude Bonden taler *)

Dersom man i denne Anledning vilde paaføre dig Sag, og fordre, at du med Grunde skulde godtgiøre hvad hine Autores, hvis Ord du bruger og hvilke du anfører som tilforladelige Vidner i saa vigtige Ting, have yttret om de danske Affairer, vilde du uden Tvivl forstumme, og erkiende din uhørlige Dumdristighed. Thi det er vist, at hine berømte Commentatorer have været mere partiske for Sverrig end for Danmark, og derfor have skrevet meget til dette Riges Forkleinelse. Desuden er det bekiendt, at naar der handles om et Riges hemmelige Historie, støtte deslige Relationer sig som oftest paa Gisninger, hvormed man vil give sig Mine af, at vide Besked med alting. En god Borger bør hellere tie end i tvivlraadige Ting forkleine endog det allermindste sit Fædrenelands Honneur. Deslige Ting gaae langt over

---

*) En ældre Oversættelse i Manuscript giver det med et gammelt danskt Ordsprog: „Soen drømmer om Drav, Kierlingen om sin Stav."

vor Skolemesters Forstand, men hans Forfængelighed og Skrivesyge har været saa stor, at han ikke har taget i Betænkning for samme at opoffre baade sin egen og Fædrenelandets Ære. Saaledes kan man da ikke uden Væmmelse læse hans Fortales første Linier, der affectere Beskedenhed og Ringeagt for verdslig Hæder.

Dette har jeg, Povel Ryter, Philosophiæ Baccalaureus, og Alumnus paa Regentsen, skrevet, bevæget dertil af en oprigtig Kiærlighed til Fædrenelandet, ikke af noget særdeles Had til Forfatteren, som allene er mig bekiendt af bemeldte hans lille historiske Skrift. Jeg har for lang Tid siden slaaet mig fra Verden, og lever i min Eenlighed; jeg har derfor ikke kunnet eller villet sige andet om Autor, end at han snarere har skrevet en Satire, end en Historie. Dog har jeg ikke giort disse Antegnelser i noget Haab om, at han ved denne gavnlige Advarsel skulde komme til sig selv igien; thi saa vidt jeg kan see af Fortalen til hans Bog, kan intet være ham mere behageligt, end at faae Materie og Leilighed til at udøse sin Galde og skaffe sig en Fiende, mod hvilken han kan drage sin satyriske Pen. Det er saa Skik hos det Slags Folk, der sætte deres største Ære i Snaksomhed, og pleie at maale deres Tapperhed og Forstand efter deres Modstanderes Antal. Jeg har ikkun med denne Critiqve, som maaskee vil synes dem alt for skarp og bitter, der ikke nøie have giennemlæst Autors Skrift, villet vise, at vort Academies Borgere ikke ere saa uvidende, at jo den ringeste og meest ube-

fiendte iblandt dem — som jeg er — formaaer at rive Masken af ham. Det skulde have giort mig ondt, om nogen navnkundig Mand havde paataget sig dette, om en Hercules havde indladt sig i en ulige Kamp med hiin Dverg. Sligt vilde have været ubetænksomt, efterdi det synes som vor Historieskriver netop vil erhverve sig nogen Ære ved at kæmpe med en eller anden berømt Modstander. Thi da han, at jeg skal tale med Terentio, først lagde sit Hoved i Blød for at skrive, ansaae han det som sin eneste Pligt, at de Fabler, han skrev, kunde mishage Folk, og at han kunde hvæsse de Lærdes Pen imod sig.

En Juridisk Dissertation,

om

Ægteskab imellem Beslægtede i den rette Linie, forbudet ved Naturens Lov;

Hvilken under Præsidio af

Mag. Peder Hviid

er holden af

Oluf Pedersen Normand.

Rostock, 1719,

hos Morten Cramer. *)

Man har længe og med stor Heftighed ført Strid om Ægteskaber mellem dem, der røre hinanden i Byrd og Blod. Nogle af de fornemste Jurister have holdt det for vanskeligt, med Naturens Lys at vise, at det Ægteskab er ulovligt, som fuldbyrdes mellem dem, der ere hverandre beslægtede paa Tverlinien, saasom imellem Brødre og Søstre, da de formene, at det er ikke Naturens Lov,

---

*) Ogsaa dette er et Stridsskrift mod Højer. Det er oprindeligen skrevet paa Latin, og her første Gang oversat.

der forbyder saadant Ægteskab, men at sligt Forbud grunder sig allene paa Lovgiverens Villie. Men faa ere gangne saavidt i Ugudelighed, at de med Autor til Dissertationen om Nærbeslægtedes Ægteskab,*) have dristet sig til at negte: "at ved Naturens Lov er forbudet "Ægteskaber mellem opstigende og nedstigende Personer i "den første Linie," det er: mellem Forældre og Børn. Vel indrømme store Jurister, at det er vanskeligt at angive bestemte og naturlige Aarsager, hvorfor slige Ægteskaber i Almindelighed ere utilladelige, saa at de ved Love og Vedtægter ere forbudne, og at finde en Grund hertil, der, ligesom andre Pligter, maatte flyde af Menneskets naturlige Tilbøielighed til Selskab. Men herfra undtage de dog Ægteskaber i alle Grader mellem Forældre og Børn. At saadant Ægteskab er ulovligt, have Grotius og Pufendorff beviist af Naturen selv. Andre store Lovkyndige, som ikke gierne følge den almindelige Mening, have dog forkastet hvad de ikke troede at flyde af en sund Fornuft og Kilden til Naturens Ret. En Deel have udledet det i sig selv Skammelige

---

*) (Andreas Høјer,) Diagramma de nuptiis propinquorum jure divino non prohibitis. (Lemgo 1718) 4. Høјer, dengang endnu Student, havde alt forhen ved sin „Dänemarkische Geschichte" vækket Misfornøielse, og kom, ved hiin Afhandling om Ægteskab i de forbudne Led, i Forlegenhed med det theologiske Facultet. Dog skedte ham ingen Ulempe og Sagen bortfaldt af sig selv.

i sligt Ægteskab, af „den naturlige Afsky," andre af „Bluefærdighed" og andre af „den Forvirring, som derved vilde opstaae mellem Pligterne." Disse Mænds Grunde spotter vor Autor paa en scurril Maade, og det er ham ikke nok, ublu og haardnakket at negte, at Naturens Lov, men endog at de guddommelige positive Love forbyde sligt Ægteskab. Thi han siger: „at den positive moralske Lov, saasom den var givet Jøderne allene, strækker sig ikke til hele det menneskelige Kiøn." Jeg veed ikke ret, om slige Sætninger røbe mere Daarskab, end Ugudelighed. Jeg vil ikke blande mig i Andres Sager og her undersøge det som egentlig hører til det theologiske Forum; jeg vil heller ikke examinere hvad Autor fremsætter om de ikke forbudne Grader i Sidelinien; thi det var urimeligt, atter at opkaage, hvad saa tidt er opkaagt, at gientage hvad alt saa vidtløftigt er fremsat, og hvorom vi alt have saa mange Bøger. Jeg vil allene opholde mig lidet ved hiint høist vigtige Spørgsmaal: om det Ægteskab efter Naturens Lov er utilladeligt, der indgaaes af opstigende og nedstigende Beslægtede i den rette Linie? Jeg vil derfor i Korthed undersøge de af Forfatteren fremsatte Indvendinger mod Beviserne, der hentes fra den naturlige Afsky, fra Bluefærdighed, eller fra Pligternes Forvirring; jeg vil vise, hvor svage hans Vaaben ere, hvor fattige og ufornuftige de Argumenter ere, hvormed han søger at kuldkaste saamange anseelige Mænds Paastande.

At Ægteskab mellem Forældre og Børn er ugudeligt og blodskændende bevises af den naturlige Afskye, som findes ei allene hos Mennesker, der ei ved ond Optugtelse ere fordærvede, men endog hos nogle af Dyrene. Herom vidne: Arnobius adversus gentes lib. 5., Arist. historia anim. 9., Oppianus de venat. lib. 1., Plinius hist. nat. 8., Varro de re rustica, Seneca, Hippolytus, Antigonus de admirabilibus, Ælianus de anim., og flere, som Grotius og Andre, der ere af samme Mening, vidtløftigen opregne. Men vor Autor søger af de gamle asiatiske Folks Skikke at bevise, at denne Afskye ikke er naturlig, thi blandt disse Folk var det tilladt og anstændigt, at Forældre og Børn ægtede hinanden, som Euripides siger:

At sligt barbarisk Folk al bedre Sands fornegter,
Saa Moder der sin Søn, sin Datter Fader ægter.

Men denne Lov er dog derfor ikke mindre Lov, fordi den tilsidesættes af Perserne, ligesom, for at tale med Xenophon, Røverier og Tyverier ikke mindre stride mod Naturens Ret, endskiøndt Røverier hos visse Folk ei allene ikke ere forbudne, men endog holdes for at være anstændige, og Tyverier blandt Tartarerne er, den Dag i Dag, tilladt. Baron Sigismund af Heberstein taler nemlig saaledes om Tartarerne: „der øves ingen Retfærdighed blandt dem, thi hvad een fattes, kan han ustraffet tage fra en anden; klager nogen for Dommeren over Vold og Uret, saa negter den Skyldige ikke Gierningen, men siger kun, at han ikke kunde undvære det, han har

taget. Hos Spartanerne var Hoer tilladt; hos nogle Folkeslag er det brugeligt at æde Mennesker — saa at

Ei nogen anden Ret dem bedre smager.

Men hvo vilde herefter slutte, at fordi Rov, Tyverier, Hoer, Samleie iflæng, Mord, ja Menneskeæden er i Brug hos nogle Folkeslag, det menneskelige Kiøn derfor ingen naturlig Afskye havde for disse Laster, og følgelig for slet ingen. Saaledes skulde altsaa Lovene mod slige Laster (at jeg ikke skal tale om Sodomie og crimina bestialitatis) og flere deslige Forbrydelser ikke flyde af den naturlige og sunde Fornufts Tilsagn, men allene af de borgerlige Indretninger, fordi man finder hele Nationer hengivne dertil — Laster hvilke dog ingen, uden en Afsindig, vil negte at være unaturlige og en Afskye for Menneskeheden. Naturligt, siger Michael Interpres Ephesius ad Nicom., er Det, som finder Sted hos de fleste ufordærvede Mennesker, der leve overeensstemmende med Naturen. Det er derfor urimeligt, at slutte fra nogle ved ond Optugtelse fordærvede Nationer, „at hiin Afskye ikke er naturlig.“ Ligesaa urimeligt er det, naar Forfatteren siger, „at hiin Afskye bør tilskrives Vedtægt og Leveregler, som fra Barndommen indprentes os.“ Jeg tilstaaer, at de Regler, der indskærpes os i vore unge Aar, vel ikke lidet forøge hiin Afskye. Men hvo lærte de første Mennesker, selv dem, der levede et næsten dyrisk Liv, at deslige Ægteskaber ere utilladelige? Jeg mener, ingen anden end Naturen selv, der, som forhen viist, ogsaa har lært visse Dyr det. Men Forfatteren

bliver ved: »Ikke Alt, hvorfor vi føle Afskye, er skam-»meligt og utilladeligt efter Naturens Lov, f. Ex. at »spise hvad man har opkastet, at døe, o. s. v.« Men slige Exempler ere latterlige, og bevise aldeles intet. Der kan være en særegen Aarsag, hvorfor vi have Afskye for visse Spiser eller et vist Slags Drik, nemlig fordi de ikke smage os, dette sporer man ogsaa hos smaae Børn, hvis Smag dog endnu er ufordærvet; de fordrage ikke skarpe og bittre Sager. At vi nødig ville døe, dertil er og en særegen Grund, at Døden nemlig er forbunden med Smerte. Men hvorfor vi afskye hiint Slags Ægteskaber, der hverken foraarsage physisk Væmmelse eller Smerte, hvorfor vi føle en medfødt Afskye til noget, der dog ikke er os ubehageligt, dertil gives ingen anden Aarsag, end at den sunde Fornufts Tilsagn lærer os, at hine Ægteskaber i sig selv ere skammelige. Thi her føle vi Afskye for noget, som ellers efter en medfødt Drift er os tillokkende; efterdi Foreningen i og for sig maatte, naar man ikke vidste deraf, være lige saa nydelsesrig med Nærbeslægtede, som med Ubeslægtede. Et mærkeligt Exempel paa denne Afskye findes hos Svetonius i Keiser Claudii Historie: Da en Qvinde ikke vilde kiendes ved hendes Søn, og Beviserne vare tvivlsomme paa begge Sider, tvang Claudius hende til Bekiendelse derved, at han bød hende at ægte det unge Menneske.

Hvad angaaer det andet Argument, som tages af Bluefærdighed, da indrømmer Autor, »at Bluefærdig-»heden af Naturen er større i Hensyn til Forældre end

»til Fremmede,« men tilføier dog, »at deraf ikke følger »noget Forbud mod Ægteskab med Saadanne, der frygte »for at synes uanstændige og ubluefærdige.« *) De Exempler, han her anfører, ere ligesaa urimelige som de forrige om den naturlige Afskye. Thi Aarsagen til at man skammer sig ved at tigge, er aabenbar den, at det medfører Foragt, hvilken de, der engang nød en bedre Skiebne, ikke kunne døie. Mennesket er af Naturen ærgierrigt og skatter undertiden Rygte og Anseelse høiere end Livet. Man kiender Digterens:

Nil habet infelix paupertas durius in se,
Quam quod ridiculos homines facit . . . .
Det er den bittreste blandt Armods bittre Plager,
At latterlig dén giør, at Spot den grumt ledsager.

Hans øvrige Exempler ere ikke af større Vægt, og om dem giælder det samme som om de forrige. Hvorfor undseer Qvindekiønnet sig ved at blotte visse af Legemets Dele? Derom har Pufendorff skrevet lærdt og grundigt, og dertil vil jeg have Læseren henviist. Men Aarsagen til den Bluefærdighed, hvorom her tales, kan ikke være nogen anden, end Børns naturlige Ærefrygt for deres Forældre. At et sligt Ægteskab altid vilde synes Børnene skammeligt og ublu, skiøndt det hverken kunde tilføie dem Foragt eller Skade, men tvertimod glæde og gavne dem, hvad anden fornuftig

*) Non exinde sequi, prohiberi cum illis nuptias eorum, quibus turpem & inverecundum videri pudeat.

Grund kan vel dertil angives, end den medfødte Bluefærdighed?

Da jeg nu kortelig har viist, hvor svage, ja daarlige vor Autors Indvendinger ere mod de Argumenter, der tages af den naturlige Afskye eller Bluefærdighed, kommer jeg til det tredie Argument, som tages af den Forvirring mellem Navne og Pligter, mellem de barnlige Pligter paa den ene og de ægteskabelige Pligter paa den anden Side, et saadant Ægteskab vilde medføre. Disse Pligter synes nemlig at være uforenelige, da Forholdet mellem Forældre og Børn bestaaer i Herredom og Ærefrygt, blandt Ægtefolk derimod i Liighed og den høieste Fortroelighed; og dog forekommer dette Argument vor Autor ligesaa latterligt, som kraftløst, i det han ei indseer, hvad der vel skulde være hinderligt i at der blandt Forældre og Børn kan være den største Fortrolighed. Men jeg spørger Forfatteren: om det naturlige Baand, der er mellem Forældre og Børn, aldeles kan opløses? eller om det i nogen Maade er mueligt, at de, der ved Naturen ere Forældre, kunne ophøre at være Forældre?

Saa fast og uopløseligt har dette Baand stedse været anseet, at endog de største Øvrighedspersoner hos Romerne, ja Consulerne selv, stode under deres Forældres Myndighed, endog om disse vare ringe og private Folk. Thi saaledes siger Justinianus: „En Søn, dersom han tiener i Krigen, eller han er bleven Raadsherre, eller Consul, forbliver under Faderens Myndighed, thi hverken

Krigstieneste eller consularisk Værdighed, befrier en Søn fra at være under Faderens Herredømme. Maaskee vil Forfatteren indvende, at dette Baand kunde løses ved Emancipation, ved Frigivelse, naar Forældrene frasagde sig deres Magt, ved hvilken Frasigelse Børnene blev deres egne Herrer. Men det er klart af de romerske Love, at dette naturlige Baand ikke ganske oploestes ved Emancipation, thi skiøndt Børnene bleve frie, lode de dog ikke af at være Born, thi de vare stedse forbundne til at frygte og ære deres Forældre. Det samme kan siges om Consulerne, hvilke ved keiserligt Patent fritoges for den faderlige Myndighed. Naar det nu forudsættes, at Forældre aldrig kunne lade af at være Forældre, og følgelig, at Børnene stedse ere skyldige at frygte og ære dem som Forældre, hvorledes kan da en Moder ægte sin Søn eller Sønneson, det er: blive hans Herredom underdanig? Hvad kan være urimeligere, end at ville sige, at, for saavidt hun er Moder skyldes hende Ærbødighed, ja Lydighed af Sønnen, men for saavidt hun er Hustrue, skal hun være sin Søn lydig, som Mand og Herre. Men lader os høre Autors Indvendinger: Først siger han: „Enhver kan opgive sin Ret, og naar saa skeer, falder Forpligtelsen bort af sig selv, efterdi Ret og Forpligtelse betinge hinanden.“ Dette er vel i de fleste Tilfælde sandt, men har dog ikke Sted her; thi vilde man endog indrømme, at Forældrene kunde frasige sig denne Ret, saa følger deraf ikke, at Forpligtelsen op-

hører paa Børnenes Side, fordi det er en naturlig Pligt, der ikke enten ved Lov eller Overeenskomst kan hæves.

Fra de blotte borgerlige Love kunne Undtagelser giøres, naar Regenten saaledes maatte finde for Godt, men ikke fra de naturlige. Der hefter stedse en Forpligtelse paa Undersaatterne, at handle overeensstemmende med den naturlige Ret, omendskiøndt Kongen vilde give dem Frihed til det Modsatte. En Creditor kan renoncere paa sin Fordring til en Debitor ved Acceptilation*), ja han kan af en Creditor, ved et udstedet Gieldsbeviis, blive Debitor; thi naar Creditor ved slig Renunciation har opgivet sin Ret, falder Debitors Forpligtelse bort. Men hvis en Creditor vilde eller kunde give sin Debitor Lov til at slaae ham ihiel, stod det dog ikke til Debitor at benytte sig af denne Tilladelse, efterdi Naturens Bud var derimod. Heraf sees da, at de naturlige Forpligtelser ikke kunne tilsidesættes uden i yderste Nød, der bryder alle Love, og at altsaa ei heller hiint naturlige Baand mellem Forældre og Børn kan brydes; men at Naturens Lov stedse forbinder Børnene til at vise den skyldige Lydighed og Ærbødighed mod Forældrene, som deres Overmænd. Autor paastaaer vrangelig, „at Sønnens Ærbødighed mod Moderen ophæves ikke ved det, han tager hende til Ægte," det er at sige, omendskiøndt Sønnen som en Huusfader har faaet Herredom over sin Moder som hans Hustrue, saa kan han dog elske og ære hende som en Moder. Men her er ikke Spørgsmaal om, hvad han kan giøre, om han vil,

*) Formal Qvittering uden at Tilbagebetaling virkelig har fundet Sted.

men hvad han forpligtes til at giøre. Det er aldeles modsigende, at nogen kan forpligtes til at ære den som sin Overmand, hvis Herre han er, med mindre Forfatteren maaskee vil paastaae, at en Huusfader ikke paa Grund af Naturens Lov er Herre, og at, hvis han virkelig er Herre (hvorom alle ere enige), saa er det Ægteskab ikke desmindre ei at dadle, hvor Manden maa være Konens Slave. Dog vor Autor anfører: „at en Dronning ikke handler urigtigt, ved at tage en Undersaat til Ægte, ligesaa lidet som Naturens Lov forbyder, at en Fader, som Privatmand, kan være en Undersaat af sin Søn, som Konge. Denne Indvending er blændende nok, men naar den nøie examineres, sees den at være af ingen Betydenhed, og ei at komme Sagen ved. Vel kan det ikke negtes, at naar en regierende Dronning tager en privat Person til Ægte, som ofte skeer, saa er han dog hendes Undersaat, og, skiøndt han er Husbonde, er han dog Hustruens Herredom undergiven. Men forske vi nøiere efter, da sees, at Forholdet i et saadant Ægteskab er af langt anden Beskaffenhed. En regierende Dronning er en offentlig Person, der forestiller hele Staten, hvilken, som saadan, ogsaa Manden maa adlyde. Derfor pleie Politici at giøre Forskiel paa en Konges Handlinger, saavidt de ere Kongelige (d. e. offentlige) og saavidt de ere private.

En Konges offentlige Handlinger, siger Grotius, ere at ansee som foretagne af den hele Stat; en Konges private Handlinger derimod ere ikke at betragte som Sta-

tens, men, som et Medlems af Staten, og ere følgelig Handlinger, der bør stemme overeens med Lovenes almindelige Forskrift. Vi sige derfor, at i Ting, som vedkomme Staten, bør Manden være Dronningen underdanig, ligesaavel som de øvrige Undersaatter, ja han kan endog straffes om han vægrer sig ved at adlyde, thi i saa Maade at modsætte sig sin Hustrues Befalinger, er det samme som at rebellere mod hele Statens Love. Men i blot private og huuslige Sager, som hverken middelbar eller umiddelbar angaae Staten, er det utvivlsomt, at Mandens Villie bør være af større Vægt end Hustruens, omendskiøndt hun er en Regentinde. Saaledes have alle ved Dyd og Gudsfrygt udmærkede Dronninger erkiendt, at de vare deres Mænd underdanige. Berømt er hiin Yttring af Storbritaniens Dronning Anna, høilovlig Ihukommelse, „at udenfor var hun, men hiemme Prinds Jørgen den Regierende.“ Det samme kan og siges om en Søn, der er Konge, hvis Fader er hans Undersaat, for saavidt Sønnen er en offentlig Person, og som saadan bør Faderen altsaa vise Sønnen den samme Lydighed, som de øvrige Undersaatter; men ikke saa i private og huuslige Sager, hvor Faderen har Herredømmet, og hvor Sønnen bør vise ham sønlig Lydighed. Herpaa haves et klart Exempel i den Romerske Historie, hvor en Søn, som var blevet Consul, bød sin Fader, der til Hest mødte ham, at stige af Hesten, fordi Sønnen i det Øieblik var sysselsat med offentlige Sager og forestillede Staten, da han dog ellers hiemme var sin Fader underdanig. Saa-

ledes see vi endnu fromme og christelige Fyrster at erkiende en vis Superioritet hos deres Forældre, hvis Raad de med sonlig Lydighed gierne høre, og vise dem samme Ærbødighed, som private Personer vise deres Forældre. Havde derfor Autor været lidt mere verseret i Lovkyndighed, og vidst hvad en offentlig Person er, saa havde han ei anført disse Exempler, som ikke tiene til at bestyrke hans Sætning; helst da der ikke nogensinde har fundet eller rimeligviis vil finde nogen saadan Nødvendighed Sted i Ægteskaber mellem private hinanden naturligen saa ulige Personer, som i Hensyn til offentlige Personer kan være Tilfældet. Thi Frygt kan opstaae for, at en Arving til Riget skal mangle; noget som Historien stundom lærer os at have været til Undergang for mange Stater, især naar de forskiellige Pretendenters Ret og Adkomst er tvivlsom og det efter Rigets Grundlove ikke utvetydigt kan afgiøres hvo der er den sande og retmæssige Arving. Spanien har i Begyndelsen af dette Aarhundrede givet os et indlysende Exempel herpaa; thi hvis Carl den Anden ikke var død uden Arving, vare saa mange Ulykker ei indtrufne, og vi havde ei seet fast den hele Christenhed staae væbnet mod sig selv. Altsaa er det fornødent for at forebygge saa stort et Onde, at en Dronning tager sig en Mand, og saaledes troer jeg, at deslige Ægteskaber ere undskyldelige, om de endog selv i dette Tilfælde egentlig vare ulovlige; hvilket jeg dog i det foregaaende har modbeviist. Men til Exempel for Andre kunne de ikke drages. Ligeledes kunde en Fader, om ikke ganske fri-

kiendes, dog i nogen Maade undskyldes, naar han ægtede sin Datter i det Tilfælde at hele Menneskeslægten ellers maatte uddøe, fordi kun disse to Personer alene existerede.

Heraf sees, at hine Argumenter ikke ere saa ringe, der tages af den naturlige Afskye eller af Bluefærdighed, eller af Pligternes Forvirring, af hvilke ogsaa de største og skarpsindigste Mænd have betient sig, fornemmelig Grotius, en Mand, der aldrig nærede nogen Fordom, men afveeg fra den almindelige Mening, saa ofte han holdt det fornødent. Hvert enkelt af disse Argumenter er i sig selv stærkt nok til at kuldkaste Autors fordærvelige Thesin, sig de faae end større Kraft, naar de tages tilhobe. Jeg slutter da saaledes:

Hvad alle Folkeslag have antaget for at være afskyeligt (og det uden at nogen særegen Grund lader sig opdage, der kunde forlede dem i at antage sligt) det maa være stridende mod Naturen: Nu er dette, at indgaae Ægteskab med sine Forældre, saadant, Ergo etc.

Thi alle Folkeslags Overeensstemmelse er et Argument af saa stor Vægt, at Theologerne og Philosopherne deraf have beviist Guds Tilværelse, og de Romerske Lovkyndige antoge Natur- og Folke-Retten for at være eet og det samme. Jeg har alt i det Foregaaende viist, hvorledes deraf ingen Indvending kan tages, at visse østerlandske Folk, f. Ex. Partherne, fordærvede ved slet Opdragelse, ikke have afholdet sig fra disse Ægteskaber i Blodskam; nok er det, at de have været, og endnu ere

afskyede hos mere polerede Nationer, endog hos saadanne hvor de ikke vare forbudne ved nogen positiv Lov. Lucanus anfører Partherne som de eneste, der i hans Tid vare hengivne dertil:

. . . . epulis vesana meroque
Regia non ullos exceptos legibus horret
Concubitus . . . . . . ,

Og strax efter:

. . . . cui fas implere parentem
Quid rear esse nefas . . . . . .

Ogsaa Philo Judæus laster dette Folk derfor og mener, at intet kan være mere ublu, end at besmitte sin afdøde Faders Seng, for hvilken man bør have Undseelse, intet ugudeligere, end ingen Ærbødighed at have for sin Moder, at være baade Søn og Husbond, Moder og Hustrue, at fælleds Børn vorde Faderens Brødre og Moderens Børnebørn.

Af disse og andre Vidnesbyrd er det klart, at ingen Last hos de polerede Nationer, Grækerne, Romerne og Ægypterne ansaaes mere afskyelig end denne; hvorfor ogsaa nogle asiatiske Folkeslag i denne Henseende af hine Nationer ere blevne udmærkede som Naturens Vanskabninger. I vor Tid holdes disse Ægteskaber for ublue og ugudelige hos alle de Folk, vi kiende, ei alene de cultiverede, men ogsaa de vilde, der ere opdagede i nyeste Tider, og som intet Samqvem har havt med Europæer og Christne, af hvilke de kunde have lært noget saadant; ligesom og ikkun ringe Begreb findes hos dem om bor-

gerlige Indretninger, hvilke vor Autor tilskriver Forbudet mod deslige Ægteskaber; det er saaledes aabenbart, at det maa reise sig alene af Naturens Lys.

Efterat jeg tydelig har viist, hvorledes næsten alle Nationer ere enige i at ansee disse Ægteskaber for utilladelige, og efterat have drøftet og giendrevet Autors Indvendinger, kunde jeg nu gaae videre, nemlig til de Love, der af Gud bleve givne det jødiske Folk. Men da jeg ikke vil indlade mig i en theologisk Undersøgelse, er det mig nok, at have udeholdt Autors skarpeste Angreb, og vendt dem tilbage mod ham selv; de øvrige endnu uberørte overlader jeg til Theologerne, som jeg seer med mindre Møie og meget lettere kunne tilintetgiøre dem. Jeg vil kun i Korthed vise, hvor grovelig Autor tager feil, naar han troer, at Guds Lov i Hensyn til Blodskam ikke angaaer det hele menneskelige Kiøn, men allene Jøderne, i det de blot grunde sig i hvad der ansaaes tienligt til Folkets og Familiernes Bedste og indbyrdes Fred, men ikke i almindeligt antagne Skikke eller i den menneskelige Natur.

Men hvor daarligt dette Raisonnement er, sees deraf, at Polygamie har langt flere og større Vanskeligheder i Følge med sig, end Blodskam, saasom Jalousie, bestandig Uenighed mellem Hustruerne, Had, ja endog Mord, og de største huuslige Uordener. Dersom nu slige Forbud maatte tilskrives blot politiske Grunde, burde Polygamie snarere forbydes ved Lovene, end Blodskam, og havde Gud allene villet see paa den jødiske Stats bor-

gerlige Sikkerhed, saa havde han for alting, i Mosis 3die Bog, udtrykkelig maatte forbyde Polygamie. Dette er dog ikke Tilfældet, hvilket giver tilkiende, at der maa være en anden Aarsag til Forbudet mod Ægteskab mellem Nærbeslægtede, nemlig, at sligt Ægteskab efter Guds og Naturens almindelige Lov er utilladeligt. Maaskee vil Forfatteren sige, at Blodskam dog medfører større Forvirring, end Polygamie. Men hvad Uorden, hvad Forvirring kan vel opstaae ved Blodskam, naar Børn indgaae Ægteskab med Forældre? Aldeles ingen. Det nytter ikke at Autor siger: „slige Ægteskaber vilde blive kun lidet fredelige, i det Faderen vilde tiltage sig et strengere Herredom over Hustruen, Datteren og Sønnen, ja vel bebreide Hustruen hvad hun som Barn kunde have forseet sig; samt at deraf vilde komme Trætte, huuslige Chicaner og bestandig Uenighed.“ Thi en Værge kan bebreide sin Myndling Forseelser, hun som Barn har begaaet, og en Husbond, der gifter sig med sin Tienestepige, kan tiltage sig et strengere Herredømme, og dog forbyder ingen Lov en Myndling at ægte sin Værge, eller en Tienestepige sin Husbond. Hvad Trætte, Uenighed og Drillerie i Huset angaaer, da kan deslige Uleiligheder lige saa let ja lettere opstaae blandt Fremmede, der ere hinanden lige, end imellem Forældre, der fra Hiemmet nøie kiende deres Børns Sindelag, gode og slette Egenskaber; da derimod en masqveret Jomfrue ved sminkede Dyder og forstilt Ærbarhed ofte kan bedrage et uforsigtigt ungt Menneske, der ikke kiender hende, hvoraf følger, at naar

Bedrageriet siden opdages, bliver Ægtefolkene fiendsksindede og drage tilfeldts mod hinanden. Polygamie derimod ledsages af uundgaaelige Ulykker og Ulemper. Jalousie er saa naturlig hos det andet Kiøn at et Fruentimmer uden Jalousie er en stor Sieldenhed, rara avis in terris, og maaskee aldrig er fundet. Deri ligger Sæden til mange Ulykker, Misundelse, Had, Kiv ja omsider Mord. I de asiatiske Lande, hvor Polygamie endnu er i Brug, er det derfor nødvendigt, at een Mands Hustruer enten maae leve adskilte fra hverandre, eller holdes i Ave ved et Herredom, der mere er Tyrannens end Ægtemandens.

Da nu Gud har tilladt Polygamie, men under Dødsstraf forbudet Blodskam, saa følger, at Forbudet derimod maa flyde af en anden Kilde, at slige Ægteskaber i sig selv ere utilladelige, og at denne Regel er almindelig, og strækker sig til det hele menneskelige Kiøn. Det bør være os nok, at Guds Forbud er saa strengt, og at denne Strenghed ikke har nogen særegen Aarsag, for det jødiske Folks Sikkerheds Skyld; thi nogen speciel Grund til et saadant Forbud existerer ikke, heller ikke kan den bringes tilveie eller opfindes.

Hermed slutter jeg da, min Hr. Høyer, og overgiver Eder i Theologernes Hænder, der lettelig ville vise, hvor svage de Vaaben ere, I har hentet fra den hellige Skrift. Det staaer kun tilbage, at tale et Par Ord med Eder i Fortroelighed, og at spørge Eder: hvilken ond Aand har drevet Eder til at udstrøe slige fordærvelige

Skrifter? I tilstaaer selv, at Ægteskaber, der indgaaes mellem Forældre og Børn, ere usømmelige og stride saavel mod den private som mod den offentlige Roelighed, saa at den, der beflitter sig paa Dyd og en god Samvittighed, billigen bør afholde sig fra dem. I tilstaaer, at slige Forbindelser stride mod christelig Reenhed og Fuldkommenhed. Hvad Ulykke er det da, om vi troe, at deslige usommelige, og mod den christelige Reenhed stridende Ægteskaber, ogsaa ere forbudne? Hvad Ulykke om vi troe, at de Jøderne givne Love, sigtende til det menneskelige Selskabs Tryghed og Roe, strække sig til det hele menneskelige Kiøn? Hvad vilde I ikke vove, dersom I var Borger og Indvaaner i de Stater, hvor man ustraffet har Lov til at udpludbre alt hvad man faaer i Sinde, naar I her i vort Norden, hvor hiin Frihed indskrænkes ved en Mængde sunde Love, ikke blues ved at udstrøe slige paradoxe, ugudelige og daarlige Meninger? Saa stor er Eders Nysigenhed, saa blind Eders Forfængelighed, at I tilsidesætter Ære og Rygte og Velfærd, naar I kun kan passere for lærd og sindrig. Men I tager feil, hvis I troer, at det altid er Tegn paa et ikke ringe, nei paa et stort Genie at vige fra de almindelige Meninger; det er meget ofte et Mærke paa Daarskab og Afsindighed. Thi daglig Erfaring lærer os, at endog de ulærdeste Mænd, ja Qvindfolk og Bønder, kan undertiden finde paa det samme. Mig synes snarere I træder i det taabelige Fruentimmer Anna Ovena Høyers Fodspoer (nedstammer I fra

hende, saa er Daarskaben Eder medfødt), end i den store Hallensiske Jurists, hvis Efteraber I dog er; thi saavidt af Eders Skrifter kan skiønnes, bliver I ingen Thomasius, ... vel si te ruperis, (om I end bristede) som Poeten siger om Frøen, der blæste sig op, for at vorde saa stor som en Kalv.

Det forekommer mig, som I forandrer Studeringer, allene for at komme til at føre Krig med hele den lærde Verden, efterfølgende derudi den tappre Helt Don Qvixote de la Mancha, Cavallero della triste figura, der ikke betænkte sig paa at udæske alle Kæmper i hele Verden. For nogen Tid siden gav I Eder ifærd med Lægerne, nylig med Historieskriverne, og det med de største Mænd i Fædrenelandets Historie, hvilke I med besynderligt Hovmod anfaldt (som den velfornemme Seign. Povel Rytter har bemærket, hvis jeg ikke tager feil, i hans 5te Disertation om de Danske Historieskrivere); nu med Theologerne og Juristerne. Siden skal Remmen vel skiæres af Mathematikernes Hud; thi tager jeg ikke feil, vil der om føie Tid udkomme et Paradoxon i Astronomien, enten om Solens Indbyggere, eller om at Maanen er giort af en Ost, o. s. v. — hvad det endog bliver vil det i det mindste ikke være noget almindeligt. Vi faae at see hvorledes I fører i Triumph de overvundne Tycho Braher, Copernici, Longomontaner, Rømere, etc. Vi erholde en ny Theorie om Solen, Maanen, og andre himmelske Legemer, ja omsider hele Mathematiken reformeret. Men mit Raad skal være, at I

herefter holder op at stride med Kæmper, holder op at udæske lærde Mænd. Thi en Dverg skal ikke føre Krig med Kæmper, men med Traner. Thi I er ikke mere end een Fod lang, naar man ligner Eder med de Mænd, I med saa stor Hovmod og Foragt irettesætter. Giv Eder ikke længere ud for en Polyhistor, hvis Lærdom I dog ikke har; thi ikke enhver, er det beskaaret at komme til Corinth; — følg heller Poetens sunde Formaning:

. . . . e coelo descendit γνῶθι σεαυτὸν
Figendum et memori tractandum pectore . .

og fremdeles:

. . . . . . buccae
Noscenda est mensura tuae . . . .

Hermed være da denne lille Afhandling sluttet. Jeg kunde have udbredet mig vidtløftigere, og opholdt mig længere ved Juristernes Argumenter, tagne af den naturlige Afsky, af Bluefærdighed, og Pligternes Forvirring. Jeg kunde have anført utallige Vidnesbyrd af gamle og nye Forfattere om den almindelige Overeensstemmelse, der i den omhandlede Sag findes hos alle Nationer, endogsaa hos dem, der føre et næsten dyrisk Liv. Men det er mig nok, at have viist, at blandt Forfatterens mange Argumenter ikke er et eneste, som ei er haltende, og at han ikke har fremført et eneste Exempel, som ei forraader en svag Dømmekraft.

Om Hypotheserne i den Danske Historie.

En Tale, holden i Consistorio i Anledning af Baccalaurei Graden, 1731.

Iblandt de menneskelige Feil bør den ikke ansees for den mindste, at de, der seire over Vildfarelser, letteligen selv falde til den modsatte Yderlighed. Naar der handles om at reformere Indretninger eller Videnskaber, overfalder mig derfor stedse en uvilkaarlig Rædsel, efterdi Erfaring har lært mig, at man ikke saa meget hæver gamle Feil som forvandler dem til nye modsatte. Thi en Reform er ligesom en Feber, hvor alt for stærk Varme altid følger efter alt for stærk Kulde, og det ligger i den menneskelige Aand, ikke at kunne holde op i Tide, naar den først har begyndt. At ligne vort Liv ved en Tredie eller Fierde-Dags-Feber, var derfor ingen daarlig Philosophie. Tilforn troede man ivrig paa alle Slags Jertegn, paa Ammestue-Eventyr, ørkesløse Drømme, de plumpeste Munke-Legender, nu derimod, da den mørke Taage, der trykkede os, er fordrevet, forfalder man til en anden Yderlighed, og tvivler endog om det, man har lige for Øinene. Dengang troede man Alt, nu tvivler man om Alt. Vore Forfædres Sprog var barbarisk; vi

befrige dette Barbarie, og stride for grammatikalske Særheder som for Ære, Liv og Gods. Engang gik i Athen alle Slags Misgierninger ustraffede hen; siden sattes Livsstraf paa at stiæle et Æble. Da Numa vilde mildne Romernes Grumhed, faldt han til en anden Yderlighed; saa at Rom, der under Romulus var et Værksted for krigerske Vaaben, blev under Pompilius en Planteskole for Augurer og Gudernes Præster. Vi have seet hele Byer vexelviis være Boliger for Mars, og for Muserne. Vi have hos een og samme Nation snart seet overdreven Nidkierhed og Iver, snart en lige saa stor Lunkenhed og Efterladenhed. De gamle Kirkefædre og Martyrdyrkere fyldte Himlen med Halvguder; hvorved Kirker, Capeller og Korsveie bleve saa besaaede med Helgene, at det var lettere at finde en Gud end et Menneske. Fortegnelsen over Helgene behøvede altsaa en Reformation. Nyere Tiders Censorer toge sig for at reformere denne Helgenliste, men af alt for stor Nidkierhed, stødte de sande Helgene tilligemed falske, de himmelske Borgere selv med Idolerne, paa Hovedet ud af Paradiis. Man sagde derfor skiemtviis om disse Reformatorer: at, hvis de bleve ved med deres Mønstring, stod Himlen i Fare for at blive aldeles tom. Til samme Feil have i mine Tanker de nye Censorer i den danske Historie ladet sig forlede. Saxo Grammaticus har givet os en meget forfeilet Konge-Række; men endnu mere den Gullandske Hypotheses Tilhængere. Enhver af disse Hypotheser fordrede en Reformation. Forvirringen i Tidsregningen,

Afvigelse fra andre Nationers Historie, ja Kongernes egne Bedrifter, viste tydeligen, at enten vare de fleste Konger opdigtede og havde kun regieret i Skribenternes Hierne, eller de havde været Smaa-Konger, hvilke Saxo vrangelig har ladet succedere hverandre istedetfor at det er rimeligt, de have regieret paa een og samme Tid.

Denne Feil i vor gamle Historie, var længe erkiendt, men ingen forsøgte eller havde Mod til at raade Bod derpaa, deels formedelst Arbeidets Vanskelighed, deels for at undgaae Fiendskab tilligemed Skinnet af forhadt Nyhedssyge og ikke bringe saa mange og saa udmærkede Mænd, der stadigt hang fast ved Saxo's Hypotheser, i Harnisk mod sig. Omsider paatog dog den berømte Islænder Thormodus Torfæus sig det store Værk, og gav os en ny Liste paa de danske Konger og Fyrster. Dette Arbeid modtoges paa forskiellig Maade efter de forskiellige herskende Meninger. En Deel paastod, at vi nu reent havde udroddet alle Fabler af Fædrenelandets Historie. Andre, der ikke uden Fortrydelse saae det store Nederlag anrettet iblandt de gamle Konger, eller saae dem, hvis Bedrifter de havde oplyst med saa mange Anmærkninger og Commentarier, forvandlede til lutter poetiske og phantastiske Heroer, reiste sig mod Forfatteren, som en dumdristig og ubillig Reformator. Herpaa begyndte vore Historieskrivere at dele sig i forskiellige Partier, og kan der mellem Konger og Fyrster ikke med større Hæftighed føres Krig om Staternes Grændser, end mellem begge Hypothesers Tilhængere for at haandhæve

eller fuldkaste Saxo's Hypothese. De, der følge den almindelige Hypothesis, raabe paa, at Torfæus ikke fortiente at nyde Kongelig Lønning, efterdi han har foretaget sig at lemlæste den gamle Historie, og at betage vort Norden al Glands og Herlighed; de forarge sig over at der endog var accorderet ham Belønning, som om det var en Fortieneste at tilintetgiøre Fædrenelandets Antiqviteter. — De derimod, som følge den islandske Hypothesis, paastaae, at Fædrenelandet taber intet derved; thi det er altid fortienstligt, at efterforske Sandhed, og ingen forurettes, fordi man viser ham, at han er en heel eller en halv Alen kortere, end han troede at være; derved taber han ikke noget af sit Legems virkelige Størrelse, men meget mere den vrange Indbildning, han havde fattet derom. Med ligesaa stor Uret vilde en Patient, som i Paroxysmen troede at være Keiser, vredes paa Lægen, der tilligemed hans Helbred, gav ham hans private Stand tilbage. Det var ikke hans Rige, men hans Daarskab, der betoges ham ved Urternes Kraft og ved Lægens Haand. Hvo vilde negte de til Frankrigs Opmaaling ansatte Mænd den fortiente Løn, skiøndt Resultatet af denne nøiagtigere Opmaaling af Landet er mindre, end man i Almindelighed troede? Uden at fornærme Saxo og Andre, der have ordnet de gamle Tider, maa det siges, at den Hypothese, som kaldes den almindelige, hverken er conseqvent, i Hensyn til Tidernes Ælde, eller til Kongernes Orden. Thi er det vist, at Dan har regieret i Danmark endnu førend Romulus og Remus diede

Ulvinden, saa maa Saxo's Liste nødvendig forstørres, ja næsten fordobles, med mindre man vil tillægge de fleste Konger Nestors Alder. Dersom man sammenligner Beretningerne og Kongernes Bedrifter med Naboe-Rigernes Krøniker, maa denne Konge-Række indskrænkes mellem langt snævrere Grændser og Sceptret fratages de fleste Monarcher, for at undgaae Parachronismer og for nogenledes at bringe Chronologien paa Fode igien. Men Saxo Grammaticus, eller rettere Erkebisp Absalon, under hvis Veiledning og Beskyttelse han skrev den danske Historie, havde en saa stor Autoritet, at alle følgende Historieskrivere, Crantzius, Hvitfeld, Pontanus, Svaningius, Meursius og andre høist udmærkede Mænd, ikke have vovet at vige et Haarsbred fra hans Hypothesis.

Hertil kommer, at da Saxo i Fortalen til sit Værk beraaber sig paa saa mange og store Hielpemidler, have de Fleste anseet det for en Formastelse at censurere en saa stærk og en saa vel udrustet Mand. Men det, der syntes at giøre vor Historieskriver meest uovervindelig og uangribelig, har allermeest svækket hans Anseelse. Thi da han selv i sin Fortale bevidner, at have fulgt de gamle Thulenser eller Islandske Skribenter, og nogle vor Tids Oldgranskere, efter en nøiagtig Undersøgelse i de Islandske Monumenter, have fundet, at der er en himmelhøi Forskiel mellem dem og Saxo's Historie, saa er det klart, at han aldrig har efterseet de Autores, i hvis Fodspor han paastaaer at have traadt; hvorover de have troet, ligeledes at kunne fælde samme Dom over de øvrige

Hielpemidler, hvorom bemeldte Saxo med megen Ophævelse taler. At der ikkun kan hentes ringe Trøst fra Runestenene, har vor berømte Thomas Bartholin viist i sin Thesaurus antiquitatum danicarum, da de fleste Inscriptioner ere saa uforstaaelige, at al menneskelig Flid og Skarpsindighed ikke er istand til at finde Mening deri; saavel som at de gamle Sange, hvilke Saxo har oversat paa Latin, ere kun faa og bidrage kun lidet til Historien og slet intet til at oplyse Tiderne. Efter at have alvorligen undersøgt alt dette, og giort et Udskud af de islandske Saga-Skrifter, hvoraf dette Land frembyder saa riig en Høst, har Torfæus med slig Succes skrevet en ny og Saxo's aldeles modsat Historie, at alle nuværende skarpsindigere Critici forlade de gamle Hypotheser, og ei betænke sig paa at antage den islandske, som sikkrere, sandsynligere og mere overeensstemmende med andre Nationers Historier. Torfæus udelader i sin Liste over Kongerne en Mængde Fyrster, der enten ansees for at være opdigtede, eller antages for blot som Vasaller at have forestaaet visse Provindser i Riget. Alt hvad Torfæus anfører til Forsvar for sin Hypothese, har han ofte af Islandske Sagaer, som de reneste Kilder til vore nordiske Antiqviteter, efterdi Normænd eller Islændere fast vare de eneste her i Norden, der gave sig af med skriftlig at opbevare deres Tiders Historie, og man nu omstunder kan fremvise en stor Deel haandskrevne Codices, der tillægges stor Ælde og ere forfattede af Oievidner. Disse Codices har og vort Nordens Thucydides, Snorre Sturlesen fulgt

i hans ypperlige norske Krønike, som de bedste Sandheds Vidner. Men Torfæus fæster ikke saa blind en Tillid til disse islandske Monumenter, at han jo imellem kaster Øiet paa andre Nationers Historier, og med deres Vidnesbyrd oplyser og stadfæster sin Hypothese. Det var derfor ikke vanskeligt for ham, at faae en heel Skare af Historieskrivere over paa sin Side. Saxo's Partie blev efterhaanden saa forladt, at nu omstunder ikkun faa hylde den gamle Hypothese og stride under Saxo's Fane. Disse ere i samme Tilfælde som de, der endnu følge de gamle Meninger i Astronomien, og som, efterat Copernicus har opdaget den fordums Vankundighed i denne Videnskab, dog endnu med Hænder og Fødder hænge ved den gamle Mening, at Jorden staaer stille. Denne Reformation i den danske Historiographie kunde saaledes have blevet et ypperligt og fortienstligt Arbeid, hvis Reformatorerne havde været maadeholdne og vare blevne staaende derved. Men det gik dem, som andre Censores, at de falde til den modsatte Yderlighed. Thi naar de ville udstrække den Reformation, der, støttet paa islandske Sagaer, saa vel var udført i den ældre Historie, ogsaa til de yngre af Saxo beskrevne Tider, saa maa de ansees for at gaae over Grændsen og at tillægge deres Codices alt for meget; især da de ei allene vedblive ogsaa her at forkaste Saxo, hvem de i Middelalderens Historie burde bedømme efter en ganske anden Maalestok, end i Fortidens, men endog undlade at tage yderligere Hensyn til fremmede Historieskrivere. Jeg mener derfor, at de Vaaben, hvoraf

de før betiente sig mod den almindelige Hypotheses Tilhængere, kunne nu vendes mod dem selv.

De laste Saxo, fordi han har tillagt Sagnene alt for megen Værd, uden derhos at tage Hensyn enten til Chronologien eller til andre berømte Skribenter. De laste Saxo's Disciple, fordi de blindt hen have traadt i deres Mesters Fodspor. Deraf tage de Anledning til Krigen, paa disse Grunde have de villet bestorme den almindelige Hypothese, og herpaa allene støtter sig den begyndte Reformation. Men henrevne af alt for stor Iver glemte de deres egne Formaninger, og begik lignende Feil, i det de stolede alt formeget paa deres islandske Sagaer, og ei allene kastede Foragt paa Saxo, men ogsaa paa andre troeværdige historiske Skrifter. De actionere nemlig alle de Konger og Fyrster, som ikke findes i de islandske Codices, støde dem ubarmhiertigen fra Thronen, forkynde Interregna, og lægge de Sceptre, der fratages de landlyste Monarcher, i Andres Hænder. Saaledes giøre de Ivar Vidfadme til en mægtig Monarch over Danmark, Norge, Sverrig, England og Rusland, skiøndt hverken Saxo eller nogen anden Skribent melder noget om ham. Det er nok, naar hans Navn kun findes enten i Rolf Krakes Historie, eller nogen anden gammel islandsk Bog. Men med vore Reformatorers Tilladelse maa det bemærkes, at alle andre Nationer umuelig kunde være uvidende om eller med Taushed forbigaae en Monarch og en Stat af saa stor Betydenhed, og det er derfor troeligt, at denne Ivar har regieret ikke i Danmark, men allene i Is-

lændernes Membraner. Heraf sees, at disse Censores selv fortiene at censureres og at betages den Censor-Myndighed, de saa aabenbar have misbrugt. Thi de, der egenmægtig forkaste Konger, som alle Folkeslag erkiende, og igien paanøde os nye, som andre ikke kiende, de misbruge Censor-Myndigheden og kunne ikke undgaae Beskyldning for Anmasselse. Dersom vi nemlig følge den islandske Hypothesis fra Sigvard Ring indtil Gorm den Grumme; saa maae ni eller ti Konger, som ei allene findes hos Saxo, men endog i alle svenske, sachsiske, bremiske og franske Kroniker aldeles forsvinde; saa maae vi antage, at de troeværdigste Forfattere have været uvidende om deres egen Tids Tildragelser, at Eginhard, Keiser Carl den Stores Haandskriver, gaaer i Taaget, naar han udtrykkelig nævner Gothfred, Oluf og Hemming som Konger af Danmark, da de efter den islandske Hypothesis regnes allene blandt Slesvigske Fyrster. Thi Aimonius Eginhardus og andre berømte Skribenter melde om Krige og Forbund mellem Carl den Store, Ludvig den Fromme og de nysnævnte Fyrster, som kaldes Konger af Danmark. Hertil kommer, at sammesteds tales Adskilligt om dem, som ei kan passe sig uden paa meget mægtige Konger. Thi at føre Krig med Fyrster som Carl den Store og Ludvig den Fromme, passer sig ikke vel paa Smaakonger eller slesvigske Hertuger; at sende talrige og stærk udrustede Flaader i Søen, kan vel ikke tillægges andre end Danske Konger paa en Tid, da de Tydske endnu vare ukyndige i Søevæsenet, og Danske

og Norske allene vare Herrer over Nord-Havet. Nogle af Kongerne siges desuden at ligge begravne i Lethra eller Ledre midt i Siælland. Endelig hedder det og, naar Trætte opstaaer imellem Brødre om Regimentet, at nogle have draget Skaaningerne og Siællandsfarerne, andre Jyderne til deres Partie. Det vilde være aldeles hen i Veiret, at tilskrive slesvigske Hertuger eller holsteenske Smaakonger sligt. Fra Carl den Stores Tid ere de to, begge under Kong Knud den Siette levende Forfattere, Saxo's og Svend Aagesens, historiske Vidnesbyrd af saa stor Vægt, at de ikke ubesindigen bør forkastes for nogle islandske Sange eller Historier; saa meget mindre, som hine to Historieskriveres Troeværdighed stadfæstes af saa mange fremmede Skribenter.

Endelig, hvis man vilde følge den nye Hypothesis, og ikkun regne tvende Konger imellem Sigvard Ring og Gorm den Grumme, maa man nødvendig udslette ligesaa mange Konger paa den svenske Kongeliste. Og dette er den værste Knude, hvis Løsning presser Sveden af de islandske Forfatter-Pander. Torfæus forudsaae denne Indvending og søgte derfor at igiendrive den ved en Conjectur: At nemlig den svenske Historieskriver Johannes Gothus, der i sin svenske Historie rivaliserede med Saxo Grammaticus, har opdigtet ligesaa mange Konger i Sverrig, som Saxo har givet Danmark, for at hans Fædreneland ikke skulde antages at eie en mindre berømt Oldtid. Denne Gisning, skiøndt jeg tilstaaer den synes mig heel dristig, forkaster jeg vel ikke ganske i Hensyn til den æl-

dre Historie, men i den nyere, der nærmer sig den christne Tidsalder, hvor Saxo's Autoritet, som i sig selv er stor nok, bekræftes ved andre Skribenters Vidnesbyrd, er denne Gisning, som daarlig og grundløs, aldeles forkastelig. Eginhard skrev sin Tids Historie i Frankrig, Helmold forfattede sin i Tydskland, og i Danmark skrev Adam af Bremen sin, der, som han selv siger, dicteredes ham af den lærde danske Konge Svend Estritsen, der regierede kort efter Knud den Store. Saxo skrev sin Historie i Kong Knud den 6tes Tid, og Svend Aagesen sin kort tilforn. Man antager alle disse Forfattere hver især for originale Historieskrivere, thi at den ene ikke har udskrevet den anden, er soleklart. Jeg tvivler ikke paa, at lærde Meddeelelser have fundet Sted mellem Saxo og Svend Aagesen især siden denne kalder hiin sin Contubernal, men dersom Svend havde benyttet sig af Saxo's Hielp og i Selskab med ham havde sammenskrevet sin Historie, havde han neppe anført Kong Skiold som Rigets Stifter. Paa denne Maade maa man tilstaae, at saa mange forskiellige Forfattere ikke uden et Mirakel kunde have opdigtet de selv samme Konger; og dersom Vidnesbyrd af saa mange og store Skribenter, der have skrevet paa forskiellige Tider og forskiellige Steder, skal tilsidesættes for de islandske Sagaers Skyld, maa man nødvendig tilskrive disse en guddommelig Indskydelse; thi derved allene kunne vi undgaae Beskyldning om ubillig Critik.

Ville vi nu examinere hine Codices, der allene af Islænderne holdes for ægte Kilder, hvoraf andre Nationers Historie

og Chronologie kan udledes, da er det saa langt fra, at de ere aldeles feilfrie, at man meget mere møder Uhyrer der, som Hercules selv neppe skulde kunne betvinge. Allene Regner Lodbrogs Historie, som dog efter Torfæi Mening tiener ikke lidet til at oplyse Middelalderen, er saa fuld af Urigtigheder i Tidsregningen, af Fabler og Urimeligheder, at den snarere ligner et fingeret heroisk Poëma, end en sandfærdig Historie, hvorefter vore Aarbøger kunne berigtiges. Der fortælles f. Ex. at Regner har kæmpet med Slangerne, der bevogtede den svenske Konges Datter, ret ligesom Skuepladsen for Tragoedien havde været i Afrika eller Ægypten, der frembringe slige Dyr. Sammestedes siges ogsaa, at hans Sønner have anlagt London, Englands Hovedstad, da dog samme Stad nævnes allerede i Julius Cæsars Tider. Jeg forbigaaer andre Ting, der bedre fortiente Plads i Omløbernes plumpe Tragoedier, end i et historisk Værk, saa at det Hele synes taget af Homeri Odyssee, Æneidens Bøger og Argonauternes Eventyr. Det maa sandelig være et andet Rustkammer, hvorfra Vaaben til at bestorme saa mange Fæstninger skulle hentes.

Da det nu af det foregaaende er klart, at ogsaa den islandske Hypothese trænger til Reformation, saa maa af begge de ældre, den almindelige og den nye, fremstilles en tredie. I den gamle Historie holder jeg for, man bør afvige fra Saxo's Kongerække, der, hvor chronologiske Grunde og Naboefolkenes Historie byde en saadan Afvigelse, og atter optage den, hvor samme Grunde fordre

det. Middelveien er her den sikkreste. Den har jeg ogsaa foresat mig at følge i min danske Historie, der nu er under Arbeid, efter alvorligen at have overveiet Sagen paa begge Sider. Jeg forlader derfor Saxo og følger den islandske Hypothese fra Skiold, Rigets Stifter og til Sigvard Ring; derpaa forlader jeg atter denne Hypothese og følger Saxo fra Sigvard Ring til Gorm den Grummes Tid, hvor det historiske Schisma endes. Fordrer man en yderligere Grund for denne min Hypothese, og spørger: hvorfor jeg i de første Kongers Historie følger den islandske Hypothese, hvis Inconseqvents i Middelalderens Historie jeg selv har viist, saa svarer jeg: Da man i den ældre Historie hos Saxo ikke finder andet end Urimeligheder og et stort Chaos, saa maa man af tvende onde Ting vælge den mindste, og i den første Periode hellere seile med Islænderne blandt Klipper og Skiær, end lide aabenbar Skibbrud med Saxo. I Middelalderens Historie derimod, hvor den nye Hypothese truer med Undergang og Bratheder, men den almindelige nogenlunde viser en jævnere, skiøndt undertiden tornestrøet Vei, begiver jeg mig hellere blandt Saxo's Torne, for ei med Islænderne at styrte hovedkulds i Afgrunden. Kort sagt, jeg styrer hen under Islands Kyster, saa ofte der er Haab om at finde Havn, og stiler atter Coursen til Danmark, naar Søen lægger til, og gior de islandske Havne utilgiængelige. Dog følger jeg ikke Saxo blindt hen i Middelalderens Historie, men afviger ofte fra ham, naar historisk Critik byder det. Hvitfeld, som af andre

Krøniker, især de Bremiske, har berigtiget Saxo's Kongefølge, er heri min Veileder.

Det er ikke for at stifte en ny Sect i den nordiske Historie, jeg har fremsat dette, men meget mere for om mueligt at ende de blandt vore Historieskrivere opkomne Stridigheder, og for at hæve et Schisma, der ikke har vakt mindre Uroe, end selv theologiske Trætter ellers pleie. Og da jeg veed, med hvor stor Hidsighed saadanne Krige føres, har jeg anseet det raadeligt, at gaae Middelveien mellem Scylla og Charybdis, for ikke ved at erklære mig for det ene Partie, at bringe det andet i Harnisk mod mig. Da jeg altsaa fremstaaer mere som Fredsmægler, end som Stifter af en ny Sect, fører jeg ikke Krig mod nogen. Jeg fordrer kun, hvad Fredsstiftere og Voldgiftsmænd pleie at fordre: at det ene Partie, for at Freden kan sluttes, skal give det andet noget efter. Endelig dømmer jeg ikke saa meget selv, som underkaster min Mening Andres Domme, i det jeg henstiller Alt, hvad jeg har fremsat, til Andres modnere Undersøgelse.

L. Holbergs Feide med A. Højer, i Anledning af Sidstnævntes „Dännemarckische Geschichte;"

ved E. C. Werlauff.

Holbergs første polemiske Arbeide var stilet mod en talentfuld og kundskabsrig Samtidig. Allerede i denne Henseende maa det ansees for et af de mærkeligste blandt Holbergs mindre Skrifter; men endnu mere fortiene dog de foranledigende og nærmest paafølgende Omstændigheder vor Opmærksomhed, ved det Blik de aabne os i Videnskabelighedens Tilstand og Skrivefrihedens Omfang paa hiin Tid, ligesom overhoved den hele Strid afgiver et interessant Bidrag til den personlige Charakteristik af to i vor Literaturs Aarbøger saa udmærkede Mænd.

Den, som Historiker, som det juridiske Studiums Stifter ved vort Universitet og som Publicist, senere saa fortiente A. Højer, havde i Aaret 1718 udgivet sit første bekiendte Skrift, en under Titel „Kurtzgefasste Dännemarckische Geschichte" forfattet Haandbog i den danske

Historie *), paa den Tid den bedste der havdes, og endnu, dens forældede Form i Spørgsmaal og Giensvar fraregnet, ikke uden Interesse og Brugbarhed. Maaskee var det især de af Forfatteren berørte Momenter af Danmarks politiske Forhold i den nyeste Tid, der foranledigede, til Bogens Bedømmelse, en nedsat kongelig Commission, bestaaende af Geheimearchivaren Rostgaard og den kongelige Livlæge og Bibliothekar Wolfen, hvis Erklæring, skiøndt ikke indeholdende Gravamina af Betydenhed, dog skal have havt Bogens Confiscation eller i det ringeste dens Suppression i lang Tid til Følge**). Ikke nok hermed, maatte dens Forfatter ogsaa udholde et personligt og bittert Angreb af Holberg. At Hvitfeld i Fortalen (med Føie) var bleven dadlet for Mangel af Kritik og Nøiagtighed; at det danske Folk tillagdes kun liden Sands for Fædrenelandets Historie, med mere Lignende, afgav vel ikke saameget den rette Grund til dette Angreb, som Maaden, hvorpaa Holberg selv ved samme Leilighed var bleven afførdiget. Det var endnu længe før vor Nationalskribent havde begyndt at blive egentlig dansk Historiker; men hans første offentlige Forsøg var dog den i A. 1711

*) Den udkom i Flensborg; nogle Exemplarer have Aarstallet 1718, andre 1719; at der ogsaa gives Exemplarer, der ved en Boghandlerspeculation have Erfurt 1719 paa Titelen, er bemærket i Minerva 1789, Juli, S. 67.

**) Mine Efterr. om det store kgl. Bibliothek S. 127 — 28.

udgivne „Introduction til de fornemste europæiske Rigers Historie," hvori ogsaa fandtes et kort Udtog af Danmarks Historie. Om dette skrev nu Hojer, efterat have nævnet nogle ubetydelige tydske Compendier i den danske Historie: „Indeß fällt mir hierbey noch ein, das unser „Herrn Professoris Holbergs vor einigen Jahren in Dä„nischer Sprache publicirte historische Introduction mit „hieher zu setzen sey, welche aber gleichfalls, wegen ihrer „Kürtze, Auslassung der nöthigen Allegationen, und weil „sie ausser den letzten Zeiten Puffendorf fast durchgehends „folget, zu meinem Zweck ebenfalls nicht zulänglich gewe„sen." Over denne Dom, som intet egentlig Fornærmeligt indeholdt, uagtet Holberg siden i sin latinske Autobiographie kaldte den atrox injuria, var det nu at Denne, som de fleste Skribenter af Profession, ikke frie for en vis Forfængelighed og Egoisme, hævnede sig ved sit Stridsskrift under Titel: **Dissertatio qvinta de historicis danicis, qvam disqvisitioni publicæ submittit Paulus Ryter, cum defendente pereximio Christiano Andreæ in Auditorio Collegii regii d. 8. Febr. 1719. Horis p. mer. sol. (4to *).** Efter Holbergs egen

---

*) (Ovenf. S. 106.) Indført i Holbergiana af W. Hoiberg under Nr. 1. Sammesteds S. 482 nævnes en Udg. der, inscio autore, skal være udkommen i Kbhv. 1729. 8. som Forf. heraf aldrig haver seet. Mon ikke nogle af Højers Avindsmænd kunde have villet forny Erindringen om den glemte Feide, netop i dette Aar, da han blev Committeret i Commerce-Collegiet og Vice-Bibliothekar ved det kongelige Bibliothek?

Forsikkring i hans Levnet var dette Leilighedsskrift fremkaldt ved hans Venners Overtalelse, der gave hans Taushed Navn af Dovenskab og Feighed, ligesom det og skal være optaget med almindeligt Bifald. Uagtet den, Hojers Bog forudskikkede, prologus galeatus egentlig er det som Holberg her nærmest tog Hensyn til, saa tabte han dog heller ikke Indholdet selv aldeles af Sigte. Han dadler nemlig Forfatterens Brug af svenske og holsteenske Kilder, samt hans Dom over Waldemar Atterdag og Margareta; og i det han, i en ikke utydelig Hensigt, berører Fremstillingen af saa delicate Materier, som Ulfelds Historie og Griffenfelds Forhold i de holsteenske Anliggender, lykønsker han tillige Folket med, at dets Konge, til hvem Forf. havde havt den Dristighed at dedicere sit Skrift, sætter en Ære i at foragte slige Yttringer *).

Men, foruden de, Fædrenelandets historiske Literatur og Holberg selv formeentligen tilføiede Fornærmelser, er det ikke usandsynligt, at andre personlige Grunde kunde have motiveret Dennes Angreb og det fiendske Sindelag mod Forfatteren, han ved denne som ved paafølgende Leiligheder, lagde for Dagen. Holberg nærede al sin Tid et afgiort Had mod Polymathie og Polypragmosyne, den han endog ansaae for en dansk Nationalfeil **). Høјers

---

*) Den kongelige Commission maae da dengang altsaa endnu ikke have været nedsat, eller ikke Holberg bekiendt.

**) Danmarks og Norges Beskrivelse S. 19. Holbergiana af Boye. 1ste B. S. 228.

egentlige Fag var Medicinen; han havde i A. 1717 disputeret ved Universitetet, de febre petechizante, (hvortil Holberg ogsaa i Stridsskriftet alluderer), for at concurrere med Flere til et medicinsk Professorat, hvorved den ældre Buchwald blev foretrukken; men omtrent paa samme Tid havde han tillige begyndt at lægge sig efter Jurisprudentsen og 1718 udgivet sit bekiendte Diagramma de nuptiis propinqvorum; endelig forsøgte han sig nu ogsaa i den historiske Videnskab. Alt dette tilsammentaget var nok til at nedsætte ham i Holbergs Øine, som dengang vel ikke tænkte paa, at han selv, inden faa Aar, skulde komme til at vise sig i temmelig heterogene Fag; ligesaaliidet som han, da han skrev sin Honette Ambition, ahnede noget om den tilkommende Barontitel. Dertil kom endnu, at Hojer, af Fødsel en Sønderjyde, hørte til et Folk, som tilligemed dets Brødre Holstenerne og overhovedet hele den tydske Nation ikke fandt Naade for den særsindede Holbergs Øine *). Ellers feiler Denne i Henseende til Hojers Fødested, naar han flere Gange kalder ham Andreas Flensburgensis; thi han var født i Karlum Sogn (Tønder-Amt) temmelig langt fra hiin By; maaskee reiste Feiltagelsen sig deraf, at Hojers Bog var trykt i Flensborg. Til Holbergs Uvillie mod denne By og dens Indvaanere kan dette Epithet ikke have noget Hensyn; da det var ved en senere Anledning, at denne

*) Suhms saml. Skrifter XIV. S. 250.

Uville skal være opstaaet *). Imidlertid skulde det være underligt, om ikke En og Anden af dem, der fire Aar efter denne Tid saae Geert Westphaler opført i sin første Skikkelse, ved Geerts Yttring i 4de Acts 9de Scene, efterat han var bleven den besværlige, ham selv parodierende, Flensborger qvit: „Det fortrød mig meest, at han vilde ligne sin Historie med min," skulde være bragt til at tænke paa nærværende Feide og dens Anledning.

Samme Aar, i hvilket Højer udgav sit Compendium, var tillige hans Diagramma de nuptiis propinqvorum jure divino non prohibitis (Lemgo 1718) kommet for Lyset. Dette paadrog ham, som begribeligt, Ansvar for Theologernes Domstol **); men ogsaa Holberg, som

---

*) Rahbek om Holberg som Lystspildigter I. S. 295. jfr. Holbergs Levnet ved Rahbek S. 155 – 56. Holb. udv. Skr. 21 D. S. 362.

**) Nye Saml. til den danske Historie III. S. 296. Mærkeligt, at den kongelige Befaling til de theologiske Professorer, om at indgive deres Betænkning angaaende det Højerske Skrift først udkom d. 15de Juli 1720; s. Prof. H. Bartholins Betænkning af 22de s. M. i Langebekiana ved Nyerup S. 396. I Anledning af Theologernes Betænkning haves igjen Højers „Allerunterthänigste Apologie „der Diagrammatis de nuptiis propinquorum etc. gegen „die schweren Bezüchtigungen einiger Geistlichen," under 31te Sept. s. Aar. Resultatet af denne Apologie var: „das diejenigen Meinungen, die weder den deutlichen Worten „der Heil. Schrift, noch den symbolischen Büchern unserer Kir-

denne Gang dog ingen personlig Fornærmelse havde at hævne, greb paa Ny Leiligheden til at forøge sin Modstanders Forlegenhed, i det han, atter efter sine Venners Raad, under et fingeret Navn, udgav en latinsk Giendrivelse af det Højerske Skrift, hvori han fornemmeligen

---

„chen zuwider oder gefährlich, vielmehr schon längst von vie„len grossen lutherischen Theologen und Juristen, ja ganzen „Universitäten, Collegiis und Gerichten behauptet sind, ohne „das jemand sie darum einigen schweren Irthums beschuldi„get habe, weder ärgerlich noch verdammlich seyn können, „wann sie gleich keinem Theologo oder Prediger allhier bishero „gefallen hätte." Den for Forf. heldige Virkning af hans Apologie kundgiordes i et Rescript til det theologiske Facultet af 1ste Nov. 1720, hvori befaledes at tilholde A. Højer: „at han samme Skrift skal lade omtrykke og derudi forklare de „mange mørke og anstødelige Steder og klarligen tilstaae, at „han ingenlunde forsvarer Blodskam, fremstille Skriftets Ti„tel tydeligere, oplyse den næstsidste Paragraphum aldeles „fattelig, hvorvidt eller meget han forstaaer Cognationem, saa „og derhos føye en Præfation, i hvilken han giver tilkiende, „at det giør ham ondt, at han med meerbemeldte sit Skrift „har imod sin Villie og Forsæt givet Anstød, og reent ud „bekiende at intet mindre har været hans Tanke end at for„svare de farlige Meeninger, som paa visse Steder kunde flyde „og følge af Ord og Expressioner, som de der ligge, og skal „da samme Skrift tilforn in facultate theologica & juri„dica vorde censureret." Men ogsaa denne nye Udgave med tilhørende Deprecation maa udtrykkeligen eller stiltiende være bleven Forf. eftergivet, da ingen saadan udkom.

dvælede ved de juridiske Argumenter, henskydende alt øvrigt under det theologiske Forum *). Vel forsikkrer han her at have skaanet Forfatterens personlige Agtelse, da det var mod Dennes Skrifter, ei mod hans Person han feidede, men i Skriftet selv findes dog ingen synderlig Hiemmel for en saadan Moderation, da her slet ikke mangler paa temmelig personlige, Sagen uvedkommende Udfald, f. Ex. om Højers Strid med de kiøbenhavnske Læger, hans Stilling som Huuslærer m. v. **). Holbergs Bitterhed mod Hojer formildedes nu vist ikke ved Dennes Sidehug i Nr. 13 af hans Nova literaria 1721, hvor nogle af Falsters Satirer roses, øiensynligen paa Holbergs Bekostning ***); men det er heller ikke usandsynligt, at Holberg ogsaa kan have ærgret sig over den borgerlige Lykke,

---

*) I Anden Udg. af sin Natur og Folkeret (1728), II. S. 32—34 giendriver Holberg tydeligen de Højerske Principer, dog uden at nævne ham og uden noget personligt Udfald. „Jeg har udført dette Spørgsmaal noget vidløftigere — siger han — formedelst bekiendte Aarsager."

**) „Cum medicis olim rem habuisti"; Holbergiana af Høiberg p. 71 og ovenf. S. 141. Denne Strid maa da være foranlediget ved Højers medicinske Praktik, men kiendes for øvrigt ikke.

***) Som Emne for tilkommende Satirer anbefales Falster blandt andre, Ærgierrighed, Misundelse og Gierrighed, hvorved tilføies: „est forte majoris laboris consilium, & multorum, etiam ecclestiasticorum atque generosorum, invidiæ aut indignationi facile subjectum."

som Højer, til Trods for alle officielle Erklæringer og polemiske Angreb, opnaaede, saasnart Regieringen havde lært at kiende hans omfattende Kundskaber og mangesidige Brugbarhed *). Overhoved undlod Holberg ikke, selv længe

---

*) Det turde være interessant, i chronologisk Følge at overskue de Momenter af denne mærkellge Mands Liv og Virksomhed, der nærmest gik forud for hans faste Ansættelse:

1717 concurrerede han til det medicinske Professorat og udarbeidede sit historiske Compendium, hvis Fortale er dateret d. 3die Juli 1717; i August s. A. reiste han med sine Elever, de unge Holsteiner, til Helmstad. 1718 udkom hans historiske Compendium i Flensburg og hans juridiske Diagramma i Lemgo. 1719 d. 8de Februar, er det Holbergske Stridsskrift mod hans Compendium dateret; s. A. udkom Stridsskriftet mod hans Diagramma. 1720, i Mai Maaned ansøgte han forgieves om at blive Underbibliothekar ved det Kongelige Bibliothek; den 15de Juli fik det theologiske Facultet kongelig Befaling at indgive en Betænkning over hans Diagramma; s. A. udkom hans Continuatio Annalium Alberti Stadensis under 14de Nov. dediceret til Kronprindsen; s. A. forfattede han et utrykt tydsk Skrift om Danmarks bestandige Uafhængighed af det tydske Rige, ligeledes dediceret til Kronprindsen. 1721 fra Januar til Juli udgav han Nova literaria Daniæ, men disse standsede med N. 13, enten efter høiere Indflydelse (jfr. Luxdorphiana ved Nyerup S. 266), eller fordi Udgiverens Tid fra nu af blev optaget ved hans Ansættelse som Secretaire i den norske Matricul-Commission. Endelig blev han 1722 kongelig Historiograph. Det fortiener at bemærkes, at det var omtrent paa samme Tid, eller i Aarene 1719 — 20, at Højers Modstander Hol-

efter, ved flere Leiligheder, at give en fiendelig Harme og Uvillie Luft mod sin gamle Modstander. Sammenlignes saaledes det Sted i det sidste Stridsskrift, hvor han advarer Højer mod at have for mange Jern i Ilden (Noli amplius affectare polymathiam, cujus non es capax), med Yttringen ti Aar senere, i hans Danmarks og Norges Beskrivelse (S. 19): „Man seer Folk „her at agere adskillige Personager og ved saadan Poli„mathie fordærve alting,„ eller med hans Anke sammesteds (S. 185) over at de historiske og juridiske Discipliner ikke vare Gienstænder for Øvelserne paa Communitetet: „Thi da vilde de tydske Studentere, som komme hid udi Hobetal, og ved deres hvorvel superficielle Videnskab „udi Historicis og Juridicis insinuere sig udi fornemme „Folks Huse og blive Hofmestere for adelige Børn*), „snart af dem selv tage Afskeed her af Riget og overlade „saa mange skiønne Conditioner til vore egne indfødte „danske og norske Studenter, som derved kunde faae Lei„lighed til at reise udenlands og giøre sig beqvemme til „Kongens og Landets Tieneste„ — da er det neppe at

---

berg selv geraadede i Forfølgelse for sin Peder Paars; men, til Lykke for Fædrenelandet og dets Literatur, standsede disse Anstød Ingen af de to udmærkede Mænd paa deres hæderfulde Bane.

*) For at hindre dette, var allerede udkommet en Forordn. 23 Nov. 1697. jfr. Andersens Program til en Forelæsning om hvad en Hofmester bør vide m. m. 1754.

omtvivle, at han her igien haver sigtet til Høier, der efter hans Forestilling var en Tydsker, der først havde optraadt (ei blot i det medicinske, men ogsaa) i det historiske og juridiske Fag, og som Hofmester hos Geheimeraad Holsteins Sønner, med disse havde giordt en Reise til Tydskland*). Føies nu hertil den uforsonlige Maade, hvorpaa Holberg siden i sin Autobiographie**) fortalte Gangen i disse Feider, og den Haan hvormed han i sine Epistler***) affærdigede Høiers, i Aaret 1736 udgivne Idea jurisconsulti danici, da kan man ikke fragaae at hans hele Forhold mod Denne, maa erkiendes for at henhøre blandt de Partier af den ellers udødelig fortiente Mands Liv, som man vel kunde ønske at savne****).

---

*) Ogsaa i Fortalen til dette Værk (selv i 2den Udg. 1749) seer H. ind til Forf. af Dännemarckische Geschichte.

**) Ved Rahbek, S. 129. „Hvorledes Autor nu omstunder er „sindet imod mig for de to Afhandlinger, veed jeg ikke; den „lærde Verden maa dømme og Forfatteren selv, der fik kun „en liden Giengield for en grov Fornærmelse (atrox injuria)."

***) III. Nr. 293. — Efter Tonen at dømme maae Høier dengang endnu have været i Live, og dette Brev altsaa være skrevet før 1739; hvilket igien er eet blandt flere Beviser for, at enkelte af de Holbergske Epistler maae være skrevne længe før de udkom i Samling.

****) Man læse hvad Holberg haver herom i Fortalen til Holbergiana. Høier omtaler, i sine egne biographiske Optegnelser (Fortal. til hans Leben Friderichs des IVten, Tondern

Men selv midt under Striden er der neppe Tvivl om, at Flere maae have indseet, hvor megen Uret der vederfores Højer, skiondt Ingen i den Anledning lod sin Stemme offentlig høre. Der haves i det ringeste een Giendrivelse af det Holbergske Angreb, under Titel af „Upartiske Remarques," som i det Hele er skreven med Sindighed, ikke uden Sagkundskab og med Afhold fra Personligheder; thi at Forf. taler om Holbergs „urimelige Passion, hvoraf han kun lidet er Mester," var vel ikke uforskyldt *). Hvad her ellers siges til Forsvar for Højers Yttringer om Valdemar Atterdag og Margaretha, betyder ikke stort, og Holbergs betydningsfulde Vink om Ulfelds og Griffenfelds Forhold slaaes hen i Spøg. I Anledning af Holbergs Henviisning til de haandskrevne Samlinger til vor nyere Historie, som skulde findes i private og offentlige Bibliotheker, beklages med

---

1829, S. XI—XII) baade sit Compendium og Diagramma, og tillige Sidstnævntes tydske Recensenter; men ikke med et Ord de Holbergske Stridsskrifter.

*) Disse „upartiske Remarques" findes blandt det store Kongel. Bibl. Haandskrifter, i et Bind skrevet med den lærde Flensborgers O. H. Møllers Haand, tillige indeholdende Holbergs Stridsskrift paa Latin, med dansk Oversættelse. Ogsaa paa Universitetsbiblioteket haves en Afskrift deraf, hvorpaa Hr. Bibliothek-Amanuensis P. G. Thortsen har havt den Godhed at giøre mig opmærksom.

Føie at saadanne Efterretninger „heller blive giemte for „Møl og Rotter, end at de til vores Riges Lustre og ær„lige Patrioters Fornøielse maae komme for Dagen.“ Den samtidige Forfatter af dette Forsvarsskrift har vildet være ubekiendt og det vilde være ligesaa unyttigt som overflødigt, at prøve paa at opdage ham, ved Hielp af nogensomhelst Gisning. Holbergs Ven var han vist ikke; men heller ikke blind for Manglerne og Ufuldkommenhederne i det Højerske Arbeide. Som Prøve fortiener Yttringen i Anledning af Udfaldet paa Højers medicinske Studier at anføres: „Her er en af Autoris største Ex„travagancer. H. har lagt sig efter Medicinen og derom „eengang disputeret, og det er Aarsagen, at Autor kalder „H. en Medicus. Da han ikke veed, hvad han skal faae „sammenskrabet til at refutere H. med, og mærker, at „hvis om Skriftet kan siges, ikke er tilstrækkelig nok for „hans Medisance, saa gaaer han paa Personen løs, hvor „han dog ligesaa meget vinder. Alle genereuse Gemytter „ere gierne Sagens Fiender og Personens Venner, men „Autor undsiger sig selv af deres Tal. Han havde mue„ligt kunde faaet nogen Berømmelse, som han har været „hidsig efter, om han allene havde holdt sig til Højers „Bog, og deraf beviist ham de Fauter derudi maatte findes, „men hans simulante Pen kan vel Ingen approbere.“ Med Føie ønskes et og andet i Højers Bog uskrevet og derfor, i det dens Dedication til Kongen anføres netop som Beviis for, „at han ikke haver havt den Tanke, at char-

„gere den danske Nation med nogen blame," tilstaaes tillige aabenhiertigen „at det som kan improberes, imod „hans Tanke er skeedt, endskiøndt han derfor ikke kan ap„probere hans Maade at skrive paa." Forfatten maa ikke have kiendt Hojer nøie nok, til at kunne berigtige Stridsskriftets Opgivelse af hans Fødested. Derimod turde Slutningen af Forsvaret, hvori Holberg med en bitter og nærgaaende Vending opfordres til at udgive en Oversættelse af Højers Compendium med Berigtigelser, findes saa naiv, som om det kunde være Højer selv, der her havde været sin egen Apologist. „Kortelig at sige — heder det „her — da har Autor meer prostitueret sig med sin Di„sputation, end faaet Ære dermed. Thi han skulde uden „at angribe Hojers Person, have viist hans Feil, og „sagt ham, hvorudi de bestod, saa kunde han fortient sig „Tak dermed. Men saa lidet jeg kan sige, Autor har „giordt Ret, saa lidet kan jeg approbere Hojers Conduite „og Stil i hans Skrift; thi han burde at have gaaet „forbi de gode Mænd, om dem han raisonerer, og dernæst „modereret sin piquante Skrivemaade. Det bedste Moyen „til at faae disse to stridige Parter eenige, var vel dette, „at Disputationens Autor og hans Tilhængere kunde over„sætte Os paa Danske Hojers Skrift og corrigere, hvad „der burde. Saa fik vi et smukt kort Begreb om vores „danske Historie, hvoraf Hojer havde den Ære, at have „først begyndt det, og Autor at han havde oversat og „revideret Samme."

Hvorledes nu Højer selv betragtede og paaskiønnede denne Apologie af en ubekiendt Velynder, lærer os følgende hans egen haandskrevne Erklæring *):

"Saasom jeg ikke har den Fornøielse at kiende Autorem til dette Svar paa den formasquerede Povel Rytters Skrivelse, saa maa jeg dog forundre mig, at en verdslig Mand har kundet tage sig den Umage til, at besvare sligt et Skrift, og at forsvare en ham ubekiendt Person. Og, som deraf kan dømmes, ogsaa af Svaret selv nokſom er at see, at det ikke maa fattes ham hverken paa Skiønsomhed, og ei heller paa Retviisbed, og at han er temmelig Mester over de ellers ved de fleste Mennesker meget regierende præjudicia og for hastige Domme; saa kan jeg ikke andet, end med Taksigelse kiende (erkiende?) dette Skrift (Skrifts?) mig skeete Communication og forsikkre, at allene Oversættelsen af Rytters Disputats er saa vel geraadet, at han haver givet os i Sted for en slet Rytter-Stiil en smuk, reen dansk Version at læse. I det øvrige vil jeg gierne bekiende, at Auctori ikke alle Efterretninger have været bekiendte, som ham maaskee kunde være nødig, derfor han en og anden Gang har taget feil, og tilligemed, at jeg, omendskiøndt med Fornøielse Skriftet i sig selv af mig er læst, dog har beklaget, at, saa opvakt et Hoved har spildt et Par gode Timer paa at giøre Re-

*) Denne er tilføiet Universitetsbibliothekets Afskrift, men mangler i det kongel. Bibliotheks.

"marques over en rem, som maaskee Autor selv gierne "nu saae om ikke uskrevet, dog glemt, og som jeg aldrig "har agtet en fortrydelig Momo værdig; eftersom Au- "toris misfornøiede Humeur mig var bekandt, og jeg "mig agtede for god til at røres af det, som jeg vidste "vis, at ingen Forstandig, end ikke af Forfatterens Ven- "ner, kan have Behag udi. Derfor jeg ogsaa aldrig har "kundet bringe over mit Hierte, at kalde samme Skrift "en Pasquil, i mine Oine intet uden en medynkværdig Gal- "skab. I det Ovrige, som jeg seer, at Svaret tillægger mig "en piquant og adskillige gode Mænds Renommée for nær- "gaaende Skrivemaade, saa ønskede jeg, at de som først bragte "denne Objection paa Bane, først havde læst de udenlændiske "Historicorum i Frankrig, Tydskland ꝛc., Skrifter, ex. "gr. Thuani, Puffendorfs ꝛc., saa kunde disse store Mænds "Exempler have viist dem, at de maaskee skriver om de- "res Landsmænd, ja selv om deres Heroes, Patroner og "Nation vidt (weit) haardere, og at en Historie, ved "en alt for stor Lemfældighed, naar Sagen er anderledes be- "skaffen, bliver til et Digterie, som jeg ikke gierne vilde have "Deel i. Og jeg bliver saa forstokket i denne min For- "seelse, at, om jeg engang skulde skrive flere slige Ting, "jeg ikke vilde lade være, at kalde en Sinke den som var "det, og at bekiende, at Vi ex. gr. i Danmark havde "slette Satyricos, om der Ingen fandtes, der forstod "denne Kunst end enten P. Rytter eller hans Staldbroder; "endelig at bekiende, at de gamle Historier om de norske "Troldkarle, Soe-Krakker og St. Olafs Mirakler ere

„grove og taabelige Fabler, endskiøndt Thormodus Torfæus maaskee vilde have dem holdne for ikke umuelige „Ting *).“ A. Højer.

Endelig bør de, ogsaa i disse „Remarques,“ omtalte Personer, under hvis Navne det Holbergske Stridsskrift udkom, ikke forbigaaes med Taushed. Man kunde antage disse Navne for opdigtede, ligesom alt det øvrige til Stridsskriftets Form henhørende, dersom ikke Holberg selv i sin Autobiographie havde nævnet Pseudoforfatteren, og den anonyme Apologist dem begge, som levende Samtidige **). Baade Povel Rytter og Christen Andersen vare gamle Studenter, snarere Studiosi immeriti end emeriti, henhørende til det Bundfald af det akademiske Borgerskab, som, efter Universitetets hele daværende Indretning, her letteligen samledes, men i de næstfølgende Generationer efterhaanden forsvandt. Ingen af dem har efterladt sig det ringeste literariske Produkt; kun den første af dem forekommer — sig til liden Ære og Baade — i den Thi-

*) Sigter til Holbergs Forsvar for Torfæus; ovenfor S. 114.

**) Det er altsaa en Feiltagelse, naar Forfatterens Navn ovenfor S. 105. antages at være opdigtet. Ogsaa Navnene paa det følgende Stridsskrift mod det Højerske Diagramma kunde maaskee have været laante af virkelige Personer; i det ringeste responderede en Petrus Albinus (der her angives som Forfatter) ved en Disputats paa Borchs Collegium i Slutningen af 1709, omtrent paa den Tid da Holberg selv var dets Alumnus.

stedske Besættelses Sag *); derimod opbevarer Universitetets utrykte Forhandlinger Adskilligt om dem begge, hvis Meddelelse her turde interessere, som Træk til Kundskab om Sæderne og den akademiske Disciplin i vore Fædres Dage.

Tidsalderens Raahed havde, allerede fra ældre Tider, afpræget sig i vort hele akademiske Liv, paa en charakteristisk Maade, der var kiendelig lige til Kiøbenhavns Ildebrand 1728 og til Forandringen ved Communitetet 1736, som begge i denne Henseende giorde Epoche. At Consistoriums revsende Opmærksomhed stundom maatte træffe en Sviir i Kannikestræde, var det mindste; men Slagsmaal mellem Studenterne paa Kamrene, paa Gaden og i Vertshuse, med Kaarde og tørre Næver; Haandgemæng imellem dem, Vægtere, Matroser, Soldater og Domestiker; Uroeligheder paa Collegierne og Communitetet; Overfald og Vold forøvet paa offentlig Gade; Opsætsighed mod Regentsprovsten og mod Professorerne; forargelige Optrin ved Depositsen, ved Examina og ved de idelige Disputationsacter, hørte, saa at sige, til Dagens Orden og Consistoriums Protocoller indeholde utallige Exempler paa

*) I den 1699 trykte „Beretning om den vidtudraabte Besættelse udi Thisted." S. 5. 7. 9. 53. 66; Farstrups og Axelsens Dagbog fra 16de til 18de Aarh. udg. af J. Becher (Aalborg 1813) S. 238. Anm., nævner ham udtrykkeligen som den, under hvis Navn Holberg udgav sit Stridsskrift mod Højer.

de tidspildende Ubehageligheder den akademiske Ungdom jævnligen forvoldte Akademiets Fædre, og de Irettesættelser, Mulcter, Incarcerationer og Relegationer, der for hine selv vare de hyppige Følger deraf. Ved Anledninger af denne Art, var det egentlig, at baade nærværende Pseudo-Forfatter og Pseudo-Respondent havde giordt sig bekiendte blandt deres Commilitoner, længe før de kom til at figurere paa Titelen af det Holbergske Stridsskrift.

Om den navnkundigste eller, rettere sagt, meest berygtede af disse to, om Forstnævntes Herkomst, Alder *) og tidligere Personalier vides intet bestemt. Maaskee var han en Søn af den i Worms Lexicon forekommende Sognepræst i Horsens og Provst i Nimherred Peter Rasmussen Rytter, der døde 1695; heller ikke er det usandsynligt at denne kan have hørt til en gammel adelig Familie Rytter, som i det 16de Aarhundrede eiede den frie Sædegaard Kabbel i Riberstift og mod Aarhundredets Slutning skal være uddød paa Mandsiden, medens en Qvindelinie forplantedes til Norge og der optog Familienavnet **). Allerførst nævnes Povel Rytter i

---

*) Da Stridsskriftet mod Højer udkom, var P. R. efter Holbergs Yttring (Ep. ad virum perillustrem p. 124) vir sexagenarius.

**) Dansk Adelslexicon; Dansk Atlas V. S. 849; Samlinger til det norske Folks og Sprogs Historie 1 B. S. 427—28.

Aaret 1683, da han, for at have været »i Kroehuus« efter Regentsportens Lukning, og derefter at have overfaldet en Tiener i Kannikestræde, dømtes d. 15de September til at indgaae „in carcerem," paa tre Ugers Tid, og »betale Lygten *).« Men herved lod han det ikke beroe. Allerede ved 6te October næstfølgende hedder det i Consistoriums Protocol: »Eftersom Povel Rytter nu paa »Ny er befunden udi store og grove Forseelser, og efter »de fremførte Vidner befindes Michel Jensen med dragen »Kaarde at have paa Gaden overfalden og slaget, da bør »P. Rytter at indgaae in carcerem paa 14 Dages Tid, »og siden være priveret fra alle beneficiis her ved Uni»versitetet, indtil man seer, han sig bedrer og mere skikke»ligen forholder; og hvis han igien udi nogen deslige For»seelser befindes, skal denne Sag hannem endnu staae aaben »fore, til større Straf; og imidlertid skal baade P. Ryt»ter saavel som M. Jensen levere arma til Magnificum »Rectorem **)« Efter et Mellemrum af 8 Aar, i hvilket P. R. maa formodes igien at være taget til Naade og, som en Følge deraf, at have nydt Communitetsstipendiet

---

*) Betyder maaskee at han selv skulde betale Lygten i sin Arrest, dersom han vilde have Lys. I det ringeste tales der intet om, at han havde slaaet nogen Lygte itu.

**) Ifølge gientagne kongelige Befalinger, seenest af 16de Sept. 1681, maatte de theologiske Studerende ikke bære Kaarde; Engelstofts Universitetsannaler, 1807. I. S. 201.

i det bestemte Qvinqvennium, uden dog, da dette var udløbet, at ville rette sig efter Stiftelsens Vedtægter, blev han den 21de Nov. 1691 citeret af Provsten Prof. H. Bartholin for Consistorium, hvor da følgende forhandledes: „Reus „mødte, og blev, efter Tiltale og Giensvar paa begge Sider, „for Retten saaledes afsagt: Saasom P. Rytter ha„ver beviist Opsætsighed mod Præp. Communitatis re„giæ, da han paa sit Embedes Vegne ham advarede, at „entholde sig fra Kosten, da bør han nu at indgaae in „carcerem pro arbitrio Rectoris og fremdeles ent„holde sig fra Communitetet.„ Halvandet Aar senere giorde han sig igien skyldig i voldsomt Overfald paa Gaden, hvorom der i samme Retsprotocol forekommer følgende: „1693, 1ste April; Erich Ytrecht citerede Povel „Rytter for Overlast paa Gaden; Reus mødte og blev „efter Sagens Beskaffenhed for Retten afsagt: eftersom „P. Rytter overbevises at have udfordret E. Ytrecht, „saa og ei heller kan fragaaes, at have saaret E. Y. i „sit Ansigt, hvorover han endnu bærer Mærke; thi tilfin„des P. R. for saadan begangne Overlast, at gaae in „carcerem paa 8 Dage *).„ En Straf som for øvrigt

*) Den aalborgske Biskop J. Bircherod, som faa Aar senere fik Anledning til at lære P. R. at kiende, anmærker i sin haandskrevne Dagbog ved denne Dag: „Af Consistorium til„dømt Stud. Povel Rytter, at indgaae in carcerem, „formedelst at han havde en anden Studiosum Ericum Gra„vium (i Protocollen Ytrecht) med Slag i Hovedet skam„feret "

ikke synes at staae i Forhold til den begaaede Forbrydelse.

Efter denne Tid maa han have begivet sig over til Jylland, hvor vi træffe ham som en virksom Deeltager i den berygtede Thistedske Besættelses-Sag, 1696—97. Da nemlig, ifølge den Aalborgske Bispkops J. Bircherods egen Foranstaltning, Adskillige af Stiftets Præsteskab maatte forføie sig til Thisted, for med geistlige Vaaben at hielpe den derværende Præst, Hovedmanden i den hele Tragi-Comedie, Mag. Ole Biørn, i at forjage Dievelen af de formeentligen besatte Qvindemennesker, var ogsaa Povel Rytter, tilligemed en anden Student Christian Friderich Mavors, en Sostersøn af O. Biørn, blandt dem, der i dette Arbeide gik ham tilhaande, af hvilke P. R. især nævnes som den, der styrkede de Besatte i deres Vanvid eller Bedrageri og med Iver drev paa, at der skulde anlægges Sag mod de Qvinder, hvis formeentlige Hexeri Ulykken tilskreves *). Derfor blev ogsaa ved Commissionsdommen i Aalborg d. 14de Mai 1697 i denne Sag kiendt for Ret: »Povel Rytter Student bør, for sine usømmelige Gierninger, at staae aabenbare Skrifte i Thisted »Kirke og giøre Meenigheden offentlig Afbedelse, dernæst »in perpetuum være relegeret og have sine geistlige Pri-

*) Beretning om den vidt-udraabte Besættelse udi Thisted, Kbhvn. 1699. S. 5. 53. 66. Pontoppidans Annaler IV. S. 709.

»vilegier forbrudte, samt efter H. K. Maj. allernaadigste »Befaling at entholde sig fra Aalborg Stift, under »Straf paa Bremerholm.« Hans Commiliton og Medhielper, C. F. Mavors, blev, som mindre graveret, dømt til tre Aars Relegation og til at entholde sig fra Aalborg Stift; dennes Søster Charlotte Amalia Mavors, som ogsaa, med eller mod sit bedre Vidende, havde været indviklet i Sagen blev tilfunden at entholde sig fra Thistedbye. Begge Sidstnævnte kom senere i Kiøbenhavn igien i Berørelse med P. Rytters Anliggender.

Mag. O. Biørn, som ved Commissionsdommen var dømt fra Kald og Kiortel m. v., tilligemed de øvrige i dette Væsen Interesserede, indankede Sagen for Hoiesteret, hvor den inden lukte Dore foretoges fra 20de September 1697 *). Hvad P. Rytter angik, da anførtes i den constituerede General-Fiscals, Assessor Math. Rosenvinges Fuldmægtigs, Brostrop Albertins Indstilling, som Gravamina mod ham, »at han haver erholdet »de onde Mennesker udi de Tanker, ligesom de have væ»ret besatte, og saasnart den ringeste Svaghed Nogen »paakom, den da for Besat udraabt og med Bøn og »Sang opvartet. Maren Spillemands (en hysterisk Bon»depige, som var den første, der udgaves for besat) har

*) En Afskrift af hele Proces-Acten for Høiesteret, som i sin Tid haver tilhørt Luxdorph, og hvoraf det følgende er taget, opbevares i det store kongelige Bibliothek.

„og selv tilstaaet, han haver sagt til hende, at han saa „Dievelen i hendes Oine og at Dievelen var i hende, da „hun dog bekræftede sig at være frisk; han ogsaa har gi„vet en Qvinde en Attest under sin Haand, at Satan „intet vidste af hende at sige; foruden at han paa Præ„dikestolen, paa en usædvanlig Maade oplæste Bønnen og „kastede den fra sig med de Ord, at det var en rigtig „Copie efter Originalen, som med Fleres Vidnesbyrd be„vises. Og som P. Rytters Forhold har været me„get usømmeligt ved Vidnernes Forhør og Aflæggelse og „Kirsten Langgaard (et niaars Barn) haver bekiendt, at „Mag. O. Biorn, Mavors, P. Rytter og Maren Spil„lemands kom hende til at sige, at hun var besat, men „ingen værre end P. Rytter; han endog haver forholdt „sig utilbørligen paa Prædikestolen ved Bønnen og under „Prædiken brød af (for) at mane de Besatte, og at Gud vilde „nedstøde dem i Helvede, som var skyldig i disse Men„neskers Besættelse; og han haver kommet Anne Krogs„gaard til at opregne 18 Troldqvinder med videre, som „hans usømmelige og utilbørlige Forhold vidtløftigere blev „forklaret. Saa indstillede Brostrop allerunderdanigst, om „P. R. skulde lide efter Dommen eller og, efter Ass. Ro„senvinges Paastaaende for Commissionen, komme paa „Bremerholm.“

De anførte Facta, som overhoved den hele Proces viser tydeligen, at P. Rytter i denne forargelige Sag ikke hørte hen i de Bedragnes men i Bedragernes Klasse, og selv i denne blandt de meest Forvorpne, da han især

ivrede for, at de formeentlige Troldqvinder skulde forfølges med Baal og Brand. De Fleste af Rettens Tilforordnede vare derfor i deres specielle Vota, hvad ham angik, eenige om at tiltræde Commissionens Kiendelse og støttede tildeels deres Paastand paa hans vita anteacta: at han nemlig „tidt tilforn for hans Skarnvurnhed fra „Akademiet var relegeret*) og ingen Bedring var paafulgt;“ at han altid havde levet et forargeligt Levnet; ligesom ogsaa „hans forrige slette Conduite baade udi hans Faders Huus, saavelsom uden og inden Akademiet var befiendt.“ Kun to af Rettens Tilforordnede vilde ikke erkiende nogen synderlig Brøde hos ham; O. Krabbe nemlig, der i det Hele undskyldte de Besatte og vilde endog have O. Biørn frikiendt, stemte for, at P. Rytter blot skulde entholde sig fra Aalborg Stift; og Marcus Giøe, som syntes at vælte den meste Skyld i denne Sag paa Biskop J. Bircherod og vilde have O. Biørn forflyttet til et andet Kald, kiendte endog P. R. „aldeles fri at være.“ Imidlertid blev Denne dog af Høiesteret d. 26 Febr. 1698 dømt „efter Commissionens Kiendelse, at være in perpetuum relegeret fra Universitetet og have sine geistlige Privilegier forbrudt og

---

*) Da Consistoriums Acter ikke omtale nogen tidligere egentlig Relegationsdom over ham, maa herved vel forstaaes hans gientagne Hendømmelse til Carcer, eller som det kaldtes „Studenterkielderen.“ —

under høieste Straf ikke lade sig finde udi Aalborg Stift *).«

Mavors's Skiebne blev derimod ogsaa her meget bedre. Man vidste at han havde holdt sig vel ved Akademiet, og i nogle Aar reist udenlands, »sine Studeringer at fortsætte.« Han erkiendtes for et ungt Menneske, hvoraf der kunde blive meget godt og Forholdet til Hovedmanden, som var hans Morbroder, undskyldte ham ligesaameget, som den Omstændighed talte for ham, at han tidlig havde trukket sig ud af den hele Sag. Dommen blev altsaa, at han med Søster skulde entholde sig fra Aalborg Stift, under høieste Straf, og selv desforuden være relegeret fra Universitetet paa et Aar **).

At Anstifterne af det hele Besættelsescomplot ikke aldeles maae have savnet Patroner og Forfægtere blandt de Store, kan sluttes saavel af de to forhennævnte Høiesteretsassessorers fra Pluralitetens dissenterende Vota, som deraf at O. Biørn, der var dømt til Fængsel paa Livstid, Aaret efter, ved Friderich den 4des Thronbestigelse, blev sat paa fri Fod, mod at rømme Kongens Lande og

---

*) Da hans Relegation for bestandig blev ham forkyndt, skal han have spurgt, om det ikke kunde være nok paa 100 Aar; T. Reenbergs poetiske Skrifter II. S. 74.

**) Høiesteretsdommen i denne Sag er trykt i Farstrups og Axelsens Dagbog fra 16—18de Aarh., udg. af J. Becher S. 138 sq.

Riger *). Heller ikke P. Rytters Relegation blev af Varighed, thi allerede d. 30te Sept. 1699 blev den ved Kongelig Bevilling hævet og han selv igien optaget som civis academicus. Men denne ufortiente Naade synes i det væsentlige ikke at have havt nogen Indflydelse paa hans Vandel i den følgende Tid; skiøndt det nu ikke var Pøbeladfærd paa Gaderne, men Gield og verbale Injurier, hvorfor han gientagne Gange maatte fremstille sig for Consistorium. Netop to Aar efterat han paa ny var bleven optagen i de akademiske Borgeres Tal, blev han af en Clement Nielsen indstævnet for Gield. Ved den 24de September 1701 heder det herom i Retsprotocollen: „Citatus lovede, at betale Gielden inden 3 Uger, sub pæna relegationis, hvorpaa han gav Rectori Haand.“ Aaret efter fik han baade en Injuriesag og en ny Gieldssag, hvorom i Retsprotocollen læses følgende ved 1702. 27. Mai: „Mentz Aschanius havde citeret Povel Rytter for Skieldsord; mødte begge for Retten. R. lovede for Retten, at han ei vilde giøre ham videre nogen Molest, hvorpaa han gav Magn. Exrectori Chr. Reitzer Haand og saa

---

*) Han opholdt sig siden i Sverrig og Tydskland; Pontoppidans Annaler IV. S. 714. Fra sidstnævnte Land findes i det omtalte Luxdorphske Haandskrift en Ansøgning til Friderich IV. uden Sted eller Datum, men skreven under Kongens Hiemreise fra Italien, altsaa 1709, hvori han haver den Frækhed at anholde om en Interimspension, indtil han igien kunde faae et Kald i et af Rigerne.

bleve de forligte." Videre, den 23de September s. A: "Stads "Adjutant Busch cit. Christian Friderich Mavors*) "og Povel Rytter for Gield. Mons. Busch modte selv, "samt cit. Mavors. Sagen var angaaende en Vexel truk- "ken paa Chr. Frid. Mavors fra hans Broder, som nu "er død. Bemeldte Mavors tilsagte Rect. magnifico til "førstkommende Martini sin Andeel, nemlig 16 Rdlr. at "ville betale, hvorpaa han gav Rect. magn. Haand, saa "og lovede at ville formaae de øvrige Arvinger, deres An- "deel iligemaade at betale. Siden fremkom Povel Ryt- "ter, som paastod, at han ikke var ægteviet til Mons. "Mavors hans Søster, men tilsagde sig hos sin Kiereste "at skulde mage, at Mons. Busch til førstkommende Mar- "tini for de 8 Rdlr. skulde vorde contenteret, hvorpaa han "ogsaa gav Rect. magn. Haand." 1704. d. 23. Febr. blev han igien af en Johan Remmiche citeret for en Gield af $4\frac{1}{2}$ Daler. "Citatus vedstod at have logeret i "hans Huus, lovede at betale til Pindsedag og imidlertid

*) Mavors beskiæftede sig, efter sin Tilbagekomst til Akademiet, med Literaturen. Man har af ham: Jurieu's Tractat om Andagten og dens Natur og Virkninger, til de lunkne Christnes Antændelse og de troende Sieles Opmuntring, i det danske Tungemaal oversat, Kbhn. 1703. I Dedicationen (til Vice-Statholderen i Norge Frid. Gabel og Lave von Hohendorf „Obrister over det Regiment Mariner") siger han „at Skriftet af en høioplyst Theolog ved Universi- „tetet er blevet renset fra det, som kunde være Religionen imod."

give Citanten derpaa sin Obligation.« Endelig findes ved 26. Febr. 1707 at »Rasmus Borup havde ladet ind»stævne Povel Rytter, for han i Communitetet haver »skieldt ham paa sin Ære. — Reus mødte ikke, skal »citeres peremptorie. Siden kom P. Rytter strax »og indkom han med hans Contrapart og efter Tiltale »imellem Parterne, blev saaledes sluttet: eftersom P. R. »befindes at stifte Uro og Uskikkelighed, i det han træn»ger sig ind ved Bordet, da skal han forbydes af »Rect. ikke at befatte sig med Communitetet eller lade sig »derudi indfinde, sub poena relegationis, og lade R. »Borup med Andre være ubevaret.«

Naar undtages at Povl Rytter d. 29de Juli 1717 aflagde Vidnesbyrd i en Sag mod nogle Studenter, der under examen stili havde slaaet Vinduer ind paa Auditorium, saa forsvinder hans Navn fra denne Tid af aldeles, indtil det igien forekommer paa Titelen af det Holbergske Stridsskrift. Her nævnes han som Philosophiæ Baccalaureus (altsaa uden Embedsexamen) og Alumnus paa Regentsen, formodentlig perpetuus; ligesom han ogsaa, efter Sagnet, skal have nydt Kost paa Klosteret for Livstid *). Han maa have været ilive endnu 1722, da han udentvivl skal forstaaes ved »den sengeliggende studioso Paulo Reuther,« hvem Consistorium d. 28de Marts d. A. bevilgede en Rigdlr. af Coll. medicei Penge til fattige

---

*) Holbergs Levnet oversat ved Rahbek. S. 127.

fengeliggende studiosos extra Collegium og to Rigdlr. af Trinitatis Kirkes Fattiges Penge (Acta Cons.).

En mere underordnet Rolle maa Pseudo-Respondenten i sin Tid have spilt blandt sine Commilitoner; om ham kiendes i det mindste langt færre Omstændigheder. Da Navnet Christen Andersen desuden hører blandt de almindelig forekommende, kunde hans Identitet maaskee have været vanskelig at gienkiende, dersom ikke, blandt de mange, i en Tid af 30 Aar tilbage før nærværende Tidspunkt, fra Universitetet relegerte Studenter, kun en eneste kunde opdages med dette Navn, som da maa formodes at være den her Betegnede. A. 1688 førtes nemlig en Retssag for Consistorium, hvorom følgende, der tillige kan tiene til en Prøve af Consistoriums daværende Retspleie, meddeles af Protocollen:

D. 8de December. „Borgemester Jochum Lassen*) havde ladet citere Christen Andersen studiosum for Overfald. Borgemester mødte selv for Retten; Chr. Andersen mødte ikke. Ministri Academiæ (Pedellerne) afhiemlede Kald og Varsel. Sagen blev opsat til i Dag 8 Dage og skal C. A. citeres peremptorie til bemeldte Tid og imidlertid tillades Borgemesteren, at lade ved Byefogden arrestere hannem indtil Sagens Uddrag, saasom han for meget grovelig Overfald beskyldes.“

---

*) Denne nævnes ikke i Fortegnelsen over Kiøbenhavns Borgemestere i Junges Kiøbenhavns Beskrivelse S. 118.

D. 15de Dec. „Borgemester Jochum Lassen havde „ladet citere til i Dag Christen Andersen for Over„fald, og som bemeldte Chr. And. var citeret peremp„torie, mødte han dog ikke. Borgemester Lassen mødte „for Retten og blev hans Indlæg af 15de Dec. læst og „paaskrevet. Til samme var indstævnet efterskrevne Vidner: „1) Mathias Busk, Borger og Indvaaner her udi Byen, „vandt med oprakte Fingre efter Loven: Som vi stod „for Regentsen, skikkede Borgemester Lassen sin Tiener „ind til Provsten. Da kom en Person ligeover fra „Vertshuset, som de kaldte Christen Andersen, og sagde „til Borgemester og hilsede ham, og sagde, det sidste „var I noget uhøflig imod mig, og spurgte ham ad, hvad „hans Forretning her var. Derpaa svarede han, det kom „ham ei ved. Hvorpaa den Person sagde: Du giorde „imod mig sidste Gang, som en Hundsvot og en Skielm. „Derpaa faldt en Hob Studentere ud af bemeldte Verts„huus og kom til Chr. Andersen og spurgte ham ad: „Broder, hvad er det; da sagde han, det er Borgemester „Lassen; hvortil de andre svarede: Broder, en Skielm „der viger. Derpaa retirerede Borgemester sig ind paa „Regentsen og den anden forfulgte ham og klappede i „Hænderne og sagde: Du Jochum Lassen skal faae en „Ulykke. 2) Steen Abel studiosus vandt iligemaade „med oprakte Fingre efter Loven, at han saae Chr. An„dersen snakke med Borgemester J. Lassen, sigendes, „at han giorde ham Uret, at han lod føre ham over udi „Bolt og Jern uden Aarsage. Borgemester svarede, at

„han havde Aarsage dertil.“ En anden Student vidnede omtrent det samme. „Paa Christen Andersens „Vegne mødte Christian Jacobsen Procurator og begierte „beskrevet, hvis allerede er vidnet.

„Blev for Retten affagt.“

„Saasom Christen Andersen studiosus nu anden „Gang ikke haver efter lovlig Kald og Varsel vildet møde „her paa Consistorio, da han dog nu sidste Gang alvor„ligen og peremptorie er bleven citeret, at svare til de „grove Beskyldninger, som Borgemester Jochum Las„sen hannem angiver for og hvorom han ogsaa trende „lovfaste Vidner i Dag her for Retten haver ladet føre, „da bør bemeldte Chr. Andersen studiosus for saadan „sin Modvillighed og utilbørlige Forhold, at være relege„ret in perpetuum, og Borgemester J. L. forbeholden sin „Sag mod hannem, paa tilbørlige Steder at lade udføre.“

At nu denne Christen Andersen henved 5 Aar senere igien blev tagen til Naade, sees af Acta Consistorii for Aaret 1693:

D. 9de Sept. „Christen Andersen, som for 4 „Aar siden blev relegeret in perpetuum, supplicerede til „Consistorium, at hans Dom maatte blive modereret. Hvor„paa blev sluttet, at Sagens Beskaffenhed udi Proto„collen skulde eftersees, og han imidlertid dygtige Testimo„nia om sit Forhold siden den Tid skulde forskaffe.“

D. 27de Sept. „Chr. Andersens (som i Aaret 1688 blev relegeret in perpetuum og nu supplicerede, han maatte admitteres igien in civitatem academicam)

Ansøgning blev afslagen, indtil han skaffede Borgemester Jochum Lassen Intercession, samt nøiere Underretning, hvad videre udi denne Sag for verdslig Ret kan være passeret.«

D. 14 Oct. »Blev tilladt at Chr. Andersen maatte igien admitteres in civitatem academicam, efterat han tilforn ved H. K. M. Brev var befriet fra hvis Byetingsdommen hannem paa sin Ære kunde være til Hinder.« Og dermed tabes denne Chr. Andersen aldeles af Sigte, indtil 1719.

Saaledes qualificerede vare da de to Individer, hvis Navne Holberg fandt for godt at bruge som Firma for sit første polemiske Angreb mod Højer. Holberg omtaler i sin Autobigraphie, den første af dem ikke som nogen foragtelig Person, snarere som en hæderlig akademisk Veteran. »Skriftet siger han — blev optaget med meget almindeligt Bifald, men mishagede blot P. R. selv; dog lagde den tredsindstyveaarige Mands Vrede sig snart, da han saae det var et sømmeligt Forsvarsskrift for Fædrenelandet *).« Et ganske andet Skudsmaal erholdt derimod Begge i det nysomtalte haandskrevne Forsvar for Højer.

»Autor — heder det her — har ikke turdet være »sit eget Navn bekiendt, men sætter Povel Rytters og »Christen Andersens Navne derved, som dog veed

*) Levnet ved Rahbek S. 126.

"ligesaa meget af Historien, som Æselet af Musiqven*); "muelígt af den Aarsag, at han vilde sige, disse tvende "Drog vare capable at refutere Hojers Skrift. Men "han har ikke taget sig vare for det Ordsprog: Man "kiender Træet af sine Frugter. Og ligesom de anførte "historiske Klopfægtere ere qualificerede, saa er Skriftet og "derefter."

Ved det Sted i Stridsskriftet, hvor det heder: "Dette har jeg P. Rytter skrevet, bevæget dertil af en "oprigtig Kierlighed til Fædrenelandet, ikke af noget sær"deles Had til Forfatteren, som allene er mig bekiendt af "bemeldte hans lille historiske Skrift," giør Apologisten fol"gende Anmærkning: "Her kommer den gode Povel Ryt"ter paa theatrum, og skal agere en historisk Harlequin, "da han dog bekiender, hvad Alle veed, at han ikke er "skikket dertil. "Han skal have skrevet af Kierlighed til "Fædrenelandet," da han dog ikke statuerer nogen Kierlig-

---

*) I en haandskreven Notice omtaler den samtidige Lærde Prof. Arne Magnussen dem begge som gamle Studenter, saavidt vidstes, ei meget kyndige i den danske Historie, men hvis Navne Forf. dem uafvidende, havde sat paa Titelen, for at vække desmeere Latter hos Saadanne, for hvem de vare velbekiendte (Paulus Rytter & Christianus Andreæ studiosi sunt in hac Universitate annosi, rerum Daniæ historicarum, qvantum sciri potest, parum periti. Horum nomina, insciis ipsis, Auctor chartulæ ascivit, ut res eo magis risum lubentibus moveret: iis præcipue, qui hos probe norunt).

»hed uden for sin Halmerede paa Regentsen. »Han har ikke »skrevet af noget Had til Højer;« det er vist, thi han har, »saalænge jeg veed af ham at sige, ikke havt Had til No- »gen, uden denne Disputations Autor (?). »Højer er »ham allene bekiendt af dette historiske Skrift«; og den »gode Rytter studerer aldrig i nogen anden Historie end »den om Slaraffenland, hvor Brændeviinsstrømme findes, »dem han meget længes efter.«

Hvor Holberg har ladet P. R. sige, at Højer snarere har skrevet en Satire end en Historie, anmærkes følgende: »P. Rytter har aldrig sagt, hvad Autor her mel- »der, mens vel, at Autor var en Pasqvillant og at han »vilde see at faae en Disputation mod ham igien, men »jeg troer, hans idelige Studeringer i Brandawini og »Tobackii Bøger har hindret ham i dette hans Forsæt, »som er at beklage.«

Forberetning til Qvart-Udgaven af Peder Paars, 1772.

(Med et Tillæg).

Man haver hermed den Fornøielse at overlevere Publico et nyt Oplag af vor udødelige Baron Holbergs heroisk-comiske Poëma Peder Paars; saadant som det i en for nogle Maaneder siden udstædt Subscriptions-Plan er anmeldt. Udgiverne troe herved at have opfyldt det i samme givne Løfte: „At opføre Peder Paars i en Klæ„debragt, der kunde passe sig paa den Person, som han „forlængst er anmeldt at skulle forestille paa Skueplad„sen.„ Længe siden havde dette sindrige Poëma fortient at iklædes en bedre Dragt end den, det hidindtil har været seet udi, og fremstilles i en Skikkelse, der kunde være baade dets indvortes Godhed, og dets berömmelige Forfatters Anseelse, værdig. Det var billigt, at skionsomme Danske viste Agtning for et Skrift, der af sin Autor er forfatted i den patriotiske Hensigt, at befordre sine Medborgeres Fornøielse, Sprogets Anseelse og Fædrenelandets Ære, og som fuldkommen svarer til denne Hen-

sigt. Skrifter af en vis Art, (især blandt Vittigheds-Værker eller de saa kaldte Ouvrages d' Esprit) saadanne, som hos en Nation ere de eeneste i sit Slags, og altsaa forestille afgiørende Prøver paa, hvad der hos det Folk, i det Land, i det Sprog, kan i den Skrive-Art bringes tilveie, saadanne Skrifter, sige vi, ere ikke længere at ansee som sine Forfatteres alleene, men blive Nationens, og, naar de holde Ligevægt med de Prøver, som andre Nationer kan have at opvise i det Slags, tilegner Fædernelandet sig Ære deraf. Vi tage ikke i Betænkning at erklære Peder Paars for et saadant Skrift. Den er af sin Forfatter bestemt til at være en Prøve paa et dansk Poëma heroico-comicum, og forfatted med den Geist og Lykke, at den fuldkommen forsvarer sin Plads iblandt det Slags Poëmata, og fortiener at sættes ved Siden af en Secchia Rapita, en Hudibras, en Lutrin, tre Digte, som trende af de meest slebne og oplyste Nationer giøre sig en Ære af at eie. At have et saadant Digt i vort Sprog kan ikke andet end være Nationen til Ære; og enhver Elsker af den danske Literatur maa fornøie sig over, at vi endog i det Fag have noget at sætte i Liigning med det bedste af Fremmedes. Men, uagtet al sin indvortes Værd og sin Forfatters Anseelse, har dette Digt hidindtil ved en sælsom Skæbne, næsten liig Heltens, som det besynger, havt det Uheld, hver Gang det har trædet op paa Skuepladsen, at fremvise sig i den sletteste og uanseeligste Dragt og Skikkelse, som der kunde gives et saadant Skrift. Saa det er vist

ikke formedelst dets udvortes Anseende, at det endnu læses af Kiendere med samme Begiærlighed og Fornøielse, som for et halvt hundrede Aar siden, da det først udkom. Vi have derfor, som Danske, for hvilke Nationens Ære endog i smaa Ting ikke er ligegyldig, troet os giøre vel i at drage Omsorg for, at et Skrift, som giør Fædernelandet Ære, æres og paaskiønnes igien af det, og en Forfatters Æreminde fornyes, hvis Hukommelse i mange Henseender bør være vore Landsmænd kiær og ærværdig. Til den Ende have vi besørget nærværende Udgave af dette Poëma, hvor Peder Paars træder for Lyset i en udvortes Gestalt, der, som vi haabe, nogenlunde vidner om dens indvortes Værdie, og svarer til den Anseelse, den, som et Vittigheds-Værk betragtet, fortiener.

Det bliver ikke vor Sag her at giøre Lovtale enten over dette Poëma eller dets Forfatter. Digtet taler for sig selv, og en Holbergs Navn berømmer Digteren. Vi vil alleene sige, at sindriig Opfindelse, ærbar og tørleende Ironie, fiin og skarp Satire, sund Morale, og i Besynderlighed en vis Forfatteren egen Gave til at dynge og sammenpakke Latterligheder tæt paa hinanden, ere de Egenskaber, som udmærke Digtet, og afbilde Digterens muntre og fyrige Geist. Saa Holberg i den Henseende, som Poet betragted, fortiener Sted ved Siden af en Boileau, en Butler, en Tassoni; skiøndt ham ellers, i Henseende til hans mange andre og adskillige Slags vigtige Skrifter, tilkommer Fortrinet. Peder Paars er derforuden et virkeligt Original, og det saa fuldkommen som noget af

de tre ovenbenævnte, for dens Tid udkomne, Poëmata, ja endog snart mere end disse. Thi disses Forfattere have taget virkelige Begivenheder, og øvet deres Digtekunst paa: Saaledes sigter den engelske Poet med sin Hudibras paa Independenternes Sværmerier og Optøger i England i Carl den Førstes Tid; den Italienske besynger i sin Secchia en Krig, som i det trettende Seculo skal være fort imellem Stæderne Modena og Bologna, hvortil han digter en latterlig Tildragelse at have givet Anledning; og den franske Digter har lagt til Grund for sin Lutrin en i hans Tid indfalden bekiendt Tvistighed imellem le Tresorier og le Chantre de la Sainte Chapelle i Paris. Peder Paarses Historie derimod grunder sig ikke paa nogen virkelig Begivenhed, men er en blot Digt, og ganske af Autors egen Opfindelse, som haver selv skabt sig sin Materie, og taget baade Stoffet til sit Poëma, og dets Udarbeidelse, af sin egen Hierne. Dette Poëma er da heller ikke en Efterliigning enten af Lutrin eller noget af de tvende andre Digte. Secchia Rapita synes Forfatteren den Tid ikke at have kiendt noget til, eftersom han ingensteds taler om dette Digt. Og i Almindelighed erklærer han (i Just Justesens Betænkning over Peder Paarses Historie) at han, til dette Poëma at forfatte, intet haver laanet af Fremmede, undtagen det Sted i den første Bogs tredie Sang, hvor Slaget med Bøgerne holdes, hvori han haver imiteret Boileau. Dette er dog skeet saaledes, at Imitationen selv er under hans Behandling bleven paa en vis Maade original. Skal han

ellers siges at have sat sig noget for til Mønster, da bliver det nok Æneis og Odyssea, som han paa en comisk Maade har villet imitere; af hvilke han og, som af Titelen til den første Udgave sees, haver taget Melodien til sin Vise. Ligesom han og i Digtet selv tager sine fleste Lignelser af Virgilio og Homero, og ellers overalt, hvor Leilighed gives, anbringer og hensigter paa Steder af disse og andre gamle Poeters Værker. Hermed negtes dog ikke, at jo de fornævnte episk-comiske Poëmata have givet ham Anledning til at falde paa den Tanke at skrive et saadant selv. Thi (som han tilkiendegiver paa adskillige Steder, særdeles i Fortalen til sine Epigrammata) da han saae, at vi indtil den Tid ikke havde i vort Sprog noget Digt af den heroisk-comiske Art, hvoraf andre Nationer havde saa gode Stykker at opvise; besluttede han, for at afhielpe denne Mangel hos os, at forsøge sig i den Digtekunst, og forskaffe os en Prøve af et saadant Digt. Han gav os da Peder Paars, og Prøven blev et Mesterstykke.

Hvad vi fornemmelig lægge Mærke til iblandt de af os forhen antegnede Dyder og Egenskaber, som udmærke dette Poëma, ere især tvende besynderlige, og dette Digt frem for andre egne. Den første er en i visse Maader høitidelig, og under største Alvorligheds Skin forstukken, Ironie, som vi næsten tør ligne med den, en Cervantes bruger i sin Helts Historie. Denne ironiske Alvorlighed, som Poeten ikke alleene ifører sin Helts Person, men og selv paatager sig i sin egen, udgiør næsten overalt den

herskende Tone i Digtet. Samme viser sig fornemmelig i visse Betragtninger, som anstilles over de meest comiske og for Helten ydmygende Begivenheder, som Poeten med en vis paatagen Ridkiærhed for sin Helt, og tilsyneværende største Alvorlighed, udlægger til hans Ære. Til Exempel herpaa kan, iblandt mange, tiene følgende Steder: Pag. 47. V. 7—8*) heder det om Fredssflutningen med Røverne, i hvilken Paars med hans Folk blev udplyndret:

Saa sluttet blev den Fred, Peer Paars til største Ære. —
it. — — — — — Saa endtes denne Krig,
Hvorudi Peder Paars blev mere stor end riig.

Pag. 162. V. 15 seq. gives over hans angestfulde Stilling og Adfærd i at modtage og læse det Brev, som Pigen bragte ham om Natten, saadan Betænkning:

Af dette sees kan, med hvilke Sindets Gaver
Den store Peder Paars beprydet været haver ꝛc.
Hvad Viisdom var det ei, i Hast det saa at lave,
At han saa Ryggen fri mod hende kunde have!
Med hvad Forsigtighed han ei mod Brevet tog,
Det læsede, og tidt paa hende Oine slog! ꝛc.

Pag. 253. V. 11 seq. dømmes om den Taalmodighed, med hvilken han, da han var hvervet, skikkede sig deri uden at giøre Modstand, saaledes:

*) Denne saa vel som de følgende Citationer af Peder Paars ere efter Boyes Udgave, 2det Oplag.

Den Post en stor Zirat er i min Heltes Levnet.
Han meget lettelig sig kunde have hævnet,
Ja kunde have sin Modstander undertrykt; &c.

Dernæst viser samme Egenskab sig i den satiriske Roes, som lægges paa visse Urimeligheder, saasom: Pedanterie, Pag. 234. V. 7—10; urimelig Taushed og overdreven Forsigtighed, Pag. 235—237; i Romaners ironiske Anpriisning, Pag. 72 seq. Pag. 241—244; i comiskprægtige Beskrivelser over ringe Ting, Pag. 137 seq., Pag. 146 seq., Pag. 238 seq., og mere saadant. Den anden Hoved-Egenskab ved dette Poëma er en vis vor Autor egen Gave til at proppe og sammendynge Latterligheder paa hinanden i sine enfoldige eller comiske Personers Fortællinger. Til Beviis herpaa ville vi anføre nogle af de fornemmeste Steder, hvor saadant skeer. Saasom: Pag. 91 V. 15 seq. hvor i tvende Vers indeholdes fire Urimeligheder:

— — — — — — O! hvilke slemme Flatus!
(De kaldes saa paa Græsk) den lærde Hypocratus,
En gammel jydsk Doctoor, for otte tusind Aar,
Har skrevet saa derom: — — — — —

Pag. 128 V. 11—16 hvor een Taabelighed rettes med en anden lige stor:

Han hierteligen loe af det, hun havde sagt:
At det paa Anholdt var — — — — — —
Men det jeg veed, at sligt ei skeet er i vort Hiem,
Min Hierte (sagde han) men i Jerusalem.

Pag. 157 V. 5—9 hvor en latterlig Oversættelse af de Ord: Man schreibet von Paris, es habe kein Gefahr, endnu latterligere beundres:

Vist! (sagde hun) det Tydsk jeg fatter meget snart;
Til Paradis fra os er nu fast ingen Fart.
Jeg vidne kan med Eed, Herr Pastor! at om hende
Jeg aldrig vidste, at hun Bogstav kunde kiende,
Langt mindre, at hun var saa færdig i sin Tydsk.

Pag. 250. V. 20 it. V. 23—26 hvor, i Underretningen om Ario, møder næsten i hver Linie en ny latterlig Urigtighed:

Den Mand i Grækenland var Bispens Famulus — —
Jeg veed, fra Famulus han Herreds=Provest blev;
Og i Kong Frodes Tid man ham af Landet drev.
Den samme Herreds=Provst blev ynkelig omkommen,
For han sig havde forst opsat mod Lutherdommen.

Og saaledes flere Steder. Naar man hertil lægger Forfatterens overalt i Digtet indstrøede moralske, alvorlige eller satiriske, Betænkninger over almindelige Misbruge og vedtagne Fordomme, udførte som oftest med stærke Træk og lykkelige Vendinger; saavelsom de vel anlagte latterlige Situationer; ret tegnede og vel underholdte Caracterer; heldige Anvendelser og beqvemt anbragte Steder af gamle Autores; og mere saadant, som jævnligen i Digtet afvexler med hinanden, kan det ikke negtes, at jo dette Poëma besidder mange virkelige, og med dets Art og Natur passende Skionheder.

Derimod er det og paa den anden Side bekiendt, at dette Værk ikke haver været aldeles fritaget for at dadles, men at man haver, især i Begyndelsen, havt en-deel derpaa at udsætte. Adskillige Critiquer og Indvendinger have været giorte derimod, nogle med, andre uden, Grund. Disse betræffe Skriftet enten som Poëma betragted, eller som Satire. Den vigtigste Beskyldning er den, der er giort imod det i sidste Betragtning, nemlig: At der i dette Poëma med Caractererne var sigtet paa visse Personer. Forfatteren igiendriver denne Beskyldning, med flere, baade i det til vort Anhang foiede Tredie Skiemtedigt, saa og i Fortalerne til dette Værk (fornemmelig Just Justesens Betænkning) og i dem til Skiemtedigtene, hvilke for det meste gaae ud paa at vise, at Satiren og Caractererne i dette Digt ere almindelige, og altsaa uskyldige. I Fortalen til Skiemtedigtene bevidner han helligen, at han, langt fra at sigte paa nogen i Særdeleshed, heller har svækket Satirens Styrke, og opoffret mangen et godt Indfald, ja vendt adskillige Caracterer om, naar han tænkte, at nogen maaskee kunde hendreie dem paa sig. Dog tilstaaer han oprigtigen, at han i den fierde Bog af Peder Paars har skiemtet med nogle Personer, men først efter at man havde eftertrykt hans Skrifter, og udstrøet Pasquiller imod ham selv. Man seer dog, at saadan Erklæring ikke haver tilfulde befriet ham fra denne Mistanke: Thi end i hans seneste Skrifter beklager han sig over, eller og skiemter med dem, der søgte Nøgler, og vilde udlede hemmelige Meninger, og

trække Henegnelser, saavel af dette Digt, som af hans andre satiriske Skrifter. Vi holde for, at man bør lade hans Forsikkring gielde, og troe, at hans Satire ikke er personlig uden der, hvor han selv tilstaaer det. Til at tale videre om denne Mistanke, og den derved Forfatteren paadragne Uleilighed, faae vi siden Anledning.

En anden vigtig Indvending, som haver været giort imod dette Poëma, er: At Poeten haver spottet med Homero og Virgilio. Vist nok havde han havt megen Uret deri, om han havde giort det: Men vi haabe, at, naar hans sande Mening ret udvikles, vil det befindes anderledes. Til at give sit comiske Poëma en heroisk Anseelse, haver han holdt det fornødent at bruge Allusioner paa disse den episke Poesies Monstre. Det samme haver baade Boileau og Butler giort for ham; uden at man har meent dem dermed at havé villet spotte ovennævnte gamle Digtere. At vor Poet laaner hine Gamles Lignelser og Beskrivelser, og anvender dem paa sine latterlige Personer og comiske Optrin, derved tabe de jo intet, som have brugt samme til værdige Ting. At han lader Æolus, Neptunus og andre Guder optræde i en latterlig Skikkelse, derved fornærmes hine ikke, som have fremstillet de samme paa en alvorlig og saadan Maade, som de efter deres Religions-Grundsætninger burde. At han dadler deres Helte, og viser disses Ufuldkommenheder, derved blive jo ikke Digterne selv lastede, eller deres Værker forringede. Vel tilstaae vi, at han erklærer i en af Fortalerne, (hos os S. 354), at han har

villet skiemte med prægtige heroiske Vers; men dette gaaer dog i Grunden ikkun derpaa ud, at Materien i disse Digte, naar den afklædes al sin poetiske Prydelse, siger historicè ikke ret meget. Saadan sin Meening haver han og yttret i et af sine Epigrammata, (Lib. 5. Epigr. 4.) som han giver denne Overskrift: Poëma heroicum sine episodiis, sive Æneidos liber unus, hvor han i otte Linier giver et satyrisk Indhold af den hele Æneis. Men med alt det mene vi ikke han kan holdes for at have spottet med de tvende Alderdommens Digtere. Han kunde jo, uden at negte disse sin Hoiagtelse, eller deres Værker sin Priis, sige, at deres Materie var, uden Digterens Behandling, tør og mager, og deres Helte meget ufuldkomne. Man veed, det tilkommer en episk Digter at fortælle sin Materie, og, ved at indklæde Historien i Opdigtelser, berige den med adskillige indflettede Begivenheder, udzire dem med vel udsøgte Billeder, prægtige Beskrivelser, vel dannede og vedligeholdte Characterer, og andre Poesiens Prydelser, selv at skabe den til et Poëma. Man kan derfor, uden at beundre enten Achilles, eller Ulysses, eller Æneas, uden at holde enten hiins Vrede med sine Følger, eller disses Reiser og Bedrifter, for saa meget mærkelige historiske Begivenheder, agte Homerum og Virgilium for meget ypperlige, ja de største Poeter, og deres Værker ulignelige. Des mere Kunst har de viset, des større Mestere har de været, dersom de over en mindre frugtbar Materie, over ufuldkomne Helte, dog har givet os saa fortræffelige Digte, som saa mange Aar-

hundreder igiennem har vedligeholdt den hele lærde Verdens Beundring, og i hvilke opdages jo flere Skiønheder, jo længere de læses. Digterens Ære maa vel skilles fra Heltens: Han skal ikke have sin Priis af den, han vælger at besynge, men af sit Digt; og Digtet ikke sin Værdie af Materien, men af Behandlingen og Digterens Geist. Æneas var vist nok ikke den Helt som Henrich den Fierde; men er derfor Æneis et mindre episk Poëma end la Henriade? Vi have altsaa Grund til at troe, at Holberg med det af os anførte ikke kan have havt den Hensigt at drive Spot med de fornævnte tvende ærværdige Digtekunstens Fædre. Han havde allerede da alt for vel og med Smag læst deres Værker, (derom vidner dette Poëma selv) til at han ikke skulde have indseet deres Skiønheder, og, naar han det havde, kunde det umuelig falde ham ind, enten at have eller vise for dem nogen Ringeagtelse. At hans sande Meening i denne Sag er saadan, som vi her have forestillet den, sees tydeligt af et Sted i hans 2det Skiemtedigt, hvor han kortelig fremsætter samme med disse Ord:

Man for Æneæ Skyld Maronem læser ei. — —
it. Man med Forundring læs' Homeri gyldne Bog,
For Phantasiens Skyld, ei for det græske Tog.

Desuden har han i sine andre Skrifter noksom lagt for Dagen sin Meening om disse Digteres Værd, og overalt i Almindelighed viset, at han var en Ven og Kiender af de Gamle.

Iblandt de Indvendinger, der betræffe dette Værk som Poëma betragtet, eller have været giorte imod dets Plan og Indretning, ere de fleste saadanne, som enten have ingen Grund, eller, om de have nogen, ere af liden Vigtighed. Hvad de Feil angaaer, der have i Begyndelsen været Digtet forekastede, i Henseende til Poesien, Versificationen, Accenten, Sproget, visse Udtryk, og andre til Udarbeidelsen henhørende Ting; da ere de derover giorte Critiquer for største Delen i Just Justesens Betænkning over Peder Paarses Historie undersøgte, og, som os synes, temmelig grundigen og tilstrækkeligen besvarede. Og af nyere Critiquer af dette Slags er os ingen forekommen saa betydelig, der kunde fortiene i Besynderlighed at anmærkes. Ikke at vi hermed ville erklære dette Poëma for aldeles frit og reent for Feil, eller paastaae, at der ingen Indvendinger derimod med Foie kan giøres. Nogle Uagtsomheds-Feil have vi selv opdaget, som have været for smaae til at opholde Poeten, eller standse hans Geist i sin Fart, da han skrev, men som han ved overagt Undersøgelse, hvis han siden havde taget sit Digt for sig noiere at giennemsee, letteligen vilde have fundet og rettet. Foruden de, som vi have taget os den Frihed at forandre paa egen Haand, hvorom herefter skal meldes, synes os endnu imellem tvende Steder, Pag. 90. V. 2*)

---

*) „Nok sagt: man ellers troer, jeg Jyde vil og prale."
(I Boyes Udg. forandret til: — — „at jeg paa Jydsk vil prale."
Sammenl. Anm. sammest., S. 278—279).

og Pag. 199. V. 5 *) at have fundet en Modstander, som vi ikke troe os til at hæve. Iligemaade findes Pag. 256 et umage Vers **), hvorpaa ikke noget andet sig dertil rimende svarer; endskiøndt for Resten intet i Meeningen kiendes at være borte, da Sammenhængen synes ganske heel og uafbrudt: Saa det ikke kan ansees for nogen Trykfeil, men maa være kommen saaledes fra Forfatterens Haand; ligesom det og af ham selv bliver i hans moralske Tanker, Pag. 572 paa samme Maade anført. Men saadanne og saa let afhielpelige Feil (nogle faa andre af endnu mindre Betydenhed at forbigaae) nedsætte intet af Digtets Værdie, eller forringe Digterens Fortienester og den Priis, der bør sættes paa hans Genie. Denne er afgiort, Digtets Værd er bestemt, og det sin behørige Plads iblandt Vittigheds = Værker anviist.

Men vi ville ikke længere opholde os ved dette Digts critiske Undersøgelse, eller tale mere om dets indvortes Beskaffenhed, dets Dyder og Feil. Vi henvise Læseren, for at lære at kiende de første, til Digtet selv, og for at finde de sidste anførte og bedømte, til Anhanget til denne vor Udgave, hvor det tredie Skiemtedigt, som udgiør Anhangets første Deel, Just Justesens Betænkning i den anden

*) „Jeg fød i Norge er, er Paarses Landsmand ei."

**) „Vi begge jo Papiir maae bruge; En til Krud
Har saadant nødig, maa Patroner deraf giøre."

Deel, og de i tredie Deel indrykkede Udtog, give fuldkommen Oplysning om, hvad han i den Henseende kan ønske at vide. Meget meer bliver det her vor Hovedsag at give Læseren en liden historisk Efterretning om Digtets udvortes Omstændigheder; dets adskillige Editioner; dets Skæbne i og uden for Fædrenelandet; de deraf giorte Oversættelser; og endelig om dette vort nye Oplag og dets Indretning, samt hvad deri menes at være udrettet.

Hvorledes dette Værk strax i Begyndelsen har opvakt Nysgierrighed, og tildraget sig mange Læsere, vidner Forfatteren i det her i Anhanget indførte Udtog af hans latinske Epistler eller Levnetsbeskrivelse, hvor han siger, at "af dette Poëma bleve, i en Tid af halv„andet Aar, besørgede trende Udgaver, hvilket ikke med „nogen dansk Bog tilforn var skeet." Af disse ere dog kun de to, den Første og Tredie, ægte og af Forfatteren selv foranstaltede. Om disse Udgaver ville vi meddeele Læseren den Kundskab, som vi, deels af Autors egne Efterretninger, uddragne her og der af hans Skrifter, deels ved adskillige Exemplarers Sammenliigning, have kundet samle.

Den første Udgave har bestaaet af tre Bøger, som ere udkomne ikke paa eengang, men stykkeviis efter hverandre. Hvilket er klart ikke alleene deraf, at paa Titlerne, som hver Bog har for sig selv, meldes udtrykkelig, at den anden Bog er trykt kort efter den første Part, og den tredie Bog kort efter den anden Part. Men endog

viser det blotte Syn, det første man kaster Øiet paa Exemplaret, at de ikke kan være trykte paa eengang: Da baade Trykken, som i den mellemste eller anden Bog er af større Stiil end i den første og tredie, og Indretningen, især med Noterne (hvortil Henviisningen skeer i den første Bog med disse Tegn (*) og (†), men i den anden og tredie med Bogstaver) i hver Bog er forskiellig. I den første Bog er derforuden Siderne paginerede, men i den anden og tredie ikke. Den første Bog udkom under den Titel *): En sandfærdig nye Viise om Peder Paars 2c., som findes i vor Udgaves Anhang, Anden Deel; med tvende Fortaler, een skiemtsom uden Navn, dog af Hans Mikkelsen selv, og een alvorlig under Just Justesens Navn; hvilke sammestedes ere indførte. (NB. Hans Mikkelsen er det fingerede Navn, som Poeten paatager sig selv som Autor, og under hvilket han har udgivet dette Poëma og sine andre skiemtsomme Skrifter. Just Justesen er det Navn, som Forfatteren tillægger sin opdigtede Commentator, under hvilket han har udgivet Noterne til dette Poëma, samt nogle Fortaler og Betænkninger, som han til Oplysning og Forsvar for dette Digt og sine Skiemtedigte eller Satyrer, saavelsom Metamorphoses, har forfattet). Den anden Bog er udkommen nogen Tid derefter, under den Titel, som findes i samme Anhang, men uden Fortale.

*) Denne og de efterfølgende Titler findes i Boyes Udg. S. 299 ff.

Og endelig den tredie Bog under den Titel, som staaer i Anhanget, igien med tvende Fortaler, hvoraf den første, som er skiemtsom, under Hans Mikkelsens Navn, den anden er den oftbenævnte Just Justesens Betænkning over Peder Paarses Historie, som af os ikke er indført paa dette Sted, men forekommer siden iblandt Fortalerne til den tredie Edition, med hvilken den paa ny, og forøged, udkom. Hvor lang Tid der ellers har været imellem den første og anden Bogs Udgivelse, er der intet, hvoraf man kan slutte sig til; men at der imellem den anden og tredie Bog har været i det mindste over tre Maaneder, sees af et Sted i Fortalen til den tredie Bog *). At Forfatteren dog strax, ved den første Bogs Udgivelse, har havt i Sinde at fortsætte Værket, sees af den Anmeldelse, som han har føiet til Slutningen af samme Bog, saa lydende: „Hvorledes Peder Paars, som en Jason, „ved Jomfruens, som den anden Medeæ, Hielp, kom fra „Øen, derom skal tales i en anden Bog, saasnart jeg kan „faae tilstrækkelige Documenter derom.“ Ihvorvel han nu ikke udfører alt dette i den anden Bog, men først med Slutningen af den tredie bringer sin Helt fra Øen, har han dog ved Enden af den anden Bog sat de Ord: **Reliqua desunt**, ligesom han der havde været sindet at ophøre med Digtet. I Slutningen af den tredie Bog

---

*) „Jeg har for 2 eller 3 Maaneder siden kundet lade denne 3die Bog komme for Lyset“ ꝛc. (S. Boyes Udg. S. 275).

giver han derimod Haab til Fortsættelse, med disse Ord:

— — — — — Jeg venter

Paa meer Oplysning og paa flere Documenter.

Til disse trende Bøger er og endelig lagt den fierde, dog ikke, som de tre forrige, for sig selv udgivet, men et nyt fuldstændigt Oplag giort af de tre forhen udgivne og denne nye fierde Bog, som under eet udkom under Navn af den tredie Edition.

Denne tredie Edition bestaaer altsaa af fire Bøger, udgivne under een, ganske ny og fra den forrige forskiellig, Titel, med Aarstal 1720 paa; tilligemed en ny skiemtsom Fortale af Hans Mikkelsen (som indeholder fornemmelig en satyrisk Fortegnelse paa de Skrifter og Documenter, som Autor fingerer at have uddraget sin Historie af, og hvilke han siden i Værket, i nye tillagte Noter, beraaber sig paa og henviser til); samt forommeldte Just Justesens forøgede Betænkning. Hvortil og er føiet et imidlertid mod Digtet udkommet Vers af en ubenævnt Forfatter, tilligemed satyriske Anmærkninger derover. Titelen paa denne Edition, med alle de øvrige nu opregnede Stykker, ere her, i samme Orden, som de i Udgaven selv følge paa hinanden, i ovenmeldte Anhang indførte*). Efter disse komme Digtets fire Bøger selv, i en uafbrudt Følge af 348 Sider. Figurer i Træsnit ere satte til Begyndelsen af hver Sang, og Dorotheæ Stadsmøes Contrafey i Kobber foran hele Værket. Ligesom

*) De staae i Boyes Udg. foran Digtet selv.

og, foruden andre her og der i Verſene giorte Forandringer, Begyndelſen af den tredie Sang i tredie Bog er anderledes end i den forrige Udgave, ved det at 148 Vers til ſamme i denne Edition af ny ere tillagte.

Imidlertid, førend dette Poëma ſaaledes under eet kom for Lyſet, var allerede af den førſte Udgave, eller de tre forhen udgivne Bøger, uden Forfatterens Samtykke, giort en Eftertryk. Hvilket er Aarſagen, hvorfor Autor kalder ſit eget nye fuldſtændige Oplag ikke den anden, ſom det virkelig var af hans, men den tredie Edition. Dette har formodentlig ogſaa bevæget ham til at giøre et heelt nyt Oplag ſaaledes af fire Bøger, og ikke udgive den fierde Bog for ſig ſelv, endſkiøndt de forrige Bøger eller det førſte Oplag ikke endnu var udſolgt, ſom man af et Sted i Fortalen kan mærke*). Ligeledes er det vel ogſaa det, der har fornemmelig bragt ham til at foretage ſig adſkillige Forbedringer med dette ſit nye Oplag, ſaaſom: At forandre adſkillige Steder, beſynderlig i den førſte Bog: At giøre det ovenmeldte anſeelige Tillæg af 148 Vers til den tredie Bog: At tillægge nye Noter, iſær de ſatyriſke, der indeholde Henviisninger til de opdigtede Skrifter, ſom i Fortalen nævnes og beſkrives; (hvorvel han allerede ved Udgivelſen af den førſte Editions tredie Bog har været betænkt paa i et andet Oplag at tilføie ſaadanne Noter, ſom man ſeer af Fortalen til

*) . . . . . „det daarlige Bogtrykkerens Oplag, hvoraf ere ſolgte flere Exemplarer, end af mit eget.“

samme tredie Bog, hvor saadant loves): Og endelig at zire Værket med Figurer, hvilke, ihvor grove og uformelige de end ere, kan dog altid ansees som en Forbedring, da de giøre Indholdets Forestilling end mere comisk. Saa var og, forend dette tredie Oplag kom ud, iblandt adskillige derimod giorte Vers eet udkommen i Tryk, hvilket vor Autor har, som meldt er, i sit nye Oplag indrykket med derover giorte satiriske Anmærkninger *). Og er det formodentlig i Henseende til visse Udtryk i samme Vers, hvori dets Autor yttrer sin Formodning om den Vei, han ventede at Peder Paarses Forfatter vilde tage i Udforelsen af sit Poëma, at denne har ladet sit Digt blive ufuldendet, og viist, at han vel kunde underholde sin Læser en Bog igiennem, uden at bringe det til den Ende, som Versets Autor har forestillet sig og spaaet om **). Uagtet nu Forfatterens Hensigt med dette nye fuldstændige Oplags Foranstaltning, og de dermed foretagne Forbedringer, kan, foruden den, at udgive sit Poëma bedre og fuldkomnere, vel og tillige have været den, at giøre ved sin forbedrede Udgave ovenmeldte Eftertryk ubrugbar og uafsætlig; saa er dog dette Maal ikke bleven opnaaet. Thi Eftertrykken, som strax blev giort fuldstændig, ved det at den fierde Bog ogsaa blev eftertrykt, og

---

*) Boyes Udg. p. XXXVII etc.

**) Sammenl. ogsaa Note 5) til det omtalte Vers (B's Udg. p. XXXIX).

Copie tagen af Figurerne, er siden ikke alleene bleven i Besiddelse af at være den almindeligste og meest bekiendte Edition af Peder Paars, men har endog havt den Lykke at blive Original for flere, og avlet Affødninger af sig, lige saa eller mere feilagtige end den selv er: i det at hvad Oplag der siden er foranstaltet af dette Poëma, er alt giort efter den anden Udgave eller Eftertrykken; da derimod intet nyt Oplag vides at være giort af den rette ægte og fuldstændige Edition. Saa at denne sidste er i en vis Maade bleven rar og sielden forekommer, og ikkun Kiendere have vidst Forskiellen, og kiendt dennes Fortrin. Men, det som endnu er det uheldigste, er, at de to eeneste Oversættelser, som vi vide at være giorte af dette Poëma, nemlig den Tydske og Svenske, ere begge udarbeidede efter bemeldte Eftertryk eller dens Copier; og intet Exemplar af det rette fuldstændige tredie Oplag er falden nogen af begge Oversættere i Hænderne. Hvorom siden nærmere skal handles.

Tiden, paa hvilken dette Poëma først har begyndt at komme ud, eller den første Edition's første Bog er udgivet, kan ikke kiendes af Bogen selv, eller bestemmes uden ved at slutte sig frem. Thi da Autor har havt den Lune at udgive sit Digt først under Titel af Ny Vise; saa bær ogsaa denne Udgave ikke andet Tidsmærke end Visernes sædvanlige: Trykt i dette Aar. Imidlertid kan man ved Slutning let regne sig til Tiden. Thi da der, efter Autors Sigende paa ovenanførte Sted af de latinske Epistler, ere af dette Poëma i halvandet Aars

Tid giorte tre Editioner, og der paa den tredie af dem staaer udtrykkelig det Aarstal 1720; følger heraf, at den første maa være udkommen 1719 eller saa omtrent. Vel siges i den Fortegnelse paa Holbergs Skrifter, som findes til Slutning i (W. Hoibergs) Holbergianis eller den første Deel af de Kiøbenhavnske Samlinger, de tre første Editioner af Peder Paars alle at være udkomne i samme Aar 1720. Men enten maa dette være urigtigt, eller, om man vil foreenige dette Udsigende med Forfatterens, kan det skee paa denne Maade: At Udgiveren af de Kiøbenhavnske Samlinger haver beregnet det første Oplags Udgivelse fra den Tid, da dets sidste Deel eller den tredie Bog er trykt, og altsaa det hele Værk kan siges udkommen, (hvilket, da Bøgerne ere udgivne efterhaanden, rimelig med nogle Maaneders Mellemtid, er maaskee ikke skeet førend 1720); Forfatteren derimod har regnet fra den Tid, da allerførst noget af hans Poëma er kommen for Lyset; hvilken og er den retteste Tidspunct for Udgivelsen af Værket.

Om Eftertrykken eller den anden Udgave, og hvad Oplag deraf igien kan være giort, have vi ingen anden Efterretning at meddeele vore Læsere, end den, som vi selv, ved at sammenholde flere Exemplarer med hinanden, have fundet indhente.*) Iblandt de adskillige Exempla-

*) Sammenl. det følgende om Eftertrykkene med Boyes Udg. S. 300 — 302.

rer, som vi have havt til Eftersyn, have været tre i nogen Maade forskiellige, som hverken ere af den første eller tredie Edition. Disse maae da altsaa høre til Eftertrykken, eller Copier deraf. Ved at betragte deres indbyrdes Liighed og Forskiellighed, ville vi see, hvor mange Editioner af samme kan udbringes. De have alle den samme Titel, som den første Edition: En sandfærdig ny Viise rc. Det Første af dem bestaaer af tre Bøger, ligesom den ægte første Udgave; med den Forskiel, at, i steden for i den første Edition den anden Bog er trykt med forskiellig Stiil fra den første og tredie, som vidner om, at de efterhaanden paa forskiellig Tid ere udkomne; saa er derimod i denne alle tre Bøger trykte med den samme Stiil. Hver Bog haver og, ligesom i den første Edition, sit eget Titelblad, og ny Signatur. Siderne ere ogsaa, ligesom der, alleene i den første Bog paginerede. Men i Noternes Henviisnings-Tegn er der Forskiel i den anden Bog, hvor Henviisningen skeer i den første Edition ved Bogstaver, men her ved Tal. Vi holde denne for at være det andet Oplag, eller den første og ældste Eftertryk. Det andet Exemplar er aldeeles eens med det første, hvorfra det skilles alleene derudi, at det haver den fierde Bog med, ligesom og Anonymi Vers med Anmærkningerne. Dette ansee vi for at være af samme andet Oplag, men af de Exemplarer, som først ere solgte efter at den tredie Edition var udkommen, hvoraf den fierde Bog strax maa være eftertrykt, med en efter de forrige indrettet Titel, og dermed dette Oplag

forøget. Det tredie Exemplar derimod er af et nyere Oplag, som kiendes fra det forrige derved, at der nederst paa det første Titelblad: En ny Viise &c. staaer de Ord: Med tilhørende Figurer. Det følger ellers Side om Side med det forrige Oplag, undtagen i den fierde Bog, som ikke alleene i Sidernes Antal er forskiellig fra den fierde Bog ved forrige Oplag, men endog i Tryk og Indretning fra de øvrige Bøger af den Edition selv, som den er bestemt at høre til. Paa Titlen af samme fierde Bog meldes og om et Tillæg til den fierde Bog, som er ganske nyt, uden at man kan vide, hvad dermed meenes. I dette er tillige Anonymi Vers med Anmærkningerne dobbelt, trykt baade ved Enden af den tredie og Begyndelsen af den fierde Bog. Af disse tre Exemplarer slutte vi os altsaa til tvende Editioner af Eftertrykken, nemlig: Den ældste Eftertryk, eller det andet Oplag af Værket, først i tre Bøger, og siden med den fierde Bog tillagt, og en nyere Udgave giort efter samme. Om der ere flere, eller om maaskee den, som vi holde for den første, ikke er det, vide vi ikke; da os ikke ere forekomne flere forskiellige Exemplarer, som derom kunde give Oplysning. Det fornemmeste eller Hoved-Kiendemærke, hvorpaa man ved første Diekast kan skille disse eftertrykte Editioner fra den ægte første Original-Udgave (thi den Tredie fuldstændige er kiendelig nok ved sin egen forskiellige Titel, som findes her i Anhanget Pag. 361) er en Trykfeil paa Titelbladet, i de der anførte Begyndelses-Ord af Homeri Odyssea: Ἄνδρα μοι ἔννεπε Μοῦσα, hvor

den rette første Edition haver rigtig, som det bør være: ἔννεπε; men de eftertrykte: ἔννεςε; hvilket endog har forplantet sig paa Oversættelserne. Saa er og, hvilket strax falder i Øinene, sammesteds det Ord Viise i Eftertrykken skrevet med et enkelt V, hvilket i den første Edition staaer med et dobbelt W. Een Mærkelighed er der endnu ved de eftertrykte Udgaver at agte, nemlig: Paa Titelen til den anden Bog, som i det øvrige ligner den i vort Anhang anførte, meldes, efter Just Justesens Anmærkninger, om en apologetisk Fortale. Saadan Fortale findes nu ikke alleeneste ei derved i noget af de Exemplarer, som vi have seet, men endog det strax efter Titelen følgende Blad, hvor Bogens første Sang begynder, haver til Signatur B 2. Denne Omstændighed melde vi alleene som noget besynderligt, det vi ikke kan forklare. Beskaffenheden af disse eftertrykte Udgaver ville vi ikke tale meget om. Holberg kalder den første af dem i Fortalen til sin tredie Edition: »det daarlige Bogtrykkerens Oplag,« og, som os synes, har han havt Grund til at kalde den saaledes. Thi, endskiøndt vi maae tilstaae, at Autors egne rette og ægte Editioner ikke ere enten saa meget zirlige eller saa aldeles rigtige, at jo deri forekomme endeel, ikke just smaae, Trykfeil; saa kan vi dog sige, at vi i Eftertrykken have fundet ikke alleene mange flere saadanne Feil, som forvirre Meeningen og modsige Historien, men endog undertiden saadanne, som falde i det Latterlige. Iblandt en heel Hob, som vi af en Hændelse, uden at lede derefter, ere komne over, ville vi kun anføre

trende, som vi troe ere i sin Art mageløse. I det sidste Vers af den første Bogs første Sang læses de sidste Ord: „Dog omkom ingen Mand,“ i Eftertrykken saaledes: „Og undkom ingen Mand.“ Det Vers i tredie Bogs første Sang:

Men Elskovs hede Brand med Vand man ei kan slukke —

heder der:

Men Elskovs hede Brand med Ild man ei kan slukke.

I de Ord i Just Justesens Betænkning: „Naar jeg ligner hans (Boileau's) Lutrin med Peder Paarses Historie,“ er „Lutrin“ i den første Eftertryk forvandlet til „Lutin,“ og i den nyere Udgave deraf er det giort til „Latin.“ Vi tænke, at Læseren har nok heraf til en Prøve.

At melde noget om, hvorledes dette Værk blev optaget, da det først udkom, og hvad Skæbne det har havt i Fædernelandet og blandt Fremmede, maatte vel her være det rette Sted. Vi behøve dog ikke at sige meget herom, da Forfatteren selv i det Stykke af hans latinske Epistler, som vi have uddraget, og i Anhanget indført, noksom beskriver de adskillige Bevægelser, som dette Poëma strax i Begyndelsen foraarsagede. Til hvilket Sted, som det der indeholder dette Værks egentlige Historie, vi ville have Læseren henviist *). Af samme see vi, at dette Poëma har giort megen Opsigt, og sat Gemytterne i stor Bevægelse. At det strax opvakte Nysgierrighed, og tildrog sig mange Læsere, have vi allerede, i Anledning

*) See det herefter følgende Tillæg.

af de adskillige deraf i saa kort Tid giorte Oplage, anmærket. Men den Virkning, det giorde paa Læsernes Gemytter, var forskiellig, og de Domme, derover fældedes, ulige. Af nogle blev det optaget med det Bifald, det fortiente, bedømt med Billighed, og betragtet paa den rette Side, som en ikke alleene uskyldig og fornøielig, men endog nyttig Satire, ja et Poëma, som kunde lade sig see for Fremmede. En Deel derimod betragtede det med ganske andre Øine, af hvilke nogle ansaae det som et giekkeligt og unyttigt, andre som et ondt og forargeligt Skrift, en personlig Satire, hvis Caracterer somme hentydede paa sig, somme paa andre. Heraf opvaktes Vrede imod Autor, og Forfølgelse imod Skriftet. Af skriftlige Angreb, som have været giorte mod dette Poëma, vide vi nu kun af tvende at sige. Thi det, der meldes om i Fortalen til den tredie Bog, saavelsom den skrevne Pasqvinade, hvoraf et Vers er anført i Just Justesens Betænkning*), og hvis mere af den Art derimod maatte have været skreven, ere nu saa aldeeles forsvundne og gangne alle slette Papirers Vei, at vi uden dette eeneste Minde og Spor af dem, skulde ikke have vidst, at de havde været til engang. Af de tvende, der, som vi have sagt, ere tilovers og os bekiendte, er det eene det Vers af en ubenævnt Autor, som Holberg har unddraget den ellers visse Forglemmelse, ved at indsætte det, med sine

*) Boyes Udg. p. XXXVI.

Anmærkninger derover, i sit tredie Oplag, og hvilket her er indført i Anhanget. Det andet er den Critique, som Forfatteren i den i Anhanget indrykkede Fortale til Skiemtedigtene melder om, og kalder Nouvellistens Critique, mod hvilken og den næstfølgende Just Justesens Betænkning over satyriske Skrifter er stiilet. Samme findes i (Andreas Højers) Novis Literariis Hafniæ, No. XIII. d. 10. Julii 1721. hvor i Art. III. Indledningen til tvende af Falsters Satyrers Bedømmelse, som dette Stykke egentlig er bestemt til, skeer med disse Ord: Vidit literaria in patria respublica paucis abhinc mensibus, plures inter suos, Satyros dicam an Satyricos, quam multo ante tempore in vernacula nostra se ostenderunt, &, ut fieri solet, adeo diversi coloris atque habitus, ut diversis plane sideribus natos esse facile appareat. Qui vulgo plebis, ut ferè certius esset lucrum, plebeja quin obscoena subinde cecinerunt, ejusmodi Lectoribus laudandos permittimus. &c. *). Men det blev ikke ved Mistanke, umilde Domme og grove Critiquer, alleene; disse vare ikke den eeneste Uleilighed, som Forfatteren for dette sit Skrift havde at udstaae. De vrange Udtolkninger og urimelige Henegnelser, som deraf bleve giorte, tildroge ham Anfægtning af en anden Art. Visse Folk, som formeente sig og de sig Vedkommende ved Skriftets Satire vanærede, søgte

---

*) See Tillægget.

at bevæbne den høie Øvrighed derimod, og forlangede det undertrykt og Forfatteren straffet. Hvor vidt sammes Beskyldninger og Paastand gik, ville vi ikke melde om, siden Holberg selv tier dermed. Vi ville alleene sige det, som han har villet at man skulde vide: Skriftet blev undersøgt af det Kongelige Geheime-Conseil; det stod i denne Undersøgelse sin Prøve, blev erklæret for et uskyldigt og skiemtefuldt Skrift, og derved al videre Forfølgelse unddraget *). Endskiøndt nu dette Uveir saaledes var dæmpet, havde dog den Indbildning, Folk vare komne i, at der i Peder Paars var sigtet paa visse Personer, sat sig saa fast hos somme, at den ikke kunde udroddes. Herover seer man, at de fleste Steder i Forfatterens øvrige Skrifter, hvor han taler om dette Poëma, gaae mestendeels ud paa at retfærdiggiøre hans Hensigt med sammes Udarbeidelse, igiendrive de Udtolkninger, som havde været og fremdeles bleve giorte derover, og belee dem, som giorde sig Umage for at finde Nøgel til dette eller andre hans satyriske Skrifter. Denne Indbildning udartede endog til Mistanke til hans satyriske Geist i Almindelighed. Hvilket omsider gik saa vidt, at man gav ham ud for Autor til adskillige udstrøede Skandskrifter; som han melder paa et andet Sted i samme Epistel (hos os P. 411). Ved hvilken Anledning han sammesteds helligen forsikkrer, at intet i den skiemtende Skrive-

*) S. Till.

Art af ham (til den Tid) er forfattet, uden hvad som under det Navn Hans Mikkelsen er udkommen.

Over disse Bevægelser, som dette Poëma saaledes foraarsagede, og den Ulempe, det tildrog sin Forfatter, kan vi ikke andet end forundre os; og det saameget mere, naar vi sammenligne vor Holbergs Skæbne herudi med deres, der have været hans Forgængere i den episk-comiske Digtekunst, Forfatternes af de tre ovenbenævnte Poëmata. Thi vi vide ikke, at nogen af disse, endskiøndt deres Satire er langt fra ikke saa lidet personlige som hans, have for deres Digtes Skyld havt nogen Anfægtning. Om Butler, uagtet han i sin Hudibras drev Spot med et Partie, som en Tidlang havde Overhaand i Engelland, og spillede sammesteds store Tragoedier, og han tilmed, som der berettes i Butler's Life ved Poëmet (Edit. Lond. 1726. pag. VII.) skrev sit Digt i den Tid, han opholdt sig hos en af sammes Anførere (hvilken saa godt som nævnes et Sted i Digtet, og af somme holdes for at være dets Helt); meldes dog ikke, hverken i nysbenævnte hans Levnetsbeskrivelse, eller i den udførlige Efterretning, som findes hos Chaufepié, i hans Supplement til Bayle (Art. Hudibras), at han af nogen for sit Digt er bleven tiltalt eller foruroliget. Tassoni, som i sin Secchia haver ikke alleene med meget satiriske Træk bebeskrevet endeel af de Italienske Stæders Anstalter, men skal endog særdeles livagtigen have afmalet adskillige i hans Tid levende og meget bekiendte Personer, hvoriblandt han giør nogle overmaade latterlige; er dog ikke alleene,

saavidt vi veed, for sit Poëma bleven uanfægted (skiøndt han havde Ondt for at faae det trykt); men endog, som den lærde Muratori i hans Vita beretter, ved samme forhvervede sig alle de Lærdes Høiagtelse, ja maaskee forsonede nogle af dem, som han ved sine Critiquer over Petrarcha og Homerus havde fortørnet. Og Boileau, som haver taget Anledningen til sin Lutrin af en virkelig Tvistighed imellem Prælater og fornemme Geistlige, paastaaer dog i Forberetningen dertil (Oeuvres de Boileau, Haye 1729. 8vo. Tom. 2. pag. 107.) at alt det øvrige er une pure fiction, og at alle Personerne ere opdigtede; og alligevel veed man i Noterne at nævne de fleste. Med alt det har han den Lykke at kunde sige paa samme Sted: „Il ne faut pas s'étonner, si personne „n'a été offensé de l'impression de ce poëme, puis„qu'il n'y a en effet personne, qui y soit veritable„ment attaqué." Vor Digter derimod, hos hvem blot fingerede ringe Personer forestille en lige saa opdigted Historie, hvor Caractererne ere dannede og Satiren indretted saa almindelig som mueligt, og Skuepladsen sat uden Hensigt der, hvor den rimeligst kunde, har med alt dette havt det Uheld at see sin Satire og Caracterer hentydede der, hvor han hverken sigtede, eller ventede de kunde hentrækkes; af sit Arbeide at høste Mistanke, Fortred og Bryderie; ved sin Geist og Vittighed at giøre sig Uvenner; og for et Værk, hvormed han havde fortient Tak af sine Landsmænd, at foruroliges, angribes og forfølges, indtil at trænge til Høi Beskyttelse.

Nu omstunder troe vi, at dette Poëma iblandt os haver almindeligt Bifald, og at man endelig lader Forfatteren vederfares Ret, og erkiender hans Fortienester endog i dette Stykke. De Aarsager, som giorde, at det i Førstningen af mange blev lastet, ere nu ikke mere; og vore Landsmænds Domme ville nu, som mere upartiske, ogsaa være mere billige. En Satyre, som bliver misforstaaet, og udtolket som personlig, opirrer vel Gemytterne, og, enten den for Resten er god eller slet, vil blive lastet af dem, som formeene sig derved fornærmede. Men denne Virkning haver den ikke længer end paa den Tids Mennesker: Efterkommerne ville vist nok betragte den fra en anden Synspunct, og, for at bestemme dens Priis og Agtning, alleene sporge, om den er vel eller ilde forfattet. Da Peder Paars først udkom, fandtes der adskillige, hvilke, formedelst visse da bekiendte Omstændigheder, som vi nu intet vide af, formeente sig at have Grund til at udtolke dens Satire, og henegne Caracterne paa sig eller andre. Ingen Under da, at disse, som maatte læse Digtet med et Sind, betaget af forudfattede Meeninger og selvgiorte Begreb om Autors Hensigt, med Vrede og saadanne Gemytsbevægelser, som altid ere hinderlige for at kiende Sandhed, at disse, sige vi, kunde ikke finde andet deri end det, som var grovt, usømmeligt, anstødeligt; intet vittigt, sindrigt eller nyttigt; kort: intet, som kunde røre dem, uden de Brodde, som de stak sig paa. De kunde ikke finde Behag i eller lee af det latterlige derudi, da de, efter deres Indbildning,

maatte frygte at lee af sig selv. Nu derimod, da ingen, end ikke formeentlig, Aarsag til saadan Frygt mere haver Sted, gaaer man til dette Digts Læsning med en rolig og ligegyldig Sindsforfatning, der lader Sindet aaben til alle de Indtryk, som Digtet selv med sit sindrige Skiemt vil giøre derpaa. Nu læser man det med Fornøielse, altid sikker paa (Tak være vor Egenkiærlighed!) at lee af andre, ligemeget om disse ere virkelige eller opdigtede. Nu indseer man de Skiønheder derudi, som hine, blindede af Fordomme og Lidenskaber, ikke have kundet bemærke. Vi troe, at den Tid nu er kommen, som Forfatteren i oftommeldte tredie Skiemtedigt har seet og sagt forud med disse Ord:

Maaskee, naar ved hans Død al Avind holder op, — —
Man seer med Øine det, man nu ei seer med Briller.

Nu, mene vi, man indseer, at Peder Paars er ikke alleene et uskyldigt, men endog et sindrigt, fornøieligt og lærerigt moralsk Skrift; og tilstaaer Forfatteren endog herudi at have giort sig velfortient af vort Sprog og Poesie, ved at skienke os en Prøve i den heroisk-comiske Digtekunst, hvori Engelland, Frankrige og Italien, giøre sig en Ære af at kunde opvise hver sit Poëma.

Heller ikke er der nogen Aarsag til at tvivle om, at Peder Paars har giort Lykke udenlands, og fundet Elskere ogsaa iblandt Fremmede, for saavidt den, formedelst vort Sprogs endnu kun lidet udbredte Kundskab, har kundet blive dem bekiendt. Thi da disse ikke vare

eller kunde komme, i det Tilfælde, at de kunde fristes til af de i dette Digt indeholdte satyriske Caracterer at giøre Henegnelse paa sig selv; stod Digtet ingen Fare for at læses af dem med den Sindsforfatning, som hindrede mange af Forfatterens Landsmænd at indsee og erkiende dets Fortienester. Det kunde altsaa ikke andet, naar det kunde læses af dem, end læses med Behag. At dette ogsaa virkeligen er skeet, vidner Forfatteren paa ovenanførte Sted af de latinske Epistler, hvor han, i Begyndelsen af dette Digts Historie, taler om den Yndest, hans heroisk-comiske Poëma har fundet, indtil at læses, opregnes (reciteres), og kundes udenad, endog af Svenske og Tydske, som af Lyst til at læse dette Poëma have lært Dansk. Dette sidste har kommet Forfatteren af den tydske Oversættelse saa utroeligt for, i Henseende til de Tydske, at han over disse Holbergs Ord har i Fortalen til sin første Udgave af 1750, giort en Anmærkning, som vi ikke kan forbigaae her at røre noget om. Han siger sammestedds i en Note (Pag. b 2): "Ich weiß nicht, ob man dem "Herrn Verfasser allhier nicht vorwerfen könne, er rede "entweder etwas zu vornehm, oder er sey durch falsche "Nachrichten hintergangen worden. Zur Zeit ist die dä-"nische Sprache in Deutschland noch sehr unbekannt, und "es ist gar nicht wahrscheinlich, daß des Herrn Verfas-"sers Gedichte die deutsche Nation so weit sollte gebracht "haben, daß sie dasjenige gethan hätte, was von ihr in "dieser Stelle gerühmet wird. 2c." I den anden Udgave af 1764 synes han dog at have angaaende dette noget

forandret sin Meening, thi i sin Efterretning om Holbergs Levnet og Skrifter p. CXXI. anfører han denne for paatvivlede Omstændighed, hvilken han nu synes at antage, udtrykt med sine egne Ord, hvor han taler om den Opmærksomhed, dette Værk foraarsagede, saaledes: „Daß auch die Ausländer, es zu verstehen, sich die däni„sche Sprache zu verstehen bemühet haben.“ Vi vilde ikke gierne, at den Beskyldning skulde endnu i nogens Tanker hvile paa vor berømmelige Holberg, at han i foranførte Beretning har vildet prale, og prale med Usandhed. Vi vil stræbe at finde ham uskyldig, helst da vi ønske han maa være det. Hans Ord burde være os Borgen for hans Foregivendes Rigtighed: Thi en Mand af de Fortienester og den Anseelse, som han da allerede var, trængte ikke til at søge Ære i noget opdigtet eller ubeviisligt, og vovede tillige formeget ved at giøre det. Man bør derfor troe, at han har været sig Sandheden bevidst af det han skrev, førend han skrev det. Men, al Anseelses-Fordom tilsidesat, saa er det for det første vist, at Peder Paars har været bekiendt, og læst med Behag og Bifald, baade i Sverrig og Tydskland, længe førend der vare Oversættelser til deraf. Foruden det, Autor selv noget efter i bemeldte Udtog siger: „Jeg hørte strax, „at mine Vers bleve solgte ogsaa i Sverrig og Tydskland, „og det fornøiede mig, at de udenlands beholdte den Yn„dest, som de i Fædernelandet havde indlagt sig.“ Saa bevidner den svenske Oversætter det samme, saavidt Sverrig angaaer, i sin Fortale med disse Ord: „De oblida

„Oden, som detta Wärk i Början havt i sitt egit Land, „skulle wäl hafwa afskräkt mig ifrån at påkläda det „samma denna svenska Drägt, om det icke redan hos oß „wunnit ett så allmänt Tycke.“ Haver nu dette Poëma, efter Forfatterens Beretning, iblandt de Svenske og Tydske fundet Kiobere (som tillige den stærke Afgang, dette Værk har havt, da deraf ere giorte saa mange Oplage, gior meget troeligt) saa maa det og hos begge disse vore Nabo-Nationer have fundet Læsere. Naar nu Autor siger, at der iblandt disse have været saadanne, som, for at kunde læse dette Poëma, have lært Dansk, finde vi det (foruden den Credit, vi have for ham, at han ikke havde villet sige det, uden han vidste det var saa) ikke alleene meget muel igt, men ogsaa aldeeles rimeligt. Man mærke, at Spørgsmaal er her ikke om mange eller faa, ikke om den tydske Nation, men om Tydske, ikke heller om en nøiagtig og grundig Sprog-Kundskab, men om at forstaae Dansk. Vi sætte da, som forstaaer sig, at de første udenlandske Læsere have været saadanne, som tilforn have forstaaet vort Sprog; hvoraf der dog vel ikke paastaaes, at der slet ingen skulde findes i Tydskland. Naar nu disse have læst Digtet, fundet Behag deri, og ventelig roset det for deres Landsmænd; hvad er da mere sandsynligt, end at der iblandt dem, som have hørt det af disse berømmes, kan have været saadanne Vittigheds-Elskere, hos hvilke derved er bleven opvakt en Nysgierrighed og Lyst til at blive kiendt med dette Digt? Og hvad var for disse andet at giøre, end at lægge sig efter at lære saa meget Dansk, som til det

15*

nogenledes at forstaae behøvedes? Thi det maa mærkes, at Poëmet havde været til i tredive Aar, førend deraf blev giort nogen Oversættelse: Saa at hvo som i den Tid vilde have den Fornøielse at læse det, maatte bequemme sig til at lære at forstaae det, ja vi tør end videre mene, at endog nu, efterat Digtet baade i Tydsk og Svensk er oversat, findes der iblandt begge Nationer saadanne Kiendere af Vittigheds-Værker, som vide, at "deslige comiske Poëmata," som Holberg siger i sine danske Epistler (Epist. 447), "have ingen Anseelse uden "i hiemgiorte Klæder," og at en Oversættelse af et saadant Digt, ihvor god og vel geraaden den ellers funde være, naaer dog aldrig nær til sin Original (hvis Skiønheder for en stor Deel ere det Sprog egne, hvori det først er skrevet) og hvilke derfor heller skulde ville læse Peder Paars i dens eget Sprog, end nøies med endog den bedste Oversættelse. Herved betages gode Oversættelser intet af deres sande Værdie. Thi, da det dog altid er kun faa af en Nation, hvis Leilighed det er, af Lyst til et eller andet vittigt eller nyttigt Skrift, at lægge sig efter dets Originalsprog; bliver dog altid den største Deel tilbage, for hvilke Oversættelser ere fornødne, og som ved sammes Hielp, naar de ere gode og vel udarbeidede, kan af fremmede Skrifters Læsning drage Fornøielse og Nytte.

Noget bør nu vel og at meldes om, hvad Oversættelser af dette Poëma vides at være giorte. Det er da oversat i begge vore Naboers, de med vores nærmest be-

slægtede Sprog, det tydske og svenske. Begge disse Oversættelser ere, som mærkeligt er, udkomne i Aaret 1750. At bedømme dem som Oversættelser, eller tale om deres indvortes Beskaffenhed, vedkommer os ikke. Men deres udvortes Form og Indretning angaaende, ville vi her paa hver for sig give nogen Beskrivelse.

Den tydske Oversættelse er frembragt hos os selv, og har til Forfatter Hr. Johann Adolph Scheibe, kongelig Capelmester. Af denne ere giorte tvende Oplage, eller rettere to forskiellige Oversættelser. Den første er trykt i Leipzig, paa Mummes Forlag, Aar, som sagt, 1750 i Octavo. Dens Titel er: „Peter Paars, ein comisches „Heldengedicht, aus dem Dänischen des Herrn Barons „von Holberg ins Deutsche übersetzt von J. A. S. K. „D. C. Mit Kupferstichen.“ Foran er sat en vidtløftig Fortale, hvori gives et fuldstændigt Indhold af Digtet, alle Bøger og Sange igiennem; anføres nogle historiske Efterretninger om Originalen; og endelig giøres Rede for et og andet i Oversættelsen. Digtet selv indføres med Titler til hver Bog, og Fortalerne, saaledes og i samme Orden, som de i den completterede Eftertryk, eller det nyere Oplag deraf, forefindes; kun at Anonymi Vers med Anmærkningerne er her sat ved Begyndelsen af den anden Bog, endskiøndt dets rette Sted er egentlig imellem den tredie og fierde. Foruden Originalens Anmærkninger ere nogle andre af Oversætteren tillagte, adskilte fra Digterens egne ved dette Tegn N. A. (Neue Anmerkung) for at forklare for den tydske Læser deels de danske Stæders

Navne, deels andre Udtryk, som angaae visse, Digterens Landsmænd allene bekiendte, Skikke og Begivenheder. Til Digtet er føiet, som et Anhang, en Oversættelse i riimfrie alexandrinske Vers af Critiquen over Peder Paars, eller det tredie af Skiemtedigtene. Figurerne ere de samme, som ved det Danske, men stukne i Kobber.

Det andet Oplag af den tydske Oversættelse, eller rettere, den nye formeerede og forbedrede Oversættelse, af samme Forfatter, er udkommen i Kiøbenhavn og Leipzig hos Mummes Enke, Aar 1764 i stor Octav, under denne Titel: „Ludwigs Freiherrns von Holberg Peter „Paars, ein komisches Heldengedicht. Neue, vermehrte „und verbesserte Uebersetzung. Nebst einer Nachricht von „dem Leben und den Schriften des Verfassers. Herausge„geben von Johann Adolph Scheiben, Königl. Dän. Ca„pellmeister. Mit Kupfern.„ I en ny Fortale angiver Forfatteren Aarsagen til denne nye Oversættelse, og giør Regnskab for den Forandring, han dermed har foretaget. Den derpaa følgende Efterretning om Baron Holbergs Levnet og Skrifter er et Stykke, som, efter vor Tanke, giør sin Forfatter Ære, og noget nær det bedste og fuldstændigste, som vi derom have. I Værket selv ere Titlerne og Fortalerne i samme Orden indførte, som i den første Oversættelse. Flere nye Anmærkninger ere af Oversætteren tillagte, og Henviisningerne i Originalens Noter nøiere bestemte. Oversættelsen er ganske omarbeidet. I Stedet for at den første Oversættelse heel igiennem bestod af de saa kaldede Alexandrinske rimede Vers, saa er i

denne paa visse Steder afvexlet med riimløse jambiske Decasyllabis, og Jomfruens Klage i den tredie Bogs tredie (der fierde) Sang er udført i en Ode. I samme Slags riimfrie jambiske Vers er ogsaa det som Anhang tilføiede tredie Skiemtedigt paa ny oversat. Men den betydeligste Forandring, som med denne Oversættelse er foretaget, bestaaer i et Tillæg af en heel Sang af Oversætterens eget Arbeide, som han har sat ind i den tredie Bog, for at opfylde den Defect eller det Gab i Historien, som Digteren havde ladet være imellem den anden og tredie Sang i samme Bog. Saa at i denne Udgave den tredie Bog bestaaer af fire Sange, hvoraf den tredie er original og af Oversætterens egen Opfindelse. Kobberne ere af ny stukne, og et nyt for den tillagte Sang tilkommen; i øvrigt ere Figurerne de samme, undtagen Titel=Kobberet, der ikke, som det forrige, forestiller Dorothea Stadsmoe alleene, men baade hende og Peder Paars i Medaillons, tilligemed et Par andre af Digtets Hoved=Personer med videre i Kanterne som Zirater.

Den svenske Oversættelse er trykt i Stockholm hos Nyström, Aar 1750, i Octavo. Forfatteren skriver sig E. Z. P. Titelen er: „Baron Ludvig Holbergs Poëma „heroico-comicum, angående den berömlige Peder Pår„ses Hielte=Bedrifter. Från Danskan öfwersatt af E. Z. P.“ Den største Deel af Fortalen udgiør det af Oversætteren indrykkede oftommeldte Stykke af Holbergs latinske Epistler oversat, som indeholder det fornemste af Digtets Historie. Derpaa følger Digtet selv, under den

første Editions Titel: En sandfärdig ny Wiisa ɔc. med de øvrige Bøgers Titler, og Fortalerne hver paa sit Sted. Hvorved dog er dette at mærke, at de to smaae Fortaler, som høre til den første Bog, ere her satte for den anden. Derimod staaer Anonymi Vers paa sit rette Sted, forved den fierde Bog. Samme Vers indføres paa Dansk, men Anmærkningerne oversatte. Under Digtet ere lagte Originalens Noter, uden nogen Forandring, ganske noiagtigen, endog indtil at copiere de fleste Trykfeil. Til Slutning af Digtet er sat Coronidis Loco et lidet Vers af sexten korte jambiske Linier, med Noter ved, i hvilket beklages Historiens Afbrydelse, fremsættes en Gietning om Reisens formodentlig lykkelige Udfald, og endelig tages Afsked med Helten. Figurer ere her ikke ved denne Oversættelse, undtagen tvende Titel-Kobbere, hvoraf det eene forestiller Peder Paarses, det andet Dorotheæ Stadsmøes Contrafei; med et latinsk Vers under hvert paa fire Linier, hvoriblandt de to af dem under hendes ere de samme, som paa det, der er ved Originalen.

Vort Forsæt er ikke at indlade os i nogen Bedømmelse om disse Oversættelsers Beskaffenhed, eller over dem anstille nogen critisk Undersøgelse. Vi underskrive den Betænkning, som Holberg i sin 447 Epistel har givet, i Anledning af den tydske Oversættelse, om Oversættelser af deslige comiske Poëmata i Almindelighed. Ligne dem mod hinanden ville vi ikke heller: Dog mene vi, at den svenske Oversætter har, formedelst Sprogenes større Lighed, baade havt lettere Arbeid, og fundet holde sig

Originalen nærmere, og betiene sig mere af dens egne Udtryk og Vendinger, end den tydske. Denne derimod, der vel ikke overalt, som han selv tilstaaer om sin første Oversættelse, har truffet Originalens Meening, ikke heller allevegne har forstaaet, og i sine nye Anmærkninger rigtig forklaret, visse nationale og for danske Læsere alleene forstaaelige Udtryk, og i sin anden Udgave har udstrakt sin Idee videre end til en blot troe og nøiagtig Oversættelse; har dog brugt mere Flid og Nøiagtighed, særdeles i Noternes Henviisninger, og ellers i alting viist større Ombyggelighed for at giore, især sin sidste Udgave mere brugbar, fuldstændig og anseelig, i hvilket han for den svenske har stort Fortrin. Men det er Skade, at ingen af disse Oversættelser er giort efter det rette forbedrede og fuldstændige tredie Oplag af Originalen, men alle efter den forommeldte Eftertryk eller Copie deraf. Den svenske Oversætter, endskiøndt han af den i sin Fortale indrykkede Forfatterens egen Efterretning om Skriftet har kundet vide, at der var et forbedret Oplag til deraf; har dog enten ikke bekymret sig derom, eller han har troet, at det, der var falden ham i Hænderne, var det rette. Den tydske derimod har giort sig Umage for at overkomme det tredie Oplag, men ikke været lykkelig. Vel har han selv været i den Tanke, at det Oplag, han har betient sig af, var det tredie; da han siger i Fortalen til sin første Oversættelse: (Pag. b 3 b. Not. 2) „Die Ausgabe, deren ich mich bedienet habe, war mit „Holzschnitten und nicht mit Kupferstichen gezieret, und

»ich kann nicht für gewiß sagen, ob sie die zweite oder di »dritte sey. Gewisse Ursachen aber lassen sie mich für die »leztere halten.« Og i hans Efterretning om Holbergs Levnet og Skrifter, sat forved hans nye Oversættelse af 1764 (pag. CXVIII.) bruger han disse Ord: »Die dritte »Auflage, deren ich mich vornehmlich bedienet habe.« Men herudi tager han feil; og vi have vigtige Aarsager til at holde for, at den rette tredie Udgave hverken er kommen ham eller den svenske Oversætter for Øine. Thi alle deres Oversættelser bære for det første Efterdrykkens Skildt og Mærke (Ξυνεςε) paa Titelbladet til første Bog. Dernæst findes i dem alle intet Spor til nogen af de Forandringer og Tillæg, som af Autor i den tredie Edition ere anbragte. De have ikke den tredie Editions Titel, med Devisen paa af Terentio, som staaer i vort Anhang *). (Thi de af dem brugte Titler: Komisches Heldengedicht, og: Poëma heroico-comicum, ere tagne af oftommeldte Udtog af de latinske Epistler, hvor Autor benævner sit Værk saaledes). De have ikke Fortalen til den tredie Edition, ikke heller de Tillæg, som ere giorte til Just Justesens Betænkning. I Værket selv mangle de overalt de i den tredie Edition tillagte nye Noter, især de satiriske, som indeholde Henviisninger til de i Fortalen anmeldte fingerede Skrifter, og i vores Oplag ere betegnede med (*). Men det betydeligste, som deri savnes,

---

*) Den findes foran i Boyes Udg. strax efter Udg. Forerindring.

er det vigtige Tillæg af 148 Vers, som i den tredie Edition er sat til Begyndelsen af den tredie Sang i tredie Bog, hvilken Sang baade i den svenske og første tydske Oversættelse begynder lige saadan som i den første Edition og i Eftertrykkene. Den Omhyggelighed, som den tydske Oversætter har viist, at ville opfylde det af Forfatteren imellem den anden og tredie Sang i den tredie Bog ladte Gab i Historien, ved at indsætte paa det Sted i sin nyere Udgave en heel ny Sang af sin egen Opfindelse, misbillige vi vel ikke: I en saa fri og utvungen Plan, som han i sin nyere Oversættelse har foresat sig, kan vel saadant Indskud have Sted. Men vi ere dog forsikkrede, at, dersom han havde vidst, at Autor selv i en fuldstændigere Udgave havde, om ikke ganske, dog saa meget ham syntes fornøden, opfyldt dette Hul ved et Tillæg; havde han deels holdt ham fri for den Mistanke, som han i Fortalen til sin nye Oversættelse (pag. XVIIII.) udlader sig med om ham, at det nemlig havde manglet ham paa Taalmodighed og Opfindelse hertil; deels havde han ingenlunde ladet de af Forfatteren tillagte Vers uoversatte, men heller villet umage sig med at oversætte Autors eget Tillæg, end holdt det fornødent selv at indsætte noget, som, i hvor lykkeligt det end maatte geraade, vilde dog altid være fremmed, og ikke af Peder Paarses Forfatter. Det, s m ellers egentlig har forledet Oversætteren til at troe, at det Oplag, han har brugt, var det tredie, er formodentlig Figurerne, hvilke han af Autors Ord paa nok berørte Sted har vidst at skulle høre til denne Ud-

gave. Men han har ikke taget sig vare for, at Eftertrykkeren har været saa snild, at han, for at giøre sit Oplag fuldstændigt, har siden, efter at den tredie Edition var udkommen, foruden at eftertrykke den fierde Bog og Anonymi Vers, ogsaa ladet copiere Figurerne. Hvorfor disse findes ligesaavel ved de uægte Editioner, som ved den rette og fuldstændige tredie: Dog med den Forskiel, at i den ægte tredie Edition ere Figurerne trykte under eet med Texten, hver paa sit Sted i Værket, og for hver ere to Paginæ i hele Bogens Sidetal beregnede; men de, som følge med de andre, ere trykte for sig selv, saa de kan indsættes hvor man vil, og bruges til hvad Edition det skal være.

Af disse Oversættelser synes Holberg ikke at have kiendt mere end den første tydske. Thi, da han intet melder om den svenske paa det ovenfor anførte Sted i den 447de Epistel, hvor han taler om hin; er det troeligt, at han haver ikke vidst af den at sige, endskiøndt den var udkommen i samme Aar som den tydske, og altsaa over tre Aar for hans Død, som indfaldt først i Aaret 1754.

Endelig skylde vi Læseren ogsaa nogen Efterretning om dette vores nye Oplag i Særdeleshed, samt Regnskab for dets Indretning og de dermed foretagne Forandringer. Det Forsæt, man ved dette Værks Udgivelse har havt, at fremstille Peder Paars i en sig og sin store Forfatter værdig Skikkelse, har man troet paa den Maade allerrettest at udføre, naar man tragtede efter at give Værket saa megen Rigtighed, Fuldstændighed og Anseelighed, som

man kunde. Disse have da været det Maal, som man i dette Oplag at besørge har foresat sig og sigtet til. Hvorledes man herudi har gaaet tilværks, og hvad man i den Henseende har foretaget, derom er det man finder fornødent at give nogen udførlig Efterretning.

Til det første Oiemærke at opnaae, og forskaffe Værket den tilbørlige Rigtighed, har man sammenlignet forskiellige Udgaver, for saaledes at udlede de bedste og meest passende Læsemaader. Thi endskiøndt det tredie Oplag, som er lagt til Grund for vor Udgave, er det bedste og fuldstændigste; saa er det dog ikke saaledes fri for Feil, at vi vilde rette os efter det alleene, uden at raadføre os med de andre. Sammenliigningen er fornemmelig anstillet imellem den tredie Edition og det nyere Oplag af Eftertrykken, og ved mødende Forandring den første Udgave efterseet. Thi da Eftertrykken er giort efter den første Edition, saavidt den rækker, og altsaa kommer med den nærmest overeens; saa har man paa den Maade bedst kunnet opdage ikke alleene de Forandringer, som Autor i den tredie Editon med Forsæt har giort, men endog de Afvigelser, som i Eftertrykken ved Skiødesløshed ere begaaede. Ved denne Sammenliigning have vi befundet, at de fleste Forandringer, som Forfatteren har giort i den tredie Edition, hvilke snart alle ere i den første Bog, ere foretagne fornemmelig for at rette den Feil, som han i Just Justesens Betænkning melder om at have været hans Poëma forekastet, nemlig: At Versene vare formeget skaarne, eller at de sidste Ord af en Meening ofte gik

over i Begyndelsen af det følgende Vers. Omendskiøndt han nu paa samme Sted ikke erkiender dette for en virkelig Feil; seer man dog, at han i sit nye forbedrede Oplag har paa endeel Steder søgt at afhielpe det. De fleste af disse Forandringer, som i den Henseende ere giorte, ere tillige virkelige Forbedringer; og dem have vi da beholdt. Paa nogle Steder derimod, hvor os syntes, at Tanken eller Udtrykket ved Forandringen var svækket, have vi heller villet følge den første Editions Læsemaade, end opoffre Meeningens Rigtighed eller Eftertryk for en Regelmæssighed af saa liden Betydenhed, som dog ikke allevegne er eller kunde blive iagttaget. Undertiden have vi taget os den Frihed selv paa egen Haand at giore en liden Forandring, hvor Meeningens og Sammenhængens Rigtighed, eller Sprogets Genie og naturlige Vending, det nødvendigen udkrævede, og hvor enten en Modsigelse og aabenbar Urigtighed, eller et unaturligt Udtryk, kunde med en ganske liden Forandring hæves. Saaledes at forfare har man troet sig berettiged til, da man er forvisset om, at, hvis Autor selv havde besørget et nyere Oplag af dette sit Poëma, han da, ved noiere at igiennemgaae det paa ny, vilde have fundet Fornødenhed til slig Forandring paa de samme og flere Steder: Saa vi ikke herudi have giort andet end det, vi troe han selv i det Tilfælde havde villet giore. Thi, da han i sit tredie Oplag har giort meget større Forandring paa mange Steder, hvor den langt fra ikke var saa fornøden: saa tvivle vi ikke, at jo ogsaa disse Steder skulde i saa Fald have til-

draget sig hans Opmærksomhed, og blevet rettede; da Feilene i de fleste ere saa beskafne, at de behøve kun at agtes paa, for med eet at kiendes og rettes. Med al den Flid, man har brugt for at rense dette Værk, saa meget mueligt, baade fra Skrive- og Trykfeil, hvoraf endog den bedste Edition haver en temmelig Deel, har det dog ikke villet lykkes os at holde denne vores Udgave fri fra de sidste. Vi have ved Enden af Værket optegnet de vigtigste, som her have indsneget sig, hvoraf nogle dog ikke saa meget ere nye for os indløbne Trykfeil, som beholdte eller urigtig valgte Læsemaader af de forrige Editioner, der ogsaa burde have været forandrede, men ere forsømte at rettes. En saadan forsømt Rettelse ville vi her anmærke: Pag. 257 er Noten (k) henviist til det 14de Vers paa samme Side, da den dog, efter Meeningen, ikke hører dertil, men til det første eller andet Vers paa den følgende Side 258, og burde have staaet i eet med den følgende Note (l). Men saadan, som det her er, findes det i den tredie Edition, og det er forsilde bleven mærket at være urigtigt. Ligeledes er Pag. 143 forsømt at berigtige Slutningen af Noten (f), som er usammenhængende; hvilket kunde nærmest skee saaledes: »I. »Øre Sølver-Mynt betydede de Bogstaver, som stode »paa den ene Side, og CAROLUS REX SUECIÆ de, som »stode paa den anden Side.« Af Noter ere ingen nye tillagte, men alle ere Forfatterens egne. Dog haver man paa nogle Steder, hvor de gamle Autorum Ord, som citeres, og som i Texten er hensigtet paa, vare for kort

og uden Meening anførte, til Læserens Beqvemmelighed anført samme noget fuldstændigere. De skiemtende satiriske Noter, som indeholde Henviisninger til de i Fortalerne opregnede fingerede Skrifter: Kallundborgske Krønike, P. Paarses Diarium, etc. haver man ved dette Henviisnings-Tegn (*) adskilt fra de øvrige. I Henseende til Orthographien har man for det meste rettet sig efter Holbergs egne, til hans Metamorphoses føiede, orthographiske Anmærkninger; saasom man har agtet det billigt, i et Skrift af ham at følge hans egne Grundsætninger. Hvor man altsaa i visse Ord maatte have afviget fra den vedtagne og meest brugelige Stavemaade, er det gemeenlig skeet efter den sammesteds givne Forskrift. Hvor bemeldte Anmærkninger intet bestemme, har man, naar den almindelige Skrivemaade ikke er fulgt, brugt den, som man efter egne Grunde holdte for at være rigtigst. Disse ere vel Smaating; men vi have dog villet underrette Læseren om vor Handlemaade endog herudi. Haver dog Holberg ikke agtet dem for smaae for sig til at iagttage og giøre Rede for, da han skrev sine Forvandlinger.

For at giøre denne Udgave saa fuldstændig som mueligt, har man giort sig det til en Regel, at ikke forbigaae og udelade noget, som i nogen Maade kunde agtes at henhøre eller have Hensigt til dette Værk. Man har derfor lagt til Grund den oftbenævnte tredie Edition af 1720, som, foruden andre Fortrin, ogsaa i Fuldstændighed overgaaer alle de øvrige, især ved det ommeldte store

Tillæg til Begyndelsen af den tredie Bogs tredie Sang. Endskiøndt nu Autor har ved dette Tillæg for største Delen ophævet den Defect eller det Hul i Historien, som han i den forrige Udgave havde ladet paa dette Sted, og derfor har i dette Oplag udeladt de trende Stierner med tilhørende Note, som han til samme at betegne havde i den første Edition sat ved Enden af den tredie Bogs anden Sang: Saa have vi dog agtet endog dette lidet Stykke for godt til at undværes; og derhos troet at finde endnu saa megen Defect tilbage, at vi havde Grund og Anledning nok til at beholde Tegnet og Noten, og indføre samme igien i dette vores Oplag, hvor det er sat ved Begyndelsen af den tredie Bogs tredie Sang, og staaer der, som os synes, beqvemmere end ved Slutningen af den foregaaende. Fremdeles, da man har foresat sig at ikke ville tabe noget af hvad Autor om dette sit Poëma nogensteds har skrevet, har man samlet alt hvad man deraf har kundet finde, og føiet det til denne vores Udgave i et tredobbelt Anhang. Den første Deel deraf udgiør det tredie af Forfatterens Skiemtedigte, hvilket, saasom det indeholder en Critique over dette Poëma, og er skrevet alleene for at vise og retfærdiggiøre Hensigten af samme, og besvare adskillige derimod giorte Indvendinger, er af sin Natur at ansee som et væsentligt Anhang dertil, er og allerede tilforn af den tydske Oversætter brugt saaledes. De adskillige Titler og Fortaler, under og med hvilke dette Poëma har været udgivet, have faaet Plads i Anhangets anden Deel. At

sætte disse foran Digtet selv, skulde ikke have skikket sig, da en Deel af dem ere saa beskafne, at de høre alleene til en vis Edition, ja nogle endog kun til en vis Bog i Særdeleshed, hvilke altsaa ikke kunde have Sted for ved Værket, og dog burde de alle medtages, og være samlede. Vel haver Autor i den tredie og sidste for ægte erkiendte Edition udeladt de til den første Udgave hørende Titler og Fortaler, og ved nye i deres Sted satte ligesom ophævet de forrige. Men, da ogsaa disse i saa Maade ved det nyere Oplag tilsidesatte Titler og Fortaler bærer Mærke af Forfatterens Lune og Vittighed, ja endog selv indeholde sindriig Skiemt og Satire, efter hans egen Betænkning derover i Skiemtedigtet eller Critiquen over Peder Paars, hvor det heder:

Fast intet er omsonst: Hver Linie er Morale,
Anmærkninger og Text, samt Titel og Fortale.

saa fortiene disse ustridigen, ligesaavel som de til den tredie Edition hørende, at beholdes og indlemmes i dette vores Oplag Man har derfor fundet det beqvemmest at samle under eet alle til Værkets forrige Udgaver hørende Titler og Fortaler, og sætte dem ved dette Oplag i Anhanget: Af hvilke altsaa, som sagt er, sammes anden Deel bestaaer. Endelig, for ikke at savne nogen Efterretning, som Holberg selv om dette sit Poëma i sine andre Skrifter kunde have givet, har man i den tredie Deel af Anhanget samlet og indført alle saadanne Steder, som hist og her i hans Skrifter have været fundne, samme Værk angaaende. Saaledes er først ikke alleene Fortalen til de

nærmest efter Peder Paars udkomne fire Skiemtedigte, hvilken fast ganske handler om dette Poëma, heel og holden indført, men endog uddraget af den derpaa følgende Just Justesens Betænkning over satiriske Skrifter de Stykker, som samme Digt vedkomme. Ligesaa er af Autors Levnetsbeskrivelse eller Epistolis ad Virum Perillustrem, foruden et Par andre smaae Steder, vidtløftigen uddraget det betydelige Stykke, som indeholder dette Poëmes egentlige Historie, der er ligesom Kilden til al den historiske Efterretning, man om dette Værk kan have; hvoraf og baade den tydske og svenske Oversætter have indrykket den største Deel oversat i deres Fortaler. I dette Stykke har Forfatteren udførlig beskrevet Anledningen til dette sit Poëma; Foretagendet selv og dets Fremgang; den Opsigt, samme giorde her, og de derover fældede forskiellige Domme; dets gunstige Modtagelse udenlands; og fremfor alting den ugrundede Mistanke, hans satiriske Geist derved kom i, og den Ubillighed, en Deel af hans Landsmænd viste i at miskiende hans med dette og de andre satiriske Skrifters Udarbeidelse havte Hensigt. Vi have uddraget og indført disse Stykker paa Latin, i det samme Sprog, som de af Forfatteren ere skrevne; saasom vi troede os forbundne til at beholde Autors egne Ord og Udtryk, og at de fleste af de Lysthavende til dette Værk helst vilde læse dem i Originalen. Foruden disse Steder har man og i Holbergs øvrige Skrifter eftersøgt, hvad der om dette Poëma kunde være skrevet; og da undertiden fundet noget der, hvor det

mindst skulde ventes. Af de Steder, hvor man i saa Maade har fundet meldet om Peder Paars, med nogen Hensigt til Digtet, har man giort Udtog, og det undertiden noget udforligen, paa det at Meeningen kunde læses i Sammenhæng. Disse Udtog ere ikke alle lige vigtige, et Par af dem ere endog spøgende: Men, da disse dog paa nogen Maade hensigte til Poëmet, og desuden i sig selv have Vittigheds Præg, ere de agtede værdige at tages med. De øvrige angaae Digtet umiddelbar, og indeholde enten Forklaring over dets Hensigt, eller Giendrivelse af de ubeføiede vrange Udtolkninger, det har været underkastet. I det sidste af dem bliver over den tydske Oversættelse givet Betænkning.

Paa at giøre dette Værk anseeligt, og befordre dets udvortes Zirlighed, er ikke heller sparet nogen Flid eller Bekostning. At den Format, som er valgt, og de Skrifter, hertil ere brugte, jo bidrage til dette Maal, derom bære vi ingen Tvivl. Men det, som meest skal zire Værket, vente vi, ere dets Kobbere, hvilke baade ved deres Antal og Udarbeidelse, forskaffe det, i vore Tanker, en virkelig, og med dets comiske Indhold passende, Prydelse. De Træ-Figurer, som ere ved de forrige Editioner, havde den Fortieneste, at nogle af dem, foruden Indholdet og Forestillingen, endog ved deres grove Form vare latterlige, og derfor taalelige nok i en Udgave, hvor der ikke var anseet paa Zirlighed. I de tydske Oversættelser ere de samme Figurer bragte i Kobber, og ved hvert Oplag paa ny stukne. Ved det første Oplag er Stiknin-

gen slet; ved det andet er vel Arbeidet noget bedre, men i nogle af Figurerne er i Personernes Miner og Handlinger ingen Rimelighed iagttaget. I nærværende vores Oplag er Kobbernes Antal forøget og næsten fordobblet, ved det at, foruden Dorotheæ Stadsmoes Contrafei, og Hoved=Kobberet ved hver Sang, af lige Størrelse med Bogens Format, som forestiller Hovedhandlingen eller den sig meest udmærkende Begivenhed i samme, er, som i Subscriptions=Planen meldes, føiet til Begyndelsen og Enden af hver Bog en Vignette og Cul-de-lampe, som forestille andre mærkelige, men mindre med Hovedsagen forbundne, Handlinger, alle med de sig paa Handlingen meest passende Vers af Digtet underskrevne. Med Skiemtedigtet er forholdt paa samme Maade, hvortil ligeledes ere føiede et stort og tvende smaae Kobbere. Hertil komme de paa Titelbladet og ved Enden af Værket satte Vignetter, hvilke de Lysthavende ikke vil fortryde paa at forefinde, endskiondt de i Anmeldelsen ikke vare lovede. Opfindelsen i de fleste af disse Figurer er ny, og Udførelsen saadan, at vi mene, Gierningen kan siges at prise Mesteren. Til at forestilles ved Figurer ere udsøgte de Steder af Digtet, som indeholde de fornemste og meest comiske Optrin, eller saadanne Begivenheder, hvormed det synes at have været Digterens Agt meest at forlyste sine Læsere. De under Figurerne satte Deviser eller Vers af Digtet, mene vi, giore ikke lidet til at forhøie og oplive Forestillingen, helst hvor der har været Leilighed at anbringe de Ord selv, som af Poeten ere

lagte Handlingens Hoved-Personer i Munden. Af Kobberne haves altsaa, foruden det de pryde Værket, tillige den Nytte, at Læseren, ved at have for Oine det Billede, som Poeten, da han skrev, har dannet sig i Tankerne, kan giore sig et des mere levende Indtryk af den Scene, som ham saaledes paa en dobbelt Maade forestilles.

Med disse Tilberedelser og denne Flid er nærværende Oplag af Peder Paars foranstaltet. Saaledes har man søgt at fremstille dette sindrige Poëma i en Skikkelse, der kunde passe til det, baade som et Værk af vor store Holberg, og som et Skrift af saa afgiort en Værd, der fuldkommen fortiener den Agtning og det Bifald, som det forlængst af Kiendere er bleven tillagt. Man har ved dette Værks Udgivelse havt den Hensigt, at ære en Mands Ihukommelse, der i meer end een Henseende, som Skribent og Borger, har indlagt sig udødelige Fortienester hos Fædrenelandet, og hvis Navn og Erindring derfor bør være vore Landsmænd kiær og hos Nationen i Ære. En Skribent, som med Mange og mange Slags fornøielige og nyttige Skrifter har beriget det danske Sprog; stiftet en ny Periode i vor Literatur; brudt Isen for sine Landsmænd, og sat Liv i deres Genier, til at forsøge sig i adskillige Slags Skrive-Art, som der for ham ikke havde været tænkt paa: En Patriot, som brugte sit Hoved, sin Pen, sin Tid, sine Midler, til Fædrenelandets Tieneste og Folkets Ære: En saadan Mand, sige vi, fortiente at finde den Skiønsomhed hos Danske, at de giorde Ære af et Skrift af ham, som han selv satte

Priis paa, og at de værdigede denne hans Yndling en anstændig Klædedragt, holdende selv sig det for en Ære at have den til Landsmand, der har skrevet baade saa meget og saa vel. Vi have derfor villet opvække paa ny og drage vore Landsmænds Opmærksomhed til et Poëma, der, som et virkeligt Original, og det eeneste af sin Art i vort Sprog, forsvarer tilfulde sin Rang iblandt de faa, som den lærde Verden endnu eier af det Slags. Vi have villet afværge fra Nationen den Bebreidelse, at et Digt, som Fædernelandet har Ære af, og hvormed Forfatteren har foretaget sig at raade Bod paa den Mangel, man til den Tid havde af et saadant heroisk-comisk Poëma i vort Sprog, som de meest oplyste Nationer bryste sig af at besidde i deres; at et saadant Digt, sige vi, forfattet i det Oiemeed og med det Held, var til iblandt os nu saa lang Tid, men ikke uden i de sletteste og meest feilagtige Udgaver, mere skikkede til, om mueligt, at opvække Modbydelighed, end til at lægge dets Skiønheder for Dagen. Saadan har vores, som Udgiveres, Hensigt været, og saadanne de Midler, som vi til samme at fremme have betient os af. Det skal fornøie os, om Udfaldet svarer til vort Ønske, og vort sande Oiemærke opnaaes, som er Fædrenelandets og vor udødelige Holbergs Ære, og vore Medborgeres Fornøielse. Vi tor imidlertid troe, at dette vort Foretagende har fundet vore værdige Landsmænds Bifald; og vi smigre os med det Haab, at have i dets Udførelse nogenlunde fyldestgiort deres For-

ventelse. Fuldkommen vide vi vel at vor Udgave ikke er; vi have selv opdaget og tilkiendegivet nogle af dens Feil: Men det troe vi os til at paastaae, at den er den bedste, rigtigste, fuldstændigste og anseeligste, som af dette Værk hidindtil er kommen for Lyset.

Tillæg til foregaaende Stykke.

Pragt-Udgaven af Holbergs Peder Paars, hvoraf den foreſtaaende interessante og instructive Fortale er taget, er udentvivl, skiøndt den alt længe savnes i Boghandelen, de fleste Læsere bekiendt. Det var et Selskab af nogle blandt Fædrenelandets værdigste Mænd (en Luxdorph, Wiedewelt, Augustin o. fl.) der bekostede denne fortrinlige Udgave, som hædrer Udgiverne tilligemed Digteren. Blot af Beskedenhed navngave de sig ikke i Udgaven selv, men de lagde ingenlunde Skiul paa deres Deeltagelse i dette Foretagende, thi de kunde i enhver Henseende være det bekiendt, og alle vidste at nævne dem. Kobberne ere af Wiedewelt, stukne ved Clemens; som Autor til Fortalen nævnes Luxdorph; og han tilligemed Klokker Lauritz Schow ved Hellig Geists Kirke, forestod Redactionen af hele Udgaven, hvilken er besørget med en Omhu og Nøiagtighed, der kan fremstilles som Mønster til Efterfølgelse ved enhver Udgave af

Værker af lige Værd og Fortieneste *). Den væsentlige Deel, Schow har havt i Arbeidet har jeg oplyst i Slutningen af Anmærkningerne ꝛc. til min Udgave af Peder Paars 2det og 3die Oplag, (Kiøbenh. 1832 og 1835).

Digtets, S. 217 her ovenf. berørte, Historie skal lidet nærmere omtales i Slutningen af dette Tillæg, i Anledning af den Forfølgelse, Forberetningen noget længere nede i en noget mystisk Tone yttrer sig om.

S. 219 anføres Højers Angreb paa Holbergs Peder Paars. Højer kalder her Holbergs Satire „undertiden pøbelagtig, ja liderlig", siger „at han skriver for Pøbelen i pøbelagtig Maneer," og mener, at dette skeer for nedrig Fordeels Skyld. Til Læsere af Pøbelen (ender han) vil han derfor ogsaa overlade en saadan Poets Roes. At dette var „en grov Critik," deri vil man vel let være eenig med Forfatteren af den foran indrykkede Forberetning til vor Digters mesterlige comiske Epopee. I Anledning af samme Critik er det, man i Holbergs Fortale til „Hans Mikkelsens Skiemtedigte" finder følgende: „Den gode Mand, der trykker de lærde Aviser, mener, at jeg skriver for at fortiene Penge, men jeg kan forsikkre ham og alle, der ere af de Tanker, at han ved deres Efter-

*) Desværre kan et saakaldet „Selskab," der i vor Tid giver sig af med Udgaver af nationale Forfattere, men hvis Medlemmer ere saa anonyme, at ingen veed at navngive dem, ingenlunde siges i sine Udgaver at fremstille et saadant Mønster.

trykning, har fortient mere derved end jeg, og at min egen Profit derved er saa ringe, at den ikke svarer til den tiende Deel af Arbeidet; thi jeg vil heller skrive en stor Foliant, broderet med Citationer, end en Peder Paars igien. Den gode Mand haver sin Lyst af at giøre mig vred, indbildende sig, saasom jeg er noget hidsig, at jeg engang skal forløbe mig mod ham, men han skal ikke faae den Glæde. Thi han maa dadle saa meget mine Vers, og sætte saa stor Priis paa sin Vens (Falsters), som ham lyster herefter, ingen af Delene skal anfægte mig; thi vi blive begge ikke bedre eller værre Poeter derfor. Jeg er selv derforuden en af dem, der rose den gode Vens poetiske Skrifter, og tilstaaer gierne, at hans Vers ere honnette og uskyldige; men lad ham eller nogen anden forsøge at skrive et Poema fuldt af allehaande Slags Caracteres og danske brugelige Navne, og see saa til, om de havde bedre Skiebne.« Siden efter hedder det sammestedS: »I mine Skrifter er heller lystig Skiemt, end Medisance; thi jeg haver aldrig kundet approbere Juvenalis eller deslige Poeters Morosite, der dræbe Folk med gammel Postil-Morale og Locis communibus, der fordømme Fruentimmeret, fordi det drikker Thee eller Kaffee, gaaer paa Comoedie, bruger anden Klæde-Dragt end den gamle Verden ꝛc., eller Mandfolk, fordi de spille Kort eller drikke sig en Ruus iblandt. Derfor finder gemeene Folk (tvertimod Nouvellistens Sigelse) ikke den Behag i mine Skrifter, som andre, efterdi de ville have alleene de Laster afmalede, som gaae udi Svang blandt rige og fornemme

Folk, og de Vellyster igiennemheglede, som de selv formedelst deres Fattigdom ikke kan øve. Jeg haver kun denne Gang bedet Monsr. Just Justesen, at besvare Nouvellistens sidste Critique med største Koldsindighed; og forsikkrer at han aldrig skal være mægtig til at giore mig vred oftere; thi jeg er (min Troe) ganske kied af at skrive flere Apologier.« I Just Justesens Betænkning siges blandt mere: »Jeg vil allene tale om, hvad Satyrici, som gemeene Folk hos os have saa selsomme Tanker om, ere for Dyr. Autor til de saakaldte Nova Literaria synes at holde dem for Skov-Trolde med krumme Næser, Fødder som Bukke eller Gedder, og Horn udi Panden, naar han siger: Satyros dicam an satycos!« Og længere hen: »Dette uanseet faldes udi vore publiqve Tidender, som skrives Fremmede til Underretning, saadant »gemeene Skrifter« og Autores dertil afmales som Satyri eller Skov-Trolde. Ligesom vor Nation ikke kan underkastes nok andres Medisance, uden at vi selv skal hielpe til at befordre den. Hvis Nouvellisten udi et andet Skrift havde criticeret saaledes, skulde jeg aldrig have dyppet Pen i Blæk, for at besvare saadan Censur, men, saasom det skeer udi publiqve Tidender, som skrives Fremmede til Underretning, vil jeg med Flid examinere hans Crisin, hvorudi jeg finder fornemmelig fire Poster, som kan give et lystigt Hoved en frugtbar Materie at exercere sig paa. Angaaende de første — dog naar jeg ret tænker mig om, saa er det ikke Umagen værd. Jeg vil derfor afbryde og slutte med en en liden Formaning til Nouvel-

listen, at han herefter lader sig nøie med at recensere Bøger, og ikke censurere meer paa saadan haard Maade, 1) efterdi han selv derved ruinerer sin egen Handel; thi Folk begynde allerede, at kalde de Penge, som fordres for hans Aviser, Mestermands-Penge, og skytte ikke mere om, at faae Hug og give Penge til. 2) Efterdi det er aldeeles ufornøden at criticere Bøger her udi Landet, hvor Folkets Sygdom er heller at skrive for lidet end for meget; thi at fælde skarp Censur over Bøger, kan kaldes en Medicin paa visse Steder, men en Gift paa andre; thi en Doctor kan ikke bruge saadanne Medicamenter udi Norge, som man bruger udi China; ligesom en Prædiken, der er giort udi Paris imod Vellyst, Heste og Vogne, kan ikke passe sig udi Island. 3) Efterdi det er mere sensible her udi Landet for en Autor, som af alle sine Landsmænd er bekiendt, at lide saadant, end paa visse vidtløftige Steder, hvor formedelst Skribenternes Mængde saadant ikke er saa føleligt. Jeg siger dette ikke for Hans Mikkelsens Skyld, saasom man kan see, at det som er skrevet om ham, er kun af Animositet, og til at forsøge, hvor mange Gange om Aaret man kan giøre ham vred, men for andre godt Folk, som synes at lide derved.«

Det berømte comiske Heltedigts Historie, og de Forfølgelser, det i sin Nyhed maatte lide, omtales S. 217 ff. og 220. — I Holbergs latinske Epistler, hvortil paa det første Sted henvises, meldes om Peder Paars paa meer end eet Sted. Det, som heraf er fornødent til at supplere de meddeelte Efterretninger, er Følgende:

Vor Digter havde allerede naaet sit 30te Aar, da han skrev Peder Paars, efter kort i Forveien at have forsøgt en Efterliigning af Juvenals siette Satire (siden trykt mellem de andre „Skiemtedigte"). „Lige til den Tid, siger han, sysselsatte jeg mig udelukkende med Lovkyndighed, Historie og Sprog. For Poesie følte jeg saa stor Afsmag, at jeg kiededes ved at høre endog det smukkeste Digt. Jeg havde kun dyrket den latinske Poesie som et nødvendigt Onde, for Sprogets Skyld. Uagtet jeg levede i vort Kiøbenhavn, hvor aarligen flere Poeter komme frem, end Fluer i September-Maaned, havde jeg dog til mit tredivte Aar ikke forsøgt at giøre et Vers." Men da, som han videre udtrykker sig, „hans Øren saaledes dagligen dovedes med Riim, og han hørte, hele Byen var poetisk (totam civitatem poëtari)" eller, som det hedder i den ældre Oversættelse (nyt Oplag 1745), da „den hele Stad var næsten bleven omskabt fra Mennesker til Poeter;" da følte endeligen vor Digter, som en anden Correggio, at ogsaa i ham laae en Kunstner skiult, at ogsaa med ham var en Forvandling foregaaet, og ikke længe efter frembragte han et poetisk Mesterværk. Om de mindre farlige Forfølgelser og de forskiellige Domme, hans Digt i dets Nyhed var underkastet, siger han omtrent det samme, som det, der i Forberetningen anføres. De, der ansaae Peder Paars for et unyttigt Foster af et ørkesløst Menneske, henregner han til Plebs, til Almue og Pøbel, der gierne pleie at opholde sig ved Skallen. — Den alvorligere Forfølgelse, der sigtede til in-

tet mindre end at confiskere Digtet og straffe Digteren med offentlig Beskæmmelse, berøres af Holberg selv kort og forsigtigt. »Det vilde være forhadt,« siger han, »at gientage den Larm, dette Digt vakte, de Beskyldninger, man skreeg sig hæs paa imod det. Jeg forbigaaer dem med Taushed. Det er nok at melde, at da Værket undersogtes i det Kongelige Conseil, erklæredes det af den naadige Monarchs vise Raad for et uskyldigt og muntert Skrift.« Men selv i 1772 synes Sagen at have været delicat at røre ved, siden man ei engang da har villet fremsætte den uden Omsvøb. De »visse Folk, som formeente sig og de sig Vedkommende ved Skriftets Satire vanærede,« var fornemmelig Etatsraad Fr. Rostgaard, Justitiarius i Høiesteret og Eier af Øen Anholt. Han troede sig fremstillet under Fogden sammesteds, fandt Øens Indvaanere »skammeligt pasqvillerede,« og indgav Klage til Cancelliet, hvori han, bl. a., forlangte Skriftet brændt af Bøddelen. I Klagen havde han ogsaa anført, at Digtet indeholdt ublue Gravamina mod Universitetet, Rector magnificus, Biskoppen, ja mod Religionen. Sagen blev fra Cancelliet foredraget det Kongl. Geheime-Conseil, som frikiendte Digtet aldeles, hvilket det erklærede for ei »at indeholde andet, end lutter fingeret Skiemt,« som det dog fandt, »heller kunde bleven udeladt end skreven«!

Af de S. 138 omtalte smaae Forandringer, hvilke Udgiverne »paa egen Haand« have foretaget, maae følgende, hvilke de selv have udpeget, staae som en Prøve:

Origin. Udgaven, eller Holbergs egen sidste fuldstændige Udgave:

Af disse Ord man saae hvad Vrede, Harm kan giore.

Qvart-Udgaven: Paa disse Ord &c.

Orig. Udg. Hans Kok løb ogsaa bort.

Q. v. Udg. Niels Kok &c.

Orig. Udg. — — — denne gode Mand
At Fienden med Pragt ei overvindes kan
Vel vidste; tvertimod at den af ringe Klæder
Opmuntres til at slaaes, sig over Byttet glæder.

Q. v. Udg. — — — af rige Klæder —

Orig. Udg. Ja, det som selsomst er, og Lærde ingenlunde
Med deres Viisdom ei har fundet ret udgrunde —

Q. v. Udg. — — — end har funnet &c.

Orig. Udg. Hvo i Utroeskab har som denne Mand sin Mage?

Q. v. Udg. Hvem &c.

Orig. Udg. For Morgenrøden tidt i Mund med Piben staae —

Q. v. Udg. Med Piben tidt i Mund før Morgenrøden staae.

Orig. Udg. Du ikke er den Mand, den store Hverver er.

Q. v. Udg. — — — den store Hverver meer.

Desuden er paa et Sted Peer Grovsmed forandret til Jens Grovsmed, og Ruus til Niels, hvilket første Meningen tydeligt viste var feilagtigt. Saa ubetydelige disse og nogle andre, i Forberetningen ikke anførte *),

*) De findes alle, tilligemed samtlige Varianter, i Anmærkningerne til første Oplag af min Udgave, 1823.

Forandringer ere, saa kunde dog, efter min Mening, ikkun de tre (ringe til rige, ei til end, er til meer) bifaldes; fordi det i Almindelighed ved nye Udgaver af berømte Værker bør være en Regel, ikke at afvige fra Forfatterens egen Text, uden hvor den maatte være øiensynlig corrupt. Denne Regel har jeg i min Udgave af Peder Paars fulgt; den retter sig efter Holbergs egen sidste Udgave, den eneste fuldstændige og den meest correcte af de ældre. Det er at beklage, at Qvart-Udgaven, med al dens øvrige Fortræffelighed, dog ikke er aldeles fri for hine vilkaarlige Forandringer, i hvor faa og ubetydelige de endog i sig selv ere.

Den i Forberetningen meddeelte Undersøgelse af de forskiellige gamle Udgaver af Peder Paars, kan sammenlignes med Justitsraad Molbechs bibliographisk-critiske Udsigt over samtlige ældre og nyere Udgaver, hvilken findes ved Slutningen af min Edition.

A. E. B.

Bayerische StaatsBibliothek
Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Holberg, Ludvig,

Holbergiana

Bd.: 3. (1835). - 256 S.

Kiøbenhavn 1835

P.o.rel. 5251-2/3
urn:nbn:de:bvb:12-bsb10037210-5